

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
“ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ”

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ :

«Τουρισμός και μεταναστευτικές ροές. Αντίκτυπος στην τουριστική υπόσταση των νησιών του Β. Αιγαίου. Μελέτη περίπτωσης: Χίος.»

Μεταπτυχιακός φοιτητής : Αναστασίου Άγγελος του Ιωάννη

A.M. M070319002

Ακαδημαϊκή χρονιά : 2020-21 ,
Έτος συγγραφής διπλωματικής εργασίας : 2020-2021

Επιβλέπων Καθηγητής : Νικόλαος Βογιαζίδης, Εντεταλμένος διδασκαλίας.
Τμήμα : Μηχανικών Χωροταξίας,
Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Σημείωμα συγγραφέα-συντάκτη

Η παρούσα διπλωματική εργασία με τίτλο «Τουρισμός και μεταναστευτικές ροές. Αντίκτυπο στην τουριστική υπόσταση των νησιών του Β. Αιγαίου. Μελέτη περίπτωσης: Χίος.» εκπονήθηκε από εμένα τον ίδιο Άγγελο Αναστασίου αντιπροσωπεύει τις προσωπικές μου απόψεις, αναφέροντας πλήρως όλες τις πηγές οι οποίες αποτελούν μέρος της και στις οποίες στηρίχθηκαν μέρη της.

Βόλος, Ιούνιος 2021

Περίληψη

Η Ελλάδα ως χώρα, έχει βρεθεί τόσο στην πλευρά της χώρας υποδοχής όσο και της χώρας προέλευσης μεταναστών. Την τελευταία δεκαετία μπροστά στο διεθνές φαινόμενο της προσφυγικής κρίσης έχει δεχθεί στο εσωτερικό της μεγάλο όγκο ανθρώπων, οι οποίοι λόγω τα κατάστασης τους αναζητούσαν καταφύγιο. Η πλειοψηφία του συνόλου αυτών συγκεντρώθηκε στα γείτονα νησιά των ακτών της Τουρκίας, εκεί που είναι οι πύλες εισόδου μεταναστών και προσφύγων δια θαλάσσης. Η ροή αυτή είχε ως επακόλουθο να πληγεί ο τουρισμός των νησιών και σε βραχυπρόθεσμο βάθος χρόνων η τουριστική εικόνα αυτών. Στόχος της διπλωματικής είναι αφενός να αποδοθεί μια εκ των αιτιών που οδήγησε στην προσφυγιά τόσους ανθρώπους, στην προκειμένη περίπτωση η Αραβική Άνοιξη και αφετέρου να εξεταστεί ως παράδειγμα-μελέτη περίπτωσης το νησί της Χίου, ο τουρισμός και η τουριστική εικόνα πριν και μετά την προσφυγική κρίση και οι συνέπειες που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν οι ντόπιοι. Λόγω των συνθηκών της πανδημίας επιλέχθηκε η δευτερογενής και βιβλιογραφική έρευνα, ούτως ώστε να καλυφθούν τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν. Η εργασία ακολούθησε παραγωγική πορεία συγγραφής καθώς αρχικά τέθηκαν προς ανάλυση οι έννοιες του τουρισμού και των μεταναστών-προσφύγων, εν συνεχεία αποδόθηκε η φύση της Αραβικής Άνοιξης και των συνεπειών της και τελικά κατέληξε στην μελέτη περίπτωσης όπου και λειτούργησε μεταβατικά προς την εξαγωγή συμπερασμάτων περί των ερευνητικών προβληματισμών που ήταν στόχοι.

Λέξεις-κλειδιά : Τουρισμός, προσφυγική κρίση , Αραβική Άνοιξη , μετανάστες , Χίος.

« Tourism and migration flows. Impact on the tourism status of islands of the North Aegean.
Case study: Chios. »

Abstract

Greece as a country, has been found both on the side of the host country and the country origin of immigrants. In the last decade, in the face of the international phenomenon of the refugee crisis, it has received a large number of people inside, who due to their situation sought refuge. The majority of them were concentrated on the neighboring islands off the coast of Turkey, where the entry gates of migrants and refugees by sea are. This flow had as a consequence affected the tourism of the islands and in the short term of long time the tourist image of them. Target of the work is on the one hand to attribute one of the reasons that led to the exodus of so many people, in this case the Arab Spring and on the other hand to consider as an example-case study the island of Chios, tourism and the tourist image before and after the refugee crisis and the consequences that the locals were called to face. Due to the conditions of the pandemic, the desk and bibliographic research was chosen in order to cover the research questions that were asked. Thesis followed a productive writing process as initially the concepts of tourism and migrant-refugees were analyzed, then the tenor of the Arab Spring and its consequences was given and finally it came to the case study where it functioned transitional to draw conclusions about the research concerns that were marks.

Keywords: Tourism, refugee crisis, Arab Spring, immigrants, Chios.

Μεθοδολογία Έρευνας

Σκοπός της διπλωματικής εργασίας αυτής όπως έχει προαναφερθεί είναι η μελέτη και η παρουσίαση του κατά πόσο επηρεάστηκαν τα νησιά του Βορείου Αιγαίου από τις προσφυγικές ροές στο χώρο τους. Σαφώς είναι ένα ζήτημα με αρκετές προεκτάσεις και γι' αυτό το λόγο επιλέχθηκε ως μελέτη περίπτωσης το νησί της Χίου και ως παράδειγμα-αιτία της αναγκαστικής μετατόπισης προσφύγων η Αραβική Άνοιξη καθώς καλύπτει τον κύριο παράγοντα μιας εμπόλεμης κατάστασης που ωθεί ένα σύνολο ανθρώπων προς την αποχώρηση από την πατρίδα τους.

Αρχικά, ο τρόπος που είχε επιλεγεί να διεξαχθεί η έρευνα ήταν με την χρήση ερωτηματολογίου, ώστε να πραγματοποιηθεί πρωτογενής ποσοτική έρευνα, το οποίο θα απευθυνόταν κυρίως στον ντόπιο πληθυσμό της Χίου και σίγουρα στους ανθρώπους που απασχολούνται στον τουρισμό και οι οποίοι είναι αυτοί που το βίωσαν και βιώνουν άμεσα. Η αρχική αυτή στόχευση όμως, λόγω των δεδομένων και των συνθηκών του κορονοϊού που τον τελευταίο χρόνο έχουμε κληθεί να αντιμετωπίσουμε, κρίθηκε δυσχερής καθώς τόσο ο διαμοιρασμός όσο και η συλλογή ερωτηματολογίων ενός τέτοιου θέματος προϋποθέτουν τη δια ζώσης παρουσία, πράγμα που δεν ήταν δυνατό και με τα μέχρι τώρα δεδομένα δεν είναι κάτι που φαίνεται να αλλάζει.

Για τους προαναφερθέντες λόγους επιλέχθηκε η δευτερογενής έρευνα, η οποία βασίστηκε σε βιβλιογραφική μέθοδο κατά την οποία μελετήθηκαν και αναλύθηκαν επιστημονικά άρθρα και μελέτες άμεσης σχέσης με τα κύρια σκέλη τόσο του τουρισμού όσο και του φαινομένου της μετανάστευσης. Λόγω της υπερπληθώρας πηγών τα κριτήρια επιλογής ήταν συγκεκριμένα ώστε να εγγυηθούν συμπεράσματα και δεδομένα με επιστημονικό υπόβαθρο. Στις περιπτώσεις δευτερογενούς έρευνας υπάρχουν δυο βασικοί άξονες που πρέπει να διατηρούνται αμετάβλητοι και ανεπηρέαστοι και αυτοί έχουν να κάνουν με την εξασφάλιση της επικαιρότητας των πληροφοριών που μεταδίδονται και με τον τρόπο που αναλύονται και λειτουργούν αμφίδρομα οι πηγές που είναι βάσεις. Η βιβλιογραφική έρευνα της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτελεί ένα κράμα επιστημονικών και εμπειριστατικών επί των θεμάτων άρθρων, διαδικτυακών παραπομπών που εξασφαλίζουν την επικαιρότητα και τις όποιες εξελίξεις και ένα σύνολο δεδομένων που συνθέτουν την μελέτη περίπτωσης η οποία αποτελεί ένα εκ των κύριων κομματιών και σημαντικό χαρακτηριστικό στοιχείο της.

Περιεχόμενα

Περίληψη	3
Abstract	4
Μεθοδολογία Έρευνας	5
Ευχαριστίες	8

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΩΣ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΚΑΙ Η ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΟΣΟ ΣΕ
ΔΙΕΘΝΕΣ ΟΣΟ ΚΑΙ ΣΕ ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ.

1. Εισαγωγή	9
2. Φαινόμενο μετανάστευσης	9-10
3. Ο όρος πρόσφυγας/μετανάστης	11-14
3.1 Immigre και Émigré	15-17
4. Μετανάστευση προς τον ελλαδικό χώρο.....	17-19
4.1 Αποτύπωση φύσης μεταναστών και κοινωνίας.....	19-22
5. Κέντρα φιλοξενίας και υποδοχής.....	22-23
6. Η περίπτωση της ‘Αραβικής Άνοιξης’	23-24
6.1 Προεκτάσεις και επακόλουθα της	25-27.
7. Διεθνής αντίδραση περί της ‘Αραβικής Άνοιξης’	27-28
8. Δεδομένα μετανάστευσης στην Ελλάδα και η προέκταση του φαινομένου..	28-33

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

1. Τουρισμός: έννοια και νόημα του όρου.....	33-35
2. Τουρισμός : ‘Γένεση’ και άνοδος του.....	35-38
3. Πρόσφυγες, μετανάστευση και τουρισμός.....	38-39
4. Κινητικότητα προσφύγων στο εσωτερικό του ευρωπαϊκού χώρου	39-41
5. Τουρισμός στα νησιά του Βορείου Αιγαίου.....	41-43

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΝΗΣΙΑ Β. ΑΙΓΑΙΟΥ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΤΟΥ ΝΗΣΙΟΥ ΤΗΣ ΧΙΟΥ

1. Αποτύπωση της προσφυγικής παρουσίας στα νησιά του Β. Αιγαίου και αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτής.....44-46
2. Εισαγωγή στις επιπτώσεις του μεταναστευτικού φαινομένου στα νησιά του Β. Αιγαίου.....46-48
3. Μελέτη Περίπτωσης : νησί της Χίου
  - 3.1 Εισαγωγικά στοιχεία του νησιού 48-49
  - 3.2 Τουρισμός Χίου και εναλλακτικές μορφές του.....49-50
  - 3.3 Πρώτη επαφή της Χίου με το προσφυγικό.....50-54
  - 3.4 Χαρακτήρας τουριστικής φύσης της Χίου για το έτος 2017 (στοιχεία & πίνακες).....54-56
  - 3.5 Σχέση προσφύγων και ντόπιου πληθυσμού.....56-58

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Συμπεράσματα 59-61

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....62-68

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου, Νικόλαο Βογιαζίδα για την άμεση και ουσιαστική καθοδήγηση κατά τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Εν συνεχεία, ένα ευχαριστώ στους ανθρώπους και καθηγητές που μου προσέφεραν μέρος των πηγών μου. Τέλος, ευχαριστώ την οικογένεια μου για την υποστήριξη που μου προσέφεραν κατά τη διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος.

Κεφάλαιο 1ο

Μετανάστευση ως φαινόμενο και η αναγνώριση τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο .

1.Εισαγωγή

Η μετανάστευση ως φαινόμενο παρατηρείται και αναλύεται σε πολλές μορφές και εκφάνσεις, οι οποίες ποικίλουν αναλόγως των παραγόντων που τις καθορίζουν, με κύριο εξ αυτών τις συνεχείς μεταβολές κοινωνικά, πολιτικά και βέβαια οικονομικά. Λογικό είναι οι μεταβολές αυτές να αποφέρουν αποτελέσματα ιδιαίτερος εμφανή πρωτίστως στους ανθρώπους που τις βιώνουν και οι ζωές τους αναγκαστικά αλλάζουν. Συνεπώς , συχνότερο αποτέλεσμα των μεταβολών αυτών είναι η εμφάνιση του φαινομένου της μετανάστευσης, όπου ομάδες ανθρώπων μετακινούνται με σκοπό την ανεύρεση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης.

Προφανές είναι ότι οι άνθρωποι που χαρακτηρίζονται ως μετανάστες ποικίλουν και η “κατηγορία” στην οποία τίθενται αλληλεπιδρά με τους λόγους από τους οποίους προκλήθηκε. Λόγος γίνεται κυρίως για την εξωτερική και εσωτερική μετανάστευση , όπου καθορίζεται από το αν τοποθετείται εντός ή εκτός των συνόρων κίνηση , παράνομη ή νόμιμη μετανάστευση και άλλες μορφές αυτής που θα αναφερθούν στην πορεία του κειμένου.

2. Φαινόμενο Μετανάστευσης

Σε μια κατάσταση , τα δεδομένα της οποίας παρουσιάζουν συνεχείς και επαναλαμβανόμενες αλλαγές και οι αιτίες αυτών αρκετά συχνά δεν εμφανίζουν ομοιότητες είναι λογικό ο ορισμός της να είναι κάτι δύσκολο και σύνθετο . Έτσι λοιπόν, επιλέχθηκαν τρεις ορισμοί του φαινομένου της μετανάστευσης με σκοπό την όσο το δυνατόν επαρκή κάλυψη του .

Η Μουσούρου (1991) υποστηρίζει ότι “εκτός από τον οικονομικό παράγοντα, υπάρχουν και άλλοι λόγοι που ωθούν τα άτομα στη μετανάστευση. Για παράδειγμα, κάποιος διωγμός, ή η κοινωνική κατάσταση που επικρατεί ή ακόμα κάποιες φορές το

γεγονός της ύπαρξης ιδεολογικού χάσματος με το καθεστώς της χώρας προέλευσης ή μπορεί να είναι και θέμα προσωπικής επιλογής του ατόμου χωρίς να συντρέχει κάποιος άλλος λόγος ‘’.

Σύμφωνα τώρα με τους Μπάγκαβο και Παπαδόπουλο (2002), ‘’η μετανάστευση αποτελεί φαινόμενο το οποίο συνδέεται με την μετακίνηση ατόμου ή ομάδας ατόμων από μια περιοχή διαμονής προς μια άλλη. Επομένως, μπορούμε να συμπεράνουμε με βάση τον παραπάνω ορισμό, πως, η μετανάστευση αποτελεί μια κατά βάση δημογραφική διαδικασία, με γεωγραφική κινητικότητα ‘’.

Οι Χλέτσος και Ναζάκης (2003) σε μια πιο αντιπροσωπευτική ανάλυση υποστηρίζουν, πως ‘’τέτοιου είδους γεωγραφικές μετακινήσεις λαμβάνουν χώρα κυρίως εξαιτίας των πολιτικών, θρησκευτικών, κοινωνικών και οικονομικών μεταβολών που συμβαίνουν σε παγκόσμιο επίπεδο. Ένας από τους πρωταρχικούς λόγους που ωθούν τα άτομα να μεταναστεύσουν είναι το γεγονός πως αναζητούν ένα μέρος το οποίο θα τους προσφέρει ένα καλύτερο βιοτικό επίπεδο και ταυτόχρονα περισσότερες και πιο αξιόλογες εναλλακτικές επιλογές για εργασία ‘’ , χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού και η περίπτωση της εσωτερικής μετανάστευσης που παρατηρήθηκε στην Ελλάδα προς τα μεγάλα κέντρα με αυτή την επιδίωξη .

Μέσα από τους ορισμούς που προηγήθηκαν είναι ευκόλως αντιληπτό ότι το φαινόμενο της μετανάστευσης έχει σημαντικούς δεσμούς και αλληλεπίδραση με τον ανθρώπινο παράγοντα, καθώς σχεδόν σ όλο τον κόσμο στην πορεία της ζωής έχουν παρατηρηθεί μεγάλες μετακινήσεις πληθυσμών . Οι μετακινήσεις αυτές βέβαια όπως έχει προαναφερθεί είναι δύσκολο να τις προσδιορίσει κανείς σε κάποια ‘’μορφή’’ ή πρότυπο λόγω της ποικιλομορφίας και των διαφόρων συνθηκών που τις διαμορφώνουν . Η ‘’γέννηση’’ του φαινομένου θεωρείται ότι τίθεται στην κίνηση ομάδων ανθρώπων κάποια χρονική στιγμή στην πορεία των ετών με απώτερο σκοπό την εύρεση και εξασφάλιση τροφής και όχι για λόγους επεκτατισμού που κάποιος θα μπορούσε να υποθέσει. Οικείο πρότυπο του φαινομένου στην Ελλάδα είναι οι μετακινήσεις λόγω της βιομηχανοποίησης και αστικοποίησης των σύγχρονων χωρών και πόλεων κάτι που ανήκει στο πιο πρόσφατο παρελθόν όπου αρκετός κόσμος με στόχο την καλύτερη ζωή και τις συνθήκες αυτής μετακινήθηκαν στα μεγάλα κέντρα. Σύμφωνα με την Σαμπατάκου (2006) ‘’ οι μετακινήσεις αυτές μπορεί να είναι εκούσιες ή αναγκαστικές, νόμιμες ή παράνομες, μόνιμες ή προσωρινές , ηπειρωτικές ή υπερπόντιες , εσωτερικές ή εξωτερικές ‘’ .

Σύμφωνα πάντα με όσα έχουν αναφερθεί εύκολα κατανοητή είναι η πολυπλοκότητα του φαινομένου και οι συνέπειες αυτού , θετικές ή αρνητικές , τόσο για την χώρα που δέχεται τους ανθρώπους όσο και για την χώρα από την οποία προέρχονται ή έχουν περάσει από αυτή , άλλωστε αυτό είναι κάτι αναμενόμενο και συχνά στόχος είναι να ισοσταθμίζονται τα θετικά με τα αρνητικά . Όπως τονίζει και ο Μαρβάκης (2001) “ η χώρα υποδοχής δέχεται την ομάδα των μεταναστών , η οποία με την έλευση της είναι σχεδόν βέβαιο πως θα επιφέρει μεταβολές σε κοινωνικό , οικονομικό αλλά και πολιτιστικό επίπεδο “ .

3. Ο όρος πρόσφυγας/μετανάστης .

Ο όρος πρόσφυγας έχει συγκεκριμένο προσδιορισμό από τις διεθνείς συμβάσεις και τους νόμους , οι οποίοι υπό την αιγίδα της Κοινωνίας των Εθνών αποδόθηκαν και ήρθε η ανάπτυξη τους στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Ιδιαίτερη σημασία για την προστασία των προσφύγων συνετέλεσε η ίδρυση του γραφείου της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών μετά το πέρας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου .

Σύμφωνα με το άρθρο 1 της σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών του 1951 , ο πρόσφυγας ορίζεται ως “το πρόσωπο το οποίο έχει εκδιωχθεί από τη χώρα του εξαιτίας βάσιμων φόβων που προέρχονται από λόγους φυλετικούς, θρησκευτικούς, ιθαγένειας, πολιτικής ιδεολογίας και δεν μπορεί να προστατευτεί στη πατρίδα του, με αποτέλεσμα να επιδιώκει τη μετακίνησή του σε άλλο κράτος , χωρίς να έχει την πρόθεση και επιθυμία να επιστρέψει στην πατρίδα του. “ Από το 2000 ως και το 2006 οι μεγαλύτερες προσφυγικές ροές σε όλο τον κόσμο προέρχονταν από το Κονγκό , το Πακιστάν , την Σομαλία , το Σουδάν , το Ιράκ και το Βιετνάμ . (UNICEF , 2009) Όπως είναι και το λογικό τα κράτη που επιλέγουν οι πρόσφυγες να κινηθούν και να ζητήσουν άσυλο είναι τα γειτονικά αν και δεν είναι λίγες και οι περιπτώσεις που οι άνθρωποι διασχίζουν αρκετές χώρες ώσπου να εγκατασταθούν σε μια . Για παράδειγμα σε χώρες όπως η Ιταλία και η Ελβετία τα πρώτα χρόνια του 2000 . η ροή προσφύγων ήταν μικρή και ουδεμία σχέση είχε με τους αριθμούς που παρατηρήθηκαν σε άλλες χώρες το ίδιο χρονικό διάστημα όπως η Ιορδανία , το Ιράν , η Συρία αλλά και χώρες της Ευρώπης όπως η Αγγλία και η Γερμανία . (UNICEF , 2009)

Τα τελευταία χρόνια βέβαια ο χαρακτηρισμός πρόσφυγας αποδίδεται σε ανθρώπους που μετακινούνται για πολιτικούς λόγους και όχι τόσο για οικονομικούς και οι αιτίες που εμφανίζονται έχουν να κάνουν με την πολιτική αστάθεια του κράτους ή ακόμα και με κάποια εμπόλεμη κατάσταση. Αυτή η εξαναγκασμένη κίνηση όπως είναι λογικό δημιουργεί αρκετές δυσχέρειες για τους ανθρώπους αυτούς , με κύρια εξ αυτών το ότι δεν αναπτύσσονται οι μηχανισμοί προσαρμογής τους στην εκάστοτε κοινωνία και χώρα που έχουν πρόθεση να ενταχθούν. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα της περίπτωσης αυτής είναι ένας πρόσφυγας ο οποίος δεν κατέχει τις απαραίτητες γλωσσικές δυνατότητες , πράγμα που τον καθιστά δυσλειτουργικό τόσο για τον ίδιο όσο και για την κοινωνία. Παράλληλα και ένα παιδί προσφυγικής οικογένειας το οποίο δεν γνωρίζει την γλώσσα της χώρας εγκατάστασης , όπως είναι φυσικό θα δυσκολευτεί να παρακολουθήσει τα μαθήματα του σχολείου υποδοχής. (Gerdes & others , 2011)

Παρότι ο λόγος που η εκάστοτε χώρα δέχεται τους ανθρώπους αυτούς είναι ανθρωπιστικός ,να τους παρέχει προστασία δηλαδή και να τους εξασφαλίζει τις καλύτερες συνθήκες για τη ζωή τους. Όσο ευσεβής όμως και αν είναι ο σκοπός και το κίνητρο , συχνά στην πράξη παρουσιάζονται τα προβλήματα και οι παραφωνίες . Τα προβλήματα αυτά έχουν δημοσιονομική φύση , υπό την έννοια ότι οι προσφυγικές ομάδες αυτές θα πρέπει να ενσωματωθούν με τέτοιο τρόπο ώστε το κράτος να μην χρειάζεται να καλύπτει επ' αορίστο τις ανάγκες βιοπορισμού τους καθώς αυτό είναι μη ρεαλιστικό . Χαρακτηριστικό παράδειγμα άμεσης ενσωμάτωσης και αξιοποίησης των προσφύγων είναι η περίπτωση της κίνησης Εσθονών και Δανών κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο προς την Σουηδία , όπου τη βοήθησαν προς την οικονομική ανάπτυξη της μέσω της παροχής εργατικού δυναμικού καθώς και οι Γερμανοί το '30 προς τις Η.Π.Α. όπου ήταν κομβική η συμμετοχή τους στην περίοδο του επιστημονικού κλάδου της χώρας. (Gardes & others , 2011)

Στο διάστημα 2010-2015 σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών , καταμετρήθηκαν κάτι παραπάνω από 67 εκατομμύρια αιτήσεις παροχής ασύλου με το 1/3 αυτών να αφορά περιπτώσεις παιδιών . Μιλάμε εξάλλου για ένα χρονικό διάστημα γεμάτο πολεμικές συγκρούσεις και όπου ο πόλεμος της Συρίας βρισκόταν στη μεγαλύτερη και ισχυρότερη ένταση του . Συνεπώς , οι άνθρωποι που βρέθηκαν στη μέση αναζήτησαν νέα δεδομένα και καλύτερες συνθήκες για τη ζωή τους καταφεύγοντας σε κάποιο άλλο κράτος. (McBrien , 2017)

Η τελευταία πρόταση της προηγούμενης παραγράφου περιγράφει στο ακέραιο το “όνειρο” κάθε πρόσφυγα μέσω της μετεγκατάστασης του σε άλλο κράτος για καλύτερες ευκαιρίες στην εκπαίδευση και στην εργασία. Ανασταλτικός παράγοντας κυρίως τα τελευταία χρόνια είναι η έξαρση της τρομοκρατίας κάτι που έχει αναγκάσει τόσο τους γηγενείς μιας χώρας όσο και τους πρόσφυγες σ’ αυτή σε μια αμυντική και επιφυλακτική θέση που παρότι είναι μια λογική συνέπεια των πραγμάτων πολλές φορές κρίνονται εσφαλμένα άνθρωποι και καταστάσεις. Ο φόβος εξάλλου είναι δεδομένο ότι τις περισσότερες φορές είναι αρνητικός σύμβουλος . Ένα μέτρο με αμφίδρομες προεκτάσεις πάρθηκε από κάποιες πολιτείες των Η.Π.Α. , που μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα των τελευταίων ετών έχουν βάλει κριτήρια επιλογής στους πρόσφυγες/μετανάστες που αιτούνται την είσοδο τους. Τα κριτήρια αυτά ακολουθούν λανθασμένα ορισμένα στιγμιότυπα όπως το ότι δεν δέχονται μουσουλμάνους καθώς θεωρείται πιθανότερο να ασπάζονται και την τρομοκρατία. (McBrien , 2017)

Το οξύμωρο στην περίπτωση των προσφυγικών ροών από την εμπόλεμη κατάσταση της Συρίας και των γύρω κρατών είναι ότι δεν βοηθούν και οι ίδιοι των εαυτό τους καθώς εισέρχονται στις χώρες χωρίς τα απαραίτητα έγγραφα τους οπότε δίνεται η ευκαιρία , προφανώς λανθασμένα , να χαρακτηριστούν με κάθε πιθανό τρόπο καθώς και λόγο της κατάστασης στη χώρα προέλευσης τους καθίσταται επιεικώς δύσκολη η ταυτοποίηση τους. Μέχρι να βγει άκρη όμως οι άνθρωποι αυτοί συνωστιζονται σε κέντρα κράτησης και φυλασσόμενους χώρους. Ιδίως ο νόμος περί μετανάστευσης του 1980 των Η.Π.Α. είναι ιδιαιτέρως ακριβής και αυστηρός. (Nordgren, 2017)

Ιδιαίτερα ενδιαφέρον θέμα είναι οι τρόποι που υιοθετεί κάθε χώρα ούτως ώστε να βοηθηθούν οι άνθρωποι που ζητούν άσυλο σ’ αυτή , έχουν κατηγοριοποιηθεί σε τρεις περιπτώσεις . Αρχικά ο πρώτος έχει σχέση με την τοπική ολοκλήρωση όπου παρέχεται βοήθεια ως προς την ενσωμάτωση τους στην εκάστοτε τοπική κοινωνία . Εν συνεχεία , είναι η εστίαση στον επαναπατρισμό μετά το πέρας του κινδύνου δηλαδή να επιστρέψουν στην χώρα προέλευσης τους. Τέλος, ο λιγότερο πραγματοποιήσιμος τρόπος είναι η επανένταξη , όπου γίνεται λόγος για μετεγκατάσταση του πρόσφυγα σε μια τρίτη χώρα με στόχο την έναρξη μιας νέας ζωής . Θεωρείται ο λιγότερο πραγματοποιήσιμος καθώς είναι κάτι πολύπλοκο και αρκετές χώρες έχουν αυστηρά κριτήρια αποδοχής , ιδίως στον ευρωπαϊκό χώρο , κάτι αντίστοιχο με τις Η.Π.Α. ισχύει

και στην Σλοβακία , όπου επιθυμούν μόνο μετανάστες που ακολουθούν τον χριστιανισμό.

Ανακυκλώνεται δηλαδή το στερεότυπο ότι όλοι οι μουσουλμάνοι ασπάζονται την τρομοκρατία , άρα είναι και κίνδυνος για το κράτος , της κοινωνία και τους ανθρώπους του. Ίσως είναι λάθος και η αρχική επιδίωξη από την πλευρά της πλειοψηφίας των χωρών , όπου κινούνται προς την ενσωμάτωση και όχι στην αφομοίωση των προσφύγων. Η κατάσταση αυτή δημιουργεί προβλήματα και στις διπλωματικές και μη σχέσεις των κρατών που λειτουργούν με διαφορετικούς ρυθμούς ένταξης και ενσωμάτωσης αυτών , με κύρια διχαστική αιτία ότι αρκετές χώρες δεν δέχονται την ισόποση κατανομή των προσφυγικών ροών. Αδιαμφισβήτητα πρέπει να αναγνωριστεί όμως ότι ο ρυθμός κίνησης των προσφυγικών ροών είναι πιθανό να δημιουργήσει δυσχέρειες στην οικονομία , στο πολιτικό γίνεσθαι αλλά και στην ίδια την κοινωνία.

Αποτελεί βέβαια ένα ζήτημα με αρκετές προεκτάσεις και οι ευθύνες δε θα πρέπει να αποδίδονται μονόπλευρα. Οι ροές των προσφύγων για να μπορέσουν να κατευθυνθούν ορθά θα πρέπει να υπάρχει και η αντίστοιχη οργάνωση και βάση όπου μάλλον αυτή στην προκειμένη κατάσταση απουσιάζει . Επομένως, η ευθύνη μετατίθεται στην κοινωνία η οποία βέβαια δεν διαθέτει τους απαραίτητους μηχανισμούς έτσι ώστε να μπορέσει να ανταπεξέλθει στις υποχρεώσεις που την βαραίνουν. Η επιβάρυνση αυτή δυστυχώς αποτελεί το έναυσμα για την εμφάνιση ρατσιστικών απόψεων και ενεργειών. Άνθρωποι του ακραίου πολιτικού χώρου εκμεταλλεύονται την κατάσταση και με την δύναμη του δημόσιου λόγου που έχουν προσπαθούν να στρέψουν τους πολίτες της χώρας έναντι των ξένων στηριζόμενοι στο αίσθημα του κινδύνου και της απειλής. (Nordgren , 2017)

Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Σουηδίας όπου η Σουηδικοί Δημοκρατικοί ανέβασαν τα ποσοστά τους το 2010 & 2014 όταν και υποστήριξαν την μείωση των μεταναστών στη χώρα. Από την άλλη βέβαια οι ντόπιοι Σουηδοί είναι δεκτικοί προς τους πρόσφυγες και μάλιστα γίνονται συνεχώς ενέργειες υπέρ της στήριξης του φαινομένου των μαζικών μεταναστευτικών ροών . (Nordgren , 2017)

3.1 Immigre και Émigré

Στο προηγούμενο κεφάλαιο, αναλύθηκε εκτενώς η ‘‘φύση’’ του όρου πρόσφυγας/μετανάστης με μια πιο γενική τοποθέτηση επί του θέματος καθώς είναι αντιληπτή η πολυεπίπεδη έκταση του όρου. Ευρέως αποδεκτός ορισμός του μετανάστη είναι ‘‘αυτός ο οποίος αλλάζει τον τόπο συνήθους κατοικίας του, ανεξαρτήτως του λόγου μετανάστευσης ή του νομικού καθεστώτος’’. Ουσιαστικά η έννοια της λέξης έχει να κάνει με το άτομο ίσως και τα κοντινά πρόσωπα του που μετακινούνται σε άλλο μέρος ή κάποια άλλη χώρα με σκοπό την εύρεση ευνοϊκότερων συνθηκών διαβίωσης είτε κοινωνικά είτε υλικά και μάλιστα τα αίτια της μετακίνησης είναι πολυεπίπεδα και διακρίνονται από ποικίλα πράγματα. Τα αίτια αυτά δεν έχουν να κάνουν αποκλειστικά με οικονομικά δεδομένα αλλά στην πλειοψηφία των περιπτώσεων σχετίζονται με εμπόλεμες καταστάσεις, απειλές κατά της ζωής και προφανώς καταπατήσεις και παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Προέκταση του τελευταίου δεδομένου είναι και οι περιπτώσεις που θίγεται η αξιοπρέπεια της ζωής κάποιου με χαρακτηριστικό παράδειγμα τις γυναίκες σε πολλές μουσουλμανικές χώρες, όπου λόγω του φύλου τους υποτιμάται η αξία και το δικαίωμα της αυτοκυριαρχία τους. Με βάση αυτή την πολυπλοκότητα στην διάκριση των μεταναστών και των λόγων που αναγκάζουν την μετακίνηση υπάρχει μια ενδεικτική πράξη διαφοροποίησης του συνόλου σε επιμέρους ομάδες. Πιο συχνή εξ αυτών είναι οι παράτυποι μετανάστες, οι οποίοι με μη νόμιμο τρόπο εισέρχονται σε μια χώρα είτε μέσω στεριάς είτε μέσω θάλασσας. Εν συνεχεία, γίνεται λόγος για τους αιτούντες άσυλο καθώς στην πατρίδα τους υπάρχει σαφής κίνδυνος κατά της ζωής και σε συνάρτηση μ’ αυτούς παρατηρούνται ιδιαίζουσες περιπτώσεις όπως οι γυναίκες που διώκονται λόγω του φύλου τους, τα ασυνόδευτα ανήλικα καθώς και οι αιτούντες ασύλου που έχουν απορριφθεί αλλά προστατεύονται από την αρχή της μη επαναπροώθησης.

Σε αντιδιαστολή με τις προαναφερθέντες ομάδες βρίσκονται οι νόμιμοι μετανάστες οι οποίοι με απολύτως νόμιμο τρόπο και πληρώντας όλες τις προϋποθέσεις λαμβάνουν άδεια εισόδου σε μια χώρα και χαίρουν απευθείας των δικαιωμάτων και προνομίων που τους αναλογούν. Η νόμιμη αυτή μετανάστευση εμπερικλείει κατά μεγάλο ποσοστό και τους αυτοεξόριστους ή αλλιώς εμigreδες, όπου είναι άνθρωποι που έχουν επιλέξει να αποχωρήσουν από την πατρίδα τους είτε για πολιτικούς λόγους είτε υπό το καθεστώς ενός είδους διωγμού. Ο όρος ‘‘εμigreές’’ προέρχεται από την

γαλλική *émigré* τίθεται με πολιτική χροιά, η οποία σαφώς και αποτελεί κομμάτι του όμως δεν τον χαρακτηρίζει απόλυτα. Εξυπηρετεί και αλληλεπιδρά με μια πλευρά του φαινομένου της μετανάστευσης, εκείνου που κάνει λόγο για ένα φαινόμενο εγγενές της ανθρώπινης εξέλιξης, του πολιτισμού, της κοινωνίας και της πολιτικής. Στο σύνολο τους εξάλλου συνθέτουν τη μορφή δράσης-αντίδρασης προς τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές αλλαγές. Αυτό ενισχύεται, προσμετρώντας τα ρευστότητα στα όρια των κρατών και την πορεία της παγκοσμιοποίησης που απ' την μια πλευρά κρίνεται αναγκαία η κατοχύρωση των δικαιωμάτων και από την άλλη κρίνεται αναγκαία η ελεύθερη διακίνηση ιδεών και η ελευθερία έκφρασης. Γίνεται αντιληπτό λοιπόν ότι το χαρακτηριστικό εμικρές δίνεται σε κάποιον ο οποίος διέπεται από ένα σύνολο πολυεπίπεδων πραγμάτων που κατ' ουσία έχει κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Στην Ελλάδα μάλιστα, οι εκπατρισμένοι και οι εμικρέδες διαμόρφωσαν τη δική τους πολιτισμική υπόσταση ακόμα και ως αναγκασμένοι στη λύση της αποχώρησης σε χώρες του εξωτερικού. Τα παραδείγματα πολλά και τα ονόματα οικεία. Από τους ακαδημαϊκούς Κώστα Αξελό, Κορνήλιο Καστοριάδη και τον βολιώτη Κώστα Παπαϊωάννου ως και τον Μίκη Θεοδωράκη και τον Μάνο Χατζηδάκη. Οι περισσότεροι εξ αυτών αυτοεξορίστηκαν στο Παρίσι, όπου μέσω του έργου τους έλαβαν και την αντίστοιχη αναγνώριση και αίτια του εκπατρισμού τους κατά γενική ομολογία ήταν οι πολιτικές θέσεις και η αντίθετη στάση με το ισχύον καθεστώς που εκφραζόταν μέσω των πεπραγμένων τους. Χρονικά τοποθετούνται στα χρόνια του εμφυλίου πολέμου που ακολούθησε τον πόλεμο του 1940 και στα χρόνια της δικτατορίας του καθεστώτος των συνταγματαρχών. Υπήρχε όπως αποδεικνύεται ένα πολιτικό και κοινωνικό υπόβαθρο πίσω από αυτή τους την αυτοεξορία. Την τελευταία δεκαετία όμως και συγκεκριμένα από το 2011 και έπειτα παρουσιάζονται οι σύγχρονοι έλληνες εμικρέδες, οι οποίοι έχουν στραφεί σε χώρες της Αφρικής όπως το Μπουρουντί και το Κονγκό με σαφέστατα οικονομικά κριτήρια και σκοπούς, ώστε να εκμεταλλευτούν τις σπουδές και την τεχνογνωσία τους στο "πρόσφορο επιχειρηματικό έδαφος" των κρατών αυτών. Εντοπίζεται λοιπόν ότι τα αίτια και οι λόγοι της μετανάστευσης στην πορεία των ετών είναι πιθανόν να διαφοροποιούνται αναλόγως των αναγκών αλλά και των αντίστοιχων συνθηκών.

Προς εξυπηρέτηση του συνόλου όλων αυτών των ανθρώπων βέβαια και με δεδομένο ότι η οποιαδήποτε διάκριση μεταξύ αυτών είναι απαγορευτική έχουν συσταθεί επιτροπές και θεσμοί που λειτουργούν υπέρ της εξασφάλισης των συνθηκών

και απαραίτητων δικαιωμάτων ανάλογα την ανάγκη και την περίπτωση που θα κληθούν να αντιμετωπίσουν. Ενδεικτικά στην Ομάδα Διεθνούς Μετανάστευσης υπάγονται η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας (ΔΟΕ), το γραφείο του Ύπατου Αρμοστή υπέρ των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (OHCHR), το Ταμείο Πληθυσμών του ΟΗΕ (UNPF), η επιτροπή Εμπορίου και Ανάπτυξης (UNCTAD) και αρκετές περιφερειακές επιτροπές υπό τον έλεγχο του ΟΗΕ. Το σύνολο αυτών των επιτροπών και η Ομάδα Διεθνούς Μετανάστευσης συστάθηκαν καθώς υπήρχαν περιπτώσεις που καταγγέλλθηκαν κράτη για άσκηση υπέρμετρου ελέγχου και περιορισμούς που υπερβαίνουν το διεθνές δίκαιο, τις διεθνείς δεσμεύσεις και διεθνείς υποχρεώσεις έναντι των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των προσφύγων. Σε αυτά εμπερικλείονται και η άρνηση εισόδου στη χώρα που βρίσκεται υπό τη συνθήκη της Γενεύης αλλά και οι περιπτώσεις που αποκλείεται το μέλος μιας οικογένειας που ήδη βρίσκεται νομίμως στην εν λόγω χώρα. Τέλος, η όλη κατάσταση απαντάται στον ακέραιο βαθμό από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σύμφωνα με την οποία “οι μετανάστες που προσπαθούν να εισέλθουν σε κράτος-μέλος της Ευρώπης είναι απαραίτητο να προστατεύονται από διακρίσεις λόγω φύλου, γλώσσας, θρησκείας ή πολιτικών φρονημάτων. Επιπροσθέτως, στους πολίτες τρίτων κρατών εντός και προς την Ευρώπη πρέπει να είναι δεδομένη η εξασφάλιση προστασίας ιδίως όταν αναγνωρίζεται κίνδυνος κατά της ζωής”.

4. Μετανάστευση προς τον ελλαδικό χώρο .

Η Ελλάδα ανά τα χρόνια υπήρξε και στις δυο πλευρές του μεταναστευτικού φαινομένου. Αυτές οι πλευρές είναι από τη μια η χώρα από την οποία φεύγει ο μετανάστης και από την άλλη η χώρα που τον υποδέχεται. Οι μεγαλύτεροι αριθμοί στον ελλαδικό χώρο παρατηρήθηκαν από το χρονικό διάστημα μετεμφυλιακά ως και τη δεκαετία του '70 και ο λόγος ήταν η ανάγκη για εύρεση χρημάτων και δουλειάς σε κάποια άλλη χώρα με βιοποριστικούς σκοπούς. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η κατάσταση της Ελλάδας ήταν ένα πρακτικό παράδειγμα της τάσης του επαναπατρισμού , όπως ειπώθηκε σε πρότερες παραγράφους . Αποτελεί δηλαδή ένα κομμάτι από το σύνολο χωρών οι οποίες είχαν μετανάστες σε άλλα κράτη , με αρχική επιδίωξη όμως όταν η συνθήκες γίνουν καλύτερες οι άνθρωποι αυτοί να επιστρέψουν. Εμφανίστηκε όμως η παραφωνία του ότι μαζί με τους ανθρώπους που επέστρεφαν στην πατρίδα τους

παρατηρήθηκε και μια εισροή αλλοδαπών πληθυσμών κυρίως γειτονικών χωρών . Σίγουρα στο πλαίσιο των καλύτερων συνθηκών προσμετρήθηκε και η διεθνής και εσωτερική ανάπτυξη πολλών ευρωπαϊκών χωρών πάντα σε παράλληλο χρόνο με την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων περί το 1985-1990 . Επομένως , χώρες σαν την Ιταλία, την Ισπανία και την Ελλάδα προσέλκυσαν πολλούς ανθρώπους που έψαχναν εναγωνίως ένα καλύτερο “αύριο” . (Χατζηπροκοπίου , 2006) Οι μεταναστευτικές αυτές ροές βέβαια εμφάνισαν αρκετές αλλαγές σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο στην εκάστοτε χώρα καθώς και το σημαντικότερο στους διπλωματικούς μηχανισμούς με τις εκάστοτε γείτονες χώρες . (Μουσουρού , 2003)

Στο ύψος αυτό ο Ψημμένος (1995) στα γραφόμενα του υποστηρίζει άμεσα ότι “Το τέλος της δεκαετίας του 1980 σηματοδοτεί την χρονική στιγμή όπου η Ελλάδα αρχίζει να γίνεται πόλος έλξης μεταναστών , οι οποίοι αναζητούν και βρίσκουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης από αυτές της χώρας από την οποία κατάγονται. Ένας από τους λόγους που κατέστησαν εκείνη την εποχή την Ελλάδα ελκυστική ήταν το γεγονός πως υπήρχε μεγάλη διαφορά ανάμεσα στους μισθούς των χωρών προέλευσης . Από την δεκαετία αυτή και μετά οι μισθοί της Ελλάδας ήταν κατά πολύ μεγαλύτεροι από εκείνους της χώρας καταγωγής τους.” Προφανώς, το οικονομικό κομμάτι είναι σημαντικό για τη ζωή , όμως δεν ήταν ο μοναδικός λόγος στην περίπτωση της Ελλάδας τουλάχιστον. Λόγοι άλλοι ήταν η γεωγραφική θέση της , το ότι ήταν και είναι μέλος της Ε.Ε. και το νομικό πλαίσιο της χώρας προς το μεταναστευτικό ζήτημα , το οποίο και μπορούσε να τους εξασφαλίσει ευνοϊκότερες συνθήκες. Μέσω αυτών των δεδομένων και λόγων , η χώρα ταυτίστηκε ως μια από τις κύριες πύλες εισροής των ανθρώπων αυτών στο χώρο της Ευρώπης. (Μπεκατώρου , 2010)

Ακόμα και στο παρόν , με τις υπάρχουσες οικονομικές συνθήκες της χώρας , εξακολουθεί να είναι διάυλος εισροής των μεταναστών στον ευρωπαϊκό χώρο και με βάση τα στοιχεία της τελευταίας έρευνας από την Frontex , οι 9 στους 10 πρόσφυγες που βρίσκονται στην Ευρώπη έστω πέρασαν , ακόμα και χωρίς να μείνουν, από την Ελλάδα . Η απόδοση του Γεωργαράκη (2018) θεωρείται η επαρκέστερη επί του θέματος. Ο συγκεκριμένος αναλύει τους παράγοντες της ευκολότερης εισροής μέσω της Ελλάδας . Αυτοί έχουν να κάνουν με την κατάσταση φρούρησης των χερσαίων και θαλασσίων συνόρων , με την κατάσταση της χώρας εκτός των μεγάλων κέντρων της καθώς και με την φύση της παραοικονομίας της χώρας , όπου αρκετοί εξ αυτών απασχολούνται για ένα σεβαστό διάστημα.

Ο Gottschlich υποστήριξε ότι ‘‘η υπάρχουσα κατάσταση δυσχεραίνεται ακόμα περισσότερο κυρίως στα σύνορα με την Τουρκία, και πιο συγκεκριμένα στον ποταμό Έβρο, καθώς καθημερινά τα τελευταία χρόνια εισέρχονταν περίπου 400 μετανάστες παράνομα στην χώρα.’’ Για την κατάσταση αυτή έχει ευθύνη και η Τουρκία , η οποία θα έπρεπε να δεχθεί πίσω ένα μέρος των προσφύγων που κατέφυγαν μέσω αυτής στην Ελλάδα. Η μόνη λογική εξήγηση αυτού είναι ο φόβος για τις μαζικές μετακινήσεις των προσφύγων και από τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες οι οποίες θα απελάσουν εν συνεχεία τους ανθρώπους αυτούς . (Μπεκατώρου , 2010)

Κομβικό χρονικό διάστημα για το θέμα αυτό είναι το 2013-2017 όπου από τα παράλια της Τουρκίας υπήρχε συνεχής ροή εκατομμυρίων προσφύγων προς τα ελληνικά νησιά ενώ σκοπός των ανθρώπων αυτών είναι να κατευθυνθούν προς τη Βόρεια Ευρώπη . Αποδεδειγμένα , η κίνηση τόσο μεγάλου αριθμού ανθρώπων την τελευταία δεκαετία παρατηρείται στην πορεία των χρόνων έπειτα από πολέμους και όπως αποδεικνύεται είναι η μεγαλύτερη ανθρωπιστική κρίση που έχει γνωρίσει μέχρι τώρα ο κόσμος με πάμπολλες προεκτάσεις.

4.1 Αποτύπωση φύσης μεταναστών και κοινωνίας.

Η Ελλάδα ανέκαθεν ήταν μια χώρα, όπου οι μετακινήσεις πληθυσμών την χαρακτήριζαν και αποτελούν κομμάτι της ιστορίας και της διαμόρφωσης της. Μια χώρα αποστολής μεταναστών τις τελευταίες δεκαετίες έχει μετατραπεί σε μια χώρα υποδοχής μεταναστευτικού δυναμικού. Έχει προαναφερθεί ότι οι πρώτοι που αναζήτησαν ευκαιρίες ήταν οικονομικοί μετανάστες από γείτονες χώρες των Βαλκανίων. Οι άνθρωποι αυτοί εισήλθαν και συνέθεσαν ένα κομμάτι του πληθυσμού που στηρίζει την οικονομία του κράτους. Στη δεκαετία της οικονομικής κρίσης που παρουσιάστηκε όμως και σε συνδυασμό με ποικίλους παράγοντες ο χαρακτήρας των μεταναστών είναι πιο κοντά στους πολιτικούς, οι οποίοι είτε κοιτούν ως πέρασμα της Ελλάδα είτε πιστεύουν ότι μπορεί να λειτουργήσει ως καταφύγιο γι’ αυτούς. Στο θεωρητικό σκέλος βέβαια η αποτύπωση των πεπραγμένων είναι κάπως διαφορετική συγκριτικά με την πρακτική διάσταση. Χαρακτηριστικά στον οικονομικό τομέα το μεταναστευτικό δυναμικό είναι πιθανό να προσφέρει σταθερότητα ή και ανοδικές τάσεις όμως έχει απόλυτη εξάρτηση από το πόσο εύκολα το σύνολο αυτό θα μπορέσει να ενταχθεί. Η τελευταία προσθήκη όπως αποδεικνύεται μέσω πληθώρας παραδειγμάτων βαραίνει το ίδιο το κράτος και

είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τους σκοπούς του τόσο στο επίπεδο της πολιτικής όσο και της συνύπαρξης των πολιτών του. Όπως έχει παρατηρήσει και ο Μπάγκαβος η Ελλάδα απ' το 1990 και έπειτα, μεταβλήθηκε σε μια χώρα υποδοχής μεταναστών από χώρα εξαγωγής που ήταν, και αυτή η μεταβολή την αντιμετώπισε με φόβο καθώς την βρήκε απροετοίμαστη και με μηδενικές εμπειρίες. Το φαινόμενο αυτό αποτυπώθηκε ως μια τεκτονική πλάκα που συνεχώς αλλάζει την κοινωνική ανθρωπογεωγραφία του πλανήτη. (Μπάγκαβος, 2010)

Σαφής είναι η αλληλεπίδραση των παραγόντων που θέτουν την Ελλάδα ως χώρα υποδοχής και των παραγόντων που εξαρχής οδηγούν προς την επιλογή της μετανάστευσης. Συνεπακόλουθο αυτών αποτελεί το σύνολο των προβλημάτων που θα κληθούν να αντιμετωπίσουν αυτοί οι άνθρωποι. Άνθρωποι που αναγκάζονται για να σωθούν να φύγουν απ' την πατρίδα τους βλέπουν την Ελλάδα ως μια επιλογή ασφάλειας, ως ένα πέρασμα ή ακόμα και ως μια προσπάθεια διάσωσης με το όποιο κόστος. Άνθρωποι που οδηγούνται σ' αυτή την επιλογή είτε για οικονομικούς λόγους είτε γιατί βρέθηκαν σε μια εμπόλεμη κατάσταση είτε απλά για ανεύρεση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης. Δεδομένο είναι ότι στην πλειοψηφία των περιπτώσεων και ιδίως στο παρελθόν συναντούσαν τον κοινωνικό αποκλεισμό, τη δυσκολία στην επικοινωνία ή ακόμα και δυσχέρεια στην εξασφάλιση βασικών αναγκών της ζωής όπως η πρόσβαση στην υγεία και μια ασφαλή κατοικία. Ίσως για τους ανθρώπους αυτούς ο δυσκολότερος παράγοντας ή μετάβαση είναι η αφομοίωση τους στο σύνολο, η οποία διαφοροποιείται από την ενσωμάτωση τους καθώς εκφράζουν και στοχεύουν κάτι άλλο. Κατά την προσπάθεια αφομοίωσης οι μετανάστες βρίσκονται σ' ένα σημείο να 'παραγκωνίσουν' κατά κύριο λόγο τις πολιτισμικές και θρησκευτικές ιδιαιτερότητες τους και να συμπλεύσουν με τον τρόπο και τη συμπεριφορά του κυρίαρχου συνόλου. Στο ίδιο ύφος σημειώνει και ο Honeygord πως 'οι εθνικές μειονότητες είναι αναγκασμένες λίγο-πολύ να εγκαταλείψουν τον πολιτισμό τους και να υιοθετήσουν τον πολιτισμό της χώρας στην οποία έχουν μεταναστεύσει'. Στον αντίποδα τώρα στο επίπεδο της κοινωνικής ενσωμάτωσης υπάρχει σεβασμός στις ιδιαιτερότητες των μειονοτήτων μέσω κάποιων ορίων αμφίδρομα που θέτει η κυρίαρχη ομάδα. Στόχος της εξάλλου είναι η ειρηνική και αρμονική συνύπαρξη των κυριαρχούμενων συνόλων και του κυρίαρχου. Μέσω της κοινωνικής ένταξης δηλαδή να δημιουργηθεί μια ασφαλής κοινωνία υπέρ όλων των μελών της.

Επί της ουσίας είναι δύσκολο κάποιος να υιοθετήσει με σιγουριά αν το πρόσημο των μεταναστευτικών ροών στην Ελλάδα είναι θετικό ή αρνητικό καθώς είναι κάπως μοιρασμένα τα δεδομένα. Μια χώρα στο μέγεθος της Ελλάδας είναι προφανές ότι επιβαρύνεται δεχόμενη μεγάλους όγκους ανθρώπων καθώς προκύπτουν πρακτικές δυσχέρειες που αφορούν σ' ένα σεβαστό κομμάτι και τους ίδιους τους μετανάστες. Συνεπώς η αρνητική διάσταση του φαινομένου πρέπει να είναι υπολογίσιμη σε κάθε κίνηση. Στο θετικό σκέλος τώρα οι άνθρωποι αυτοί εκτός της επίδρασης κοινωνικά αφού γίνουν κομμάτι του συνόλου, όπου είναι αυτό δυνατό, επιδρούν και στον οικονομικό τομέα της χώρας. Αποτελούν φθηνό εργατικό δυναμικό, εξυπηρετούν δουλειές που οι γηγενείς απορρίπτουν και ουσιαστικά γίνονται κομμάτι του εργασιακού κύκλου της εκάστοτε κοινωνίας. Βέβαια, στο σημείο αυτό ήταν συχνές οι καταγγελίες για απρεπείς συμπεριφορές και εκμετάλλευση των εργοδοτών προς το εύθραυστο αυτό εργατικό δυναμικό. Άξιο αναφοράς είναι ότι όσοι από τους μετανάστες έχουν ενσωματωθεί και εργάζονται λειτουργούν ευεργετικά προς δυο μεγάλους και σημαντικούς παράγοντες. Αρχικά βοηθά την τόνωση της περιφέρειας και εμποδίζει την υποβάθμιση της στην οποία κατά το παρελθόν λόγω της κίνησης προς τα μεγάλα κέντρα βρέθηκε το κράτος. Εν συνεχεία, οι άνθρωποι αυτοί στηρίζουν τη γεωργία και άλλους παρόμοιους τομείς που εκ των πραγμάτων οι γηγενείς φαίνεται να παραμελούν και να "απορρίπτουν". Φυσικά ακόμα και σ' αυτό υπάρχουν τα κακώς κείμενα καθώς το ζήτημα της νομιμοποίησης τους βρίσκεται μέχρι και τώρα σε θολά νερά και στην πλειοψηφία των περιπτώσεων το εργατικό δυναμικό είναι "φάντασμα". Προφανές είναι ότι για να ακολουθηθεί μια στρατηγική ανάπτυξης στην Ελλάδα με συμμετέχοντες τους ανθρώπους που έρχονται θα πρέπει βασικά να στηριχθεί σε μια βέβαιη βάση όπου και οι δυο πλευρές θα αναπτύξουν δίκτυα επικοινωνίας αλληλεπιδρώντας μέσω του εργασιακού περιβάλλοντος πρωτίστως. Μονόδρομος είναι να ελεγχθούν οι μεταναστευτικές ροές ώστε μετέπειτα να λειτουργήσουν υπέρ της εθνικής οικονομίας αλλά και της ηρεμίας στο εσωτερικό του κράτους. "Η αλληλοβοήθεια, ως κομμάτι της έμπρακτης και διάχυτης αλληλεγγύης, ενδυναμώνεται και μετουσιώνεται σε πολιτική πράξη όταν δεν μένει στην διαπροσωπική σχέση και τις προσωπικές ευαισθησίες, αλλά όταν σβήνει τις διαχωριστικές γραμμές και επιλέγει να συναντιέται με τον «ξένο» συνειδητά με όρους εμπιστοσύνης".(Schnapper D.,2008) Συμπερασματικά, η φύση της μεταναστευτικής πολιτικής την παρούσα χρονική στιγμή μοιάζει ως μια πρόχειρη προσπάθεια αντιμετώπισης δυσχερειών που όμως δεν

ακουμπούν τον πυρήνα των προβλημάτων ώστε να γίνουν ουσιαστικές κινήσεις επίλυσης. Αυτό βέβαια αλλάζει και μπορεί να εξυπηρετήσει τον στόχο μιας ενωμένης Ευρώπης, μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας με τους ανάλογους κανόνες και τα όρια της. (Τριανταφυλλίδου Α., 2015)

5. Κέντρα φιλοξενίας και υποδοχής

Με τον ρυθμό εισροής και τον συνωστισμό προσφύγων στη χώρα ήταν αναμενόμενη και αναγκαία η δημιουργία δομών και κέντρων , στα οποία οι άνθρωποι αυτοί θα συγκεντρώνονταν, θα τους παρεχόταν βοήθεια και θα μπορούσαν να ελεγχθούν ώστε να βγουν τα απαραίτητα δεδομένα. Βέβαια, η Ελλάδα εξαναγκάστηκε και κλήθηκε σε σύντομο χρονικό διάστημα να παρουσιάσει έργο και να οργανώσει τα κέντρα ώστε να είναι και άμεση η αντιμετώπιση του φαινομένου. Άξιο αναφοράς είναι ότι πολλοί πρόσφυγες δεν επιθυμούν την παραμονή στην χώρα παρά να κάνουν απλά ένα πέρασμα αλλά μην έχοντας τα απαραίτητα έγγραφα , αναγκάζονται από την ευρωπαϊκή νομοθεσία να παραμείνουν στα κέντρα μέχρι και τη στιγμή που θα εξακριβωθεί η ταυτότητα τους. Με την εξακρίβωση της ταυτότητας εξάλλου ανοίγονται και οι επιλογές της παροχής ασύλου ή και της μετεγκατάστασης σε κάποιο άλλο κράτος , το οποίο βέβαια θα έχει αποδεχτεί την ενέργεια. (Ventoura & others, 2017)

Όπως προαναφέρθηκε οι πρόσφυγες εισέρχονται στη χώρα μέσω των ελληνικών νησιών, συνεπώς και στα νησιά αυτά έχουν δημιουργηθεί κέντρα φιλοξενίας , για παράδειγμα στο Λιπές της Χίου και στη Μόρια της Μυτιλήνης. Τα δυο αυτά κέντρα έχουν ιδιαίτερο τρόπο λειτουργίας καθώς ανάλογα τις συνθήκες λειτουργούν ως ανοικτού και κλειστού τύπου hotspot. Δυστυχώς ο μεγάλος όγκος ανθρώπων καθιστά δύσκολη την παροχή των καλύτερων συνθηκών διαβίωσης για τους ανθρώπους που φιλοξενούνται, οι οποίοι συνωστίζονται και διαμένουν σε σκηνές με παροχή των απολύτως αναγκαίων γευμάτων. (Ventoura & others, 2017)

Δεν είναι λίγες και οι περιπτώσεις που έχουν δημιουργηθεί εντάσεις στα κέντρα μεταξύ των διαμενόντων κυρίως με αποδέκτες οικογένειες , στις οποίες δίνονται κάποια επιπλέον προνόμια λόγω της ύπαρξης παιδιών . Για παράδειγμα, δικαιούνται τη διαμονή σε σπίτι μέχρι να διευθετηθούν οι λεπτομέρειες του αν θα παραμείνουν στην Ελλάδα ή θα προχωρήσουν σε άλλες χώρες. Επιπλέον, τα παιδιά των προσφύγων έχουν

το δικαίωμα να παρακολουθήσουν μαθήματα σε ελληνικό σχολείο ως και τη στιγμή της διεκπεραίωσης των εκκρεμοτήτων των οικογενειών τους. (Ventoura & others, 2017)

Στην Ελλάδα και ιδιαίτερα στα κέντρα φιλοξενίας σημαντική ήταν η συμμετοχή της UNICEF, ιδίως από την στιγμή που στην πλειοψηφία των δομών υπάρχουν παιδιά με τις οικογένειες τους. Φρόντισε 130 οικογένειες παρέχοντας τους νομική υποστήριξη και στέγαση. Μάλιστα σε συνεργασία με το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης και έπειτα από υπόδειξη αυτού φέρεται να παρείχε 440 ακόμα σπίτια προς στέγαση των ανθρώπων που τους ήταν αναγκαία. Κέντρα υποδοχής και δομές φιλοξενίας δεν υπάρχουν μόνο στα νησιά αλλά και στις βόρειες πλευρές της χώρας, με παράδειγμα τη δομή της Ειδομένης. Στον ευρύτερο χώρο και μέσω των Σκοπίων πρόσφυγες κινήθηκαν προς την παράνομη είσοδο στη χώρα , εν τέλει όμως η πλειοψηφία αυτών δεν κατάφερε να ολοκληρώσει την αρχική επιδίωξη τους. (Ventoura & others, 2017)

Μέχρι και την παρούσα στιγμή στη χώρα λειτουργούν 56 κέντρα φιλοξενίας που υποστηρίζονται από 2.000 θέσεις εργασίας και εκτός αυτών το κράτος έπειτα από ορισμένες διαδικασίες χορηγεί ξενώνες για την στέγαση των προσφύγων. Παράλληλα, σε 11 από τις 56 δομές είναι σε ενεργεία πρόγραμμα σταδιακής ένταξης των παιδιών ηλικίας 6-12 στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας, μαθαίνοντας τους τα βασικά της ελληνικής γλώσσας. Στα πλαίσια του προγράμματος αυτού καλύπτεται και η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη των παιδιών αυτών .

6. Η περίπτωση της ‘Αραβικής Άνοιξης’

Σε αρκετές περιπτώσεις και σε συμφωνία με τα γραφόμενα πολλών ειδικών, η Αραβική Άνοιξη και οι αιτίες αυτής παρουσιάζουν ομοιότητες με την κατάσταση των κομμουνιστικών κρατών κατά τις δεκαετίες 1980 & 1990. Οι αιτίες έχουν άρρηκτη σχέση με τον μη σεβασμό προς την οικονομική ευημερία, την πολιτική ελευθερία και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια των ανθρώπων του αραβικού κόσμου. Οι αφορμές για να ξεσπάσει αντίδραση για όλα αυτά τα ζητήματα ήταν πολλές και η σημασία τους ποικίλει τόσο ως προς την αξία της ζωής όσο και προς τα οικονομικά συμφέροντα στα οποία μπορεί να αποβλέπουν οι άνθρωποι π κατέχουν την εξουσία στο εκάστοτε κράτος.

Το έναυσμα της “Αραβικής Άνοιξης” θεωρείται η αυτοπυρπόληση το Δεκέμβριο του 2010 του Μ. Μπουαζίζι και μάλιστα υπονοείται και ο συμβολισμός της λέξης “άνοιξη”. Η χρήση είναι μονομερώς μεταφορική και αφορά όσο αυτό είναι αντιληπτό το δίπολο “χειμώνας- άνοιξη” δηλαδή το στόχο μέσω των εντάσεων και των συγκρούσεων στον αραβικό κόσμο ότι θα αλλάξει η απολυταρχική κατάσταση σε μια μορφή ελευθερίας, σεβασμού και κοινωνικόπολιτικής δικαιοσύνης.

Σε πρώτη έκταση παρατηρήθηκαν διαδηλώσεις, οι οποίες σταδιακά προχώρησαν σε πολλές χώρες όπως η Ιορδανία, η Αίγυπτος, η Υεμένη και η Αλγερία και ο ρυθμός εξάπλωσης κρίθηκε το ελάχιστο επιτυχημένος. Σίγουρα οι χώρες αυτές δεν αντιμετώπιζαν τα ίδια προβλήματα αλλά εμμέσως πλην σαφώς ήταν ένα κράμα αιτιών μεταξύ της οικονομικής ύφεσης, των μεγάλων ποσοστών φτώχειας και το σημαντικότερο της έλλειψης δημοκρατικού αισθήματος από το οποίο πηγάζουν και τα υπόλοιπα. Με δεδομένο ότι τα προβλήματα στις χώρες δεν είχαν την ίδια ένταση συν ότι υπήρχε διαφορά στις επιδιώξεις που τέθηκαν από την πρώτη στιγμή μέσω των αντιδράσεων. Για παράδειγμα, άλλες χώρες στόχευαν στην βελτιστοποίηση των συνθηκών ζωής ενώ άλλες την ανατροπή των αυταρχικών κυβερνήσεων. Ανάλογη ήταν και η αντίδραση της άλλης πλευράς όπου παρατηρήθηκαν μεταρρυθμιστικές ενέργειες προς αποκλιμάκωση των εντάσεων αλλά και πράξεις βίαιης καταστολής των διαδηλωτών.

Από τα μέσα του χειμώνα του 2011 και κυρίως το καλοκαίρι του 2012 έκαναν την εμφάνισή τους οι πιο ηχηρές συνέπειες των διαδηλώσεων για τέσσερις χώρες των οποίων οι κυβερνήσεις έπεσαν. Αυτές ήταν η Λιβύη, η Τυνησία, η Υεμένη και η Αίγυπτος. Μάλιστα στην περίπτωση της Λιβύης προέκυψαν εντονότερες συγκρούσεις και ο ηγέτης-δικτάτορας της σκοτώθηκε κατά την διάρκεια αυτών, σε αντίθεση με τις περιπτώσεις των άλλων κρατών που απλά υπήρξε ανατροπή της πολιτικής σκηνής. Στον αντίποδα τώρα, στην Συρία οι διαδηλώσεις κατέληξαν στη μορφή εμφυλίου πολέμου με αντίπαλες πλευρές την αντιπολίτευση και την πλειοψηφία των Συρίων έναντι των δυνάμεων του προέδρου Μ. Αλ-Άσαντ. Υπήρξαν και κράτη όπως το Μπαχρέιν και η Ιορδανία όπου οι όσες διαμαρτυρίες έλαβαν χώρα σ’ αυτά βρίσκονταν υπό των αιτημάτων της πολιτικής ελευθερίας και της δικαιοσύνης που αδιαμφισβήτητα πρέπει να διέπει τα σύγχρονα κράτη. Εν τέλει, οι αντιδράσεις στο χώρο της Ιορδανίας οδήγησαν σε επαναλαμβανόμενες μεταρρυθμίσεις στις υπουργικές θέσεις της.

6.1 Προεκτάσεις και επακόλουθα της.

Λογική συνέχεια των πραγμάτων, ιδίως όταν έχουν προηγηθεί καταστάσεις στην πλειοψηφία των χωρών του αραβικού κόσμου που δεν βοηθούν στην βελτιστοποίηση των συνθηκών, ήταν η έξαρση της εμφάνισης αντιδράσεων και διαμαρτυριών, η ανάγκη για αλλαγή των καθεστώτων και στις περιπτώσεις που αυτό είναι δυνατό να βεβαιωθούν εγγυημένες αλλαγές στην πολιτική σκηνή. Καλώς ή κακώς έπειτα από μια πορεία ετών οι πληθυσμοί των χωρών αυτών που βίωναν την καταπίεση από την πλευρά των απολυταρχικών πολιτικών καθεστώτων και παράλληλα με τις αποτυχημένες οικονομικές ενέργειες αποσταθεροποίησης αυτών και πάλι ήταν αναμενόμενο ότι θα αντιδράσουν και μάλιστα με διάφορες εντάσεις και διακυμάνσεις.

Οξύμωρο και ταυτόχρονα “ειρωνικό” για την πλειοψηφία των αραβικών χωρών ότι φέρονται από το βάθος των ετών του 1950 να έχουν αποκτήσει την ανεξαρτησία τους. Πιο ρεαλιστική απόδοση των πραγμάτων θα ήταν να ειπωθεί πως το σύνολο των ανθρώπων των κρατών αυτών ήταν δέσμιοι των ατασθαλιών και των αποδεδειγμένα λανθασμένων αποφάσεων κυρίως στους τομείς της ανάπτυξης και της οικονομίας. (Abed , 2011) Παρατηρήθηκαν ακόμη και περιπτώσεις κρατών με οικονομική κυριαρχία , βασιζόμενη ως επί το πλείστον στο πετρέλαιο και άλλα ορυκτά , να διαλύονται εκ των έσω και οι συνέπειες ήταν άμεσα αντιληπτές στην διεθνή αγορά εργασίας. (Media Line Staff , 2011) Δημιουργήθηκε δηλαδή ένα μεγάλο κενό στην παγκόσμια οικονομική εικόνα των χωρών αυτών και εν συνεχεία στις εσωτερικές και εξωτερικές διπλωματικές σχέσεις αυτών , που οδήγησαν δυστυχώς σε χείριστες αποφάσεις. (Malik & Bassem , 2014)

Υπήρξαν χώρες και έγιναν προσπάθειες από την πλευρά τους σταδιακά να ανοίξουν και άλλους οικονομικούς τομείς εκτός του πετρελαίου, του οποίου η επίδραση στο ΑΕΠ ήταν και είναι εμφανής. Υποστήριξη στην προσπάθεια δόθηκε από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο , που έθεσε και τις κύριες κατευθύνσεις. Η Τυνησία ήταν μια εξ αυτών , που σε αντίδραση έναντι της οικονομικής κρίσης και της κοινωνίας επιχείρησε να αντιστρέψει τα δεδομένα. Θεωρήθηκε δηλαδή ότι πρέπει να παρθούν αυστηρά μέτρα και παράλληλα ρίσκα προς την επίτευξη των στόχων. Ζητούμενο ήταν δηλαδή να ισορροπήσουν τα κράτη αυτά , τα κενά που αναπόφευκτα δημιουργήθηκαν παράλληλα

με τις ελλείψεις και τις χαοτικές διαφορές στην αξία των ορυκτών καυσίμων. (Organization of United Nations , 2015)

Αρωγός στις προσπάθειες ανάπτυξης των οικονομιών των αραβικών κρατών στάθηκε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τα αντίστοιχα τμήματα της, με σαφή στόχευση την επάνοδο αυτών παρά τις μεταρρυθμιστικές κινήσεις που σε πρώτη προσπάθεια δεν ευοδώθηκαν .

Κατά το Gross (2011) , ίσως υπάρχει και μια διαφορετική διάσταση στην φύση των αιτιών της “Αραβικής Άνοιξης”, κάτι που ισχυροποιήθηκε μάλιστα μέσα στην πορεία των χρόνων σε βάθος ενός αιώνα. Μια πρώτη ιδέα αντίδρασης από το μέρος των αραβικών χωρών δόθηκε στο συνέδριο τους στο Παρίσι το 1913 όπου εμμέσως πλην σαφώς αιτούνταν και επιθυμούσαν κάποια περιθώρια απεξάρτησης από την Οθωμανική Αυτοκρατορία που τα ήλεγχε. Στόχος τους ήταν, όπου ο ίδιος παραμένει και τώρα, η δημιουργία στεγανών πολιτικών συστημάτων και ένα κράτος δικαίου ανάλογο της ιστορίας και των δυνατοτήτων ανάπτυξης τους. Βέβαια, οι ευθύνες βαραίνουν όπως σε κάθε περίπτωση και τις δυο πλευρές. Έτσι λοιπόν, η νοοτροπία του παρελθόντος και τα σημεία που ήταν προσκολλημένα τα αραβικά κράτη, κυρίως θρησκευτικοί και κοινωνικοί λόγοι, δεν τους επέτρεψαν την δημιουργία σύγχρονων κρατών και κοινωνιών που δεν θα λειτουργούν με το πρόσταγμα του φόβου και των βίαιων εξαναγκασμών.

Θα πρέπει να αναγνωριστεί όμως ότι για πολλά χρόνια οι πληθυσμοί αυτών των κρατών βρίσκονταν δέσμιοι του δίπολου Δικτατορία – Αλ Κάιντα & Τζιχάντ, όπως είναι αντιληπτό δηλαδή δυο ακραίων σημείων όπου και στα δυο τα ισχυρά σύγχρονα κράτη απείχαν και επέλεξαν μια αποστασιοποιημένη θέση περιμένοντας τις εξελίξεις. (Gardner, 2011) Ιδίως το κομμάτι της δικτατορίας έχει αποδομηθεί σε τέτοιο βαθμό ως και το σημείο που έχασε τον έλεγχο της οικονομίας και της στρατιωτικής φύσης του καθεστώτος. (Gause, 2011)

Εν τέλει, με τον ρυθμό των μεγάλων μετακινήσεων των πληθυσμών και την ένταση των αντιδράσεων τόσο τα αποτελέσματα όσο και το μέγεθος αυτών θεωρείται δύσκολο να υπολογιστούν. Κατά κύριο λόγο, η πλειοψηφία των αραβικών κρατών ακολούθησε τη νοοτροπία της πρόληψης των επόμενων ενεργειών ώστε να αντιμετωπιστούν οργανωμένα. Μια τακτική που οδήγησε από μέρος των κυβερνήσεων και των ηγετών τους, σε μέτρα διασφάλισης οικονομικών και κοινωνικών ισορροπιών, πολιτικές αλλαγές και σε κάποιες περιπτώσεις θεσμοθέτηση συντάγματος ή ακόμα και προκήρυξη εκλογών με στόχο την εξασφάλιση και ισχυροποίηση θέσης της εκάστοτε

εξουσίας. Η πληθώρα ενεργειών αντιμετώπισης , έγκειται στη διαφορετική δυναμική που χαρακτήριζε κάθε μια χώρα εξ αυτών και στις διπλωματικές σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ τους.

7. Διεθνές Σκεπτικό περί της ‘‘Αραβικής Άνοιξης’’

Σε πρώτη ανάγνωση, οι αναταραχές και το σύνολο των αντιδράσεων αντιμετωπίστηκαν από τη διεθνή πολιτική, κυρίως, σκηνή με δυσπιστία προς την αβεβαιότητα και τους κινδύνους της κατάληξης αλλά και με μια ελπίδα για πορεία προς τη δημοκρατία και τη δικαιοσύνη. Όσο όμως η πλευρά των αντιδράσεων οργανωνόταν, η θέση της δυσπιστίας σταδιακά υποχωρούσε και αρκετά κράτη αντιμετώπιζαν ως φορείς της δημοκρατίας τους ανθρώπους που ήταν κομμάτι των διαδηλώσεων. Βέβαια, όπως και στις περισσότερες υποθέσεις έτσι και σε αυτή προέκυψε ένα δίπολο που κάθε οπτική εξ αυτών αναγνώριζε διαφορετικά δεδομένα πίσω από την έκρυθμη κατάσταση στον αραβικό κόσμο. Το δίπολο αυτό αφορούσε και συνεχίζει να αφορά τις πλευρές Η.Π.Α.-Ευρώπης και Ρωσίας-Κίνας. Η πρώτη πλευρά αναγνώριζε μια προσπάθεια για αποκατάσταση της δημοκρατίας ενώ η δεύτερη προδίκασε μια αρνητική κατάληξη και κίνδυνο αποσταθεροποίησης της ισχύος που τόσο οι Ρώσοι όσο και οι Κινέζοι κατέχουν τις τελευταίες δεκαετίες στα ευρύτερα εδάφη αυτά. Χαρακτηριστικά παραδείγματα της ισχύος και επιρροής τους είναι οι επενδύσεις στον τομέα του πετρελαίου της Λιβύης και οι σχέσεις που είχαν και τα δυο κράτη με τον άλλοτε ηγέτη της Μ. Καντάφι. Πρόσθετα, αξία αναφοράς έχει και η διακριτική υποστήριξη της Ρωσίας προς τον ηγέτη της Συρίας Μπασάρ Αλ Άσαντ , με απώτερο σκοπό βέβαια την εγκαθίδρυση και τον έλεγχο του γίνεσθαι στα εδάφη της και την ευελιξία στις διάφορες πιθανές ανακατατάξεις στο εσωτερικό της.

Είναι πασιφανές λοιπόν, ότι οι διαφορές του παρελθόντος μεταξύ Ρωσίας και Κίνας παραμερίστηκαν και λειτουργούσαν συμπληρωματικά μεταξύ τους προ του κινδύνου και των επιπτώσεων στα εδάφη ελέγχου τους ενός εμφυλίου και άλλων βίαιων συρράξεων. Από την πλευρά τους, η Ευρώπη και οι Η.Π.Α. για να βοηθήσουν την έκρυθμη κατάσταση προς την όσο το δυνατό πιο ομαλή αποκλιμάκωση, επέλεξαν επιτελεία και ανθρώπους με παρεμφερή εμπειρία που λειτούργησαν υπέρ του σκοπού αυτού. Ιδίως οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής φάνηκαν εξ αρχής διατεθειμένες να συνεργαστούν με όποιον σέβεται την δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα

ανεξάρτητα με την θρησκεία του. Μάλιστα, στο ίδιο κλίμα τοποθετήθηκε, προφητικά, ο L. Diamond (2008), ο οποίος τόνισε πως για να επιτευχθεί ο στόχος της δημοκρατίας στις αραβικές χώρες κρίνεται αναγκαία η συμμετοχή πληθώρας οπτικών και πεποιθήσεων ανθρώπων στην διακυβέρνηση τους ώστε να δίνεται εμφανώς η αίσθηση της καθολικής αποδοχής των διαφορών “ πιστεύω ” .

8. Δεδομένα Μετανάστευσης στην Ελλάδα και η προέκταση του φαινομένου.

Μια χώρα 12 εκατομμυρίων ανθρώπων όπως η Ελλάδα είναι λογικό να ειπωθεί ότι επιβαρύνεται υπερβολικά όταν οι εισροές στο έδαφος της είναι δυσανάλογες με το μέγεθος και τις δυνατότητες της. Την τελευταία πενταετία, οι αριθμοί συμφωνούν ότι πάνω από 800.000 άνθρωποι έχουν περάσει στη χώρα και ένα μικρό μέρος αυτών συγκριτικά έχει προχωρήσει σε άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το πέρασμα στον ελλαδικό χώρο γίνεται κατά κύριο λόγο από την Τουρκία και κατ' επέκταση μέσω των νησιών ενώ οι χώρες στις οποίες οι πρόσφυγες περνούν θεσμοθετούν αυστηρούς κανόνες, βλέποντας τα δεδομένα στην Ελλάδα, ώστε να εξασφαλίσουν την σταθερότητα τους και την ελεγχόμενη κίνηση διαμέσου των συνόρων τους. Κάποια από τα μέτρα και τους κανόνες ίσως φαντάζουν ξένα στη χώρα μας ή ακόμα και ακραία, είναι όμως αποδοτικά, όπως για παράδειγμα η θέση φραχτών ή η αποδοχή μεταναστών που προέρχονται από συγκεκριμένα κράτη που υπάρχει αυξημένος κίνδυνος (Συρία, Ιράκ). Με βάση το τελευταίο μέτρο όμως προκύπτει το αποτέλεσμα του να μένουν “δεσμευμένοι” στην Ελλάδα ή και σε άλλες χώρες που έχουν καταφύγει άνθρωποι από κράτη όπως το Πακιστάν για παράδειγμα. Μάλιστα για το λόγο αυτό οι Εσωτερικές Υποθέσεις της Ε.Ε. έκαναν κίνηση να εγκαλέσουν τη χώρα ως προς το κομμάτι της βελτιστοποίησης των θαλασσίων και εδαφικών συνόρων. Προς αυτή την κατεύθυνση η Ε.Ε. παρείχε βοήθεια στην Ελλάδα αναγνωρίζοντας τη βαρύτητα του μεγέθους της προσφυγικής κρίσης. Η βοήθεια αυτή σε πρώτη φάση ήταν οικονομική, περί των 400 εκατομμυρίων, όμως για να είναι ακριβής η τοποθέτηση θα πρέπει να τονισθεί η διστακτικότητα στην αποδοχή βοήθειας από την ελληνική πλευρά. Η στάση της Ελλάδας αυτή ερμηνεύεται παρατηρώντας την κατάσταση που βρίσκεται η Ε.Ε., την κατάσταση στα αραβικά κράτη και βέβαια την γεωγραφική θέση της που δεν δίνει πολλές ευκαιρίες ελέγχου. Κύριος ανασταλτικός παράγοντας είναι και η διαφορετική οπτική που έχουν Ευρωπαϊκή Ένωση και Ελλάδα περί του πόσο δυνατόν είναι να

επιτευχθεί ο έλεγχος της ροής των προσφύγων κυρίως εκ των θαλασσίων οδών. Υπάρχει βέβαια η δυνατότητα από την Ελλάδα οι άνθρωποι προσωρινά να στεγαστούν και να έχουν την αναγκαία φροντίδα όμως στην εξίσωση τίθενται δυο παράγοντες που δίνουν μια διαφορετική εικόνα των δεδομένων. Ο πρώτος έχει να κάνει με τις πιθανότητες απορρόφησης αυτών των ανθρώπων από την κοινωνία και ο δεύτερος με την επιθυμία αυτών να προχωρήσουν προς τις βόρειες χώρες. Σε σύμπραξη με αυτά λοιπόν από την ελληνική πλευρά υπάρχει η ελπίδα ότι οι αρμόδιοι της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα πράξουν υπέρ της συνεχιζόμενης αυτής κρίσης και η βοήθεια που θα παρέχουν θα είναι ουσιαστική και πρακτικά αποτελεσματική.

Στην όλη αυτή ιστορία είναι εύκολο να αντιληφθεί κανείς ότι η Ελλάδα και η πλειοψηφία των αραβικών χωρών έχουν στρέψει τα φώτα και την προσοχή πάνω τους διεθνώς, για διαφορετικούς λόγους μεν αλλά με ιδιαίτερη ζέση δε. Από τη μια είναι τα κράτη της Μέσης Ανατολής, τα οποία βρίσκονται σε ένα καθεστώς πολεμικών συγκρούσεων με τους δικούς τους στόχους και από την άλλη είναι η Ελλάδα με την οικονομική κρίση που την ακολουθεί και τη σημασία που θα έχει η κατάληξη της να αφορά τόσο την ίδια αλλά και κατ' επέκταση την σταθερότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του ευρωπαϊκού συνόλου. Μέσω της κατάστασης αυτής για την Ελλάδα προέκυψαν και συνεχίζουν να προκύπτουν και θετικά. Χαρακτηριστικά θα μπορούσε να γίνει λόγος για την αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων με το Ισραήλ που για ένα σεβαστό διάστημα και οι δυο πλευρές ήταν αποστασιοποιημένες μεταξύ τους.

Από την πρώτη στιγμή που η Frontex ξεκίνησε ενεργά την παρουσία της στο μεταναστευτικό ζήτημα και στην παροχή βοήθειας τόσο στα κράτη προέλευσης όσο και στα κράτη υποδοχής, παρατηρήθηκαν αλλαγές στην πορεία των προσφύγων και στις χώρες που εν τέλει επιθυμούσαν να κατευθυνθούν. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος με τον οποίο οι πρόσφυγες επέλεξαν να καταφύγουν και να εξασφαλίσουν άσυλο στις εκάστοτε χώρες υποδοχής. Η διάκριση αυτού ερμηνεύεται με βάση τη χρονική στιγμή που τίθεται η ανάγκη ασύλου από την πλευρά του πρόσφυγα και παρουσιάζεται σε δυο εναλλακτικές. Αυτές είναι η κίνηση , νόμιμη ή παράνομη, με στόχο την εξασφάλιση ασύλου και η πρότερη κατάκτηση του ασύλου και έπειτα η κίνηση προς την επανεγκατάσταση. (UNHCR, 2011) Συνεπώς, διαφέρουν αρχικά στην χρονική στιγμή και εν συνεχεία στον τρόπο που γίνεται η οποιαδήποτε ενέργεια υπέρ αυτού του σκοπού. Παρεμφερής τρόπος, κατά τον οποίο επιτυγχάνεται η προσωρινή διαμονή σε μια άλλη χώρα είναι το καθεστώς της προσωρινής προστασίας, που εγκρίνεται όταν

τίθεται σοβαρή απειλή στην χώρα προέλευσης και κρίνεται αναγκαία η άμεση απομάκρυνση των ανθρώπων που έρχονται απ' αυτή. (Miller & Orchard, 2014) Το καθεστώς της προσωρινής προστασίας βέβαια δεν καλύπτει το άσυλο καθώς αφορά ένα μόνο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και είναι μια μέση λύση. Συνήθως είναι και η ενδιάμεση διαδικασία μέχρι και την παροχή του ασύλου. (Kerwin, 2014) Στο κλίμα αυτό και επειδή οι όροι είναι ιδιαίτερα λεπτοί γίνονται συχνά παρερμηνείες αυτών, όπως για παράδειγμα, με τους όρους "πρόσφυγας" και "αιτών ασύλου". Η διαφορά ουσιαστικά έγκειται στο ότι ο πρόσφυγας έχει επίσημα αναγνωριστεί από την Σύμβαση του 1951 ενώ ο αιτών ασύλου είναι εκείνος που δεν έχει αναγνωριστεί ακόμα αλλά έχει κάνει γνωστές τις προθέσεις του. Σε αρκετές χώρες μάλιστα οι αιτούντες άσυλο ακολουθούνται από τον χαρακτηρισμό "παράνομοι μη πολίτες" με το σκέλος "παράνομοι" βέβαια να μην ανταποκρίνεται απόλυτα στο βάρος του ποινικού αδικήματος και των συνεπειών του. Συγγενικός όρος είναι και το "λαθρομετανάστες", ο οποίος αφορά τους ανθρώπους εκείνους που δεν καλύπτουν όλα τα νομικά πλαίσια εισόδου σε μια χώρα και δικαιολογούνται όταν συντρέχει λόγος που θίγει ζωή ή το κοινωνικό σύνολο της χώρας. Παρατηρείται μια ποικιλία στους όρους που χαρακτηρίζουν τους ανθρώπους που εισέρχονται χωρίς νόμιμη άδεια σε μια χώρα και στα ευρωπαϊκά κείμενα, ο πιο συνήθης αυτών είναι το "παράτυποι μετανάστες".

Στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η προσωρινή προστασία αφορά τη διαδικασία παροχής βοήθειας και υποστήριξης ανθρώπων που φεύγουν από την πατρίδα τους και οι οποίοι δεν έχουν την επιλογή και δυνατότητα επιστροφής σε αυτή. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015) Από το 2002 και έπειτα το Συμβούλιο της Ε.Ε., όπου αυτό είναι απαραίτητο θέτει σε ενεργεία συγκεκριμένους προσαρμοσμένους μηχανισμούς προς τον έλεγχο των μαζικών εισροών και καθιστώντας σαφές ποιοι άνθρωποι χρίζουν της προστασίας της χωρίς να υπάρχει όπως αυτό είναι λογικό ο κίνδυνος αποπροσανατολισμού.

Σύμφωνα με στοιχεία της Frontex μέσω των ερευνών της το 2009-2010, παρατηρήθηκε αύξηση στην παράνομη εισροή μεταναστών στα σύνορα της Ελλάδας κατά 25% από τις τελευταίες έρευνες. Μάλιστα, όπως έχει προαναφερθεί τα σύνορα μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας έχουν τα φώτα πάνω τους και θεωρούνται το σημαντικότερο σημείο παράνομης μετανάστευσης προς την υπόλοιπη γενικά Ευρώπη. Οι μηχανισμοί όπως και ο τόσο ενεργός ρόλος της Frontex κατά των παράνομων εισροών, όπως είναι λογικό δεν έμειναν δίχως κριτική και τις ανάλογες αντιδράσεις.

Μέσω φορέων όπως η Διεθνής Αμνηστία, το Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και επιτροπές κατά της ρατσιστικής βίας, υποβλήθηκαν αρκετές καταγγελίες με ποικιλία αιτιών. Κάποιες εξ αυτών αφορούσαν τον παραμερισμό μεταναστών από τη δυνατότητα ασύλου, τις συνθήκες των δομών και των κέντρων φιλοξενίας καθώς και περιστατικά με απόπειρες προώθησης μεταναστών στα παράλια τουρκικών εδαφών. Μάλιστα, στο ίδιο μήκος κύματος τέθηκε και από το Συμβούλιο της Ευρώπης για τις συνθήκες κράτησης των ανθρώπων αυτών, αναφορά που “καταδίκασε” περιστατικά στην Ελλάδα που αφορούσαν τις συνθήκες διαβίωσης στα κέντρα. Επίσημα μάλιστα, η κίνηση μεταναστών με βάση τον κανονισμό “Δουβλίνο II” από το 2011 ως και το 2015 είχε παγώσει αν και δεν είναι λίγες οι αναφορές για εκείνο το χρονικό διάστημα που κάνουν λόγο για παράνομες πορείες ανθρώπων από γείτονες χώρες. (Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2011-2015) Οι αιτίες της πράξης αυτής ήταν πανομοιότυπες με τα όσα καταγγέλλθηκαν από τις διάφορες οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Για να αντιμετωπιστεί η δυσχέρεια αυτή η χώρα στηρίχθηκε οικονομικά από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Προσφύγων με κύριο στόχο την τόνωση της ισχύος σε τομείς όπως είναι η δημιουργία επιπρόσθετων χώρων φιλοξενίας και επιπλέον ενδυνάμωση μέσω προσλήψεων στα αρμόδια τμήματα που εξετάζουν τα ζητήματα μετανάστευσης και επεξεργάζονται τις αιτήσεις για την χορήγηση ασύλου.

Σε κράτη όπως η Σουηδία και η Αγγλία, οι αριθμοί που δίνονται και αφορούν το σύνολο των ασύλων που έχουν χορηγηθεί στους αιτούντες ποικίλουν και προσμετρώνται με διαφορετικές μεθόδους. (Eurostat, 2014) Για παράδειγμα, οι Η.Π.Α. ακολουθούν μια συγκεκριμένη τακτική διάκρισης των ανθρώπων που αιτούνται σε δυο είδη με αρνητικές και καταφατικές αξιώσεις. Η ουσία αυτής της διάκρισης έχει να κάνει με τον κάθε άνθρωπο που ζητά άσυλο και με την κατάσταση στην οποία βρίσκεται. Καταφατική οπτική όταν υπάρχει αίτηση για προστασία και αρνητική όταν το άτομο έχει μπει σε καθεστώς αποχώρησης από την χώρα με τις ανάλογες αιτίες. (Kerwin, 2012) Στην γνωστοποίηση των δεδομένων συμπεραίνεται ότι οι αιτήσεις με θετικό πρόσημο αφορούν συνήθως ομαδικές εγκρίσεις και περιπτώσεις συγγενικών ατόμων ενώ όπως αναφέρει το EOIR (Εκτελεστικό Γραφείο Μετανάστευσης) εκείνες με αρνητικό απλά δίνονται ως ένας συνολικός αριθμός αφού τα άτομα αυτά είναι ήδη γνωστά στις διαδικασίες. Πέρα αυτών αξιοσημείωτη είναι η βοήθεια που έχουν παρέχει γείτονα κράτη στη Συρία με ποικίλους τρόπους και εκτός της παραχώρησης συγκεκριμένων εκτάσεων έχει βεβαιωθεί βοήθεια σε είδη πρώτης ανάγκης και

υπηρεσίες όπως η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη κάτι ιδιαίτερα σημαντικό ιδίως σε αυτές τις συνθήκες. (UNHCR,2015) Στα έτη 2011 και 2012 μάλιστα έλαβε και η Ελλάδα βοήθεια από τις υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ώστε να ανταποκριθεί στις ανάγκες που προέκυψαν. Η αξιοποίηση της βοήθειας αφορούσε την εκπαίδευση στελεχών και την ολοκλήρωση των διαδικασιών ασύλου που βρίσκονταν στον αέρα. Για τον σκοπό αυτό άνοιξαν 200 διοικητικές θέσεις ώστε να εξοπλιστούν οι τομείς αυτοί καθώς και 1500 θέσεις συνοριοφυλάκων κυρίως για το κομμάτι των συνόρων με την Τουρκία.

Τόσο οι προσλήψεις ανθρώπων προς εξοπλισμό των αναγκαίων θέσεων όσο και οι συμπληρωματικές ενέργειες στο ίδιο κλίμα έγιναν υπό τη σκέπη ενός σχεδίου, που έτρεξε από τα πρώτα χρόνια της κρίσης , με τον τίτλο ‘Έθνικό Σύστημα Διαχείρισης Μετανάστευσης’. Με έναρξη την άνοιξη του 2012 έγιναν οι πρώτες ανακοινώσεις για την δημιουργία 30 κτιρίων φιλοξενίας. Στο εγχείρημα αυτό αρωγός με οικονομική βοήθεια ύψους 250 εκατομμυρίων για την οικοδόμηση των κτιρίων σε εγκαταλειμμένες στρατιωτικές εκτάσεις ήταν η Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο στόχος ήταν κάθε κέντρο να είναι ικανό να φιλοξενεί 1.000 άτομα, παρότι αυτό δεν έγινε ποτέ και παρουσιάστηκαν αυξημένοι αριθμοί, να μπορεί δηλαδή να εξασφαλίσει τα αναγκαία σε 30.000 πρόσφυγες επί του συνόλου. Επιπρόσθετα, μια πράξη που αξιώθηκε ως ανούσια από την Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν η δημιουργία ενός φράκτη 12.5 χιλιομέτρων στον Έβρο για τα σύνορα Ελλάδας-Τουρκίας. Στην πορεία των ετών ήταν και συνεχίζουν να είναι συχνές οι κινήσεις προσφύγων παράνομα στην χώρα με αναμενόμενη κατάληξη τον συνωστισμό τους στις δομές και σε αρκετές περιπτώσεις να τίθεται ζήτημα μη ικανότητας παροχής των κατάλληλων συνθηκών διαβίωσης. Το κλείσιμο των συνόρων το 2016 εκ του αποτελέσματος δεν βοήθησε καθώς ήδη υπήρχαν συσσωρευμένοι πληθυσμοί προσφύγων στη χώρα. Ιδίως σε περιπτώσεις δομών και κέντρων φιλοξενίας όπως η Ειδομένη συναντώνται αριθμοί συνόλου προσφύγων που αγγίζουν ακόμα και τις 12.000, τη στιγμή που οι πόροι και οι δυνατότητες δεν αρκούν ούτε για το μισό του συνόλου αυτού. Στο σημείο αυτό μπήκαν στην εξίσωση ανθρωπιστικές ομάδες,

εθελοντικές οργανώσεις που προσπάθησαν να καλύψουν τις ανάγκες που προέκυπταν σε τροφή, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και είδη υγιεινής. Ακόμα και σε αυτή την περίπτωση όμως δικαιολογίες δεν μπορούν να υπάρξουν και να δικαιολογήσουν τα λάθη που έχουν γίνει παρά την προσπάθεια για τη διόρθωση τους.

Κεφάλαιο 2ο

Τουρισμός

1.Τουρισμός : έννοια και νόημα του όρου

Ο τουρισμός όπως είναι γνωστό θεωρείται και αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους πυλώνες της παγκόσμιας οικονομίας, καθώς και συνθέτει ένα οικονομικό-πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο που καλύπτει όλο τον κόσμο και την πολλές πτυχές της ίδιας της ζωής. Λογικό είναι λοιπόν άνθρωποι ανά την πορεία των ετών να έχουν κάνει προσπάθειες να δώσουν έναν ορισμό στον τουρισμό. Οι προσπάθειες αυτές να μεν είχαν κάποιες διαφορές μεταξύ τους , όμως συμφωνούσαν στο κεντρικό νόημα του όρου. Αυτό είναι ότι η λέξη τουρισμός αφορά τα ταξίδια και τις μετακινήσεις με διάρκεια άνω των 24 ωρών , των οποίων το κίνητρο έχει να κάνει με δουλειά, ψυχαγωγία ή και εκπαιδευτικούς λόγους.

Σύμφωνα με τον Αιγινήτη (1929) η λέξη “τουρισμός”, αντλεί τη ρίζα της από την γαλλική λέξη “tour” που σημαίνει τριγυρίζω. Πολλές φορές ο τουρισμός θεωρήθηκε συνώνυμο με τον περιηγητισμό, ο οποίος βέβαια αποτελεί μια πιο περιορισμένη έννοια του τουρισμού, έχοντας ως βάση κατά κύριο λόγο τη θεώρηση ότι “περιηγούμαι” σημαίνει περιγράψω μια περιοχή.

Οι McInotsh & Goeldner (1990), ορίζουν τον τουρισμό ως “ένα κοινωνικό, ψυχολογικό και οικονομικό φαινόμενο που προέρχεται από την δράση και την αντίδραση των παραγόντων τουρίστας, επισκέπτης, κοινωνία προορισμού, τουριστική επιχείρηση και κράτος.” (McInotsh & Goeldner, 1990)

Οι Mill & Morrison (1991), παίρνουν θέση στο διάλογο για τον τουρισμό με την εξής αναφορά “Με τον όρο τουρισμός περιγράφεται μια δραστηριότητα, που λαμβάνει χώρα όταν κάποιος ταξιδεύει, εμπεριέχοντας δράσεις που αφορούν την προετοιμασία και υλοποίηση του ταξιδιού, καθώς επίσης και τη διανομή και επιστροφή του

ταξιδιώτη. Επιπρόσθετα, με την έννοια του τουρισμού περιγράφονται δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα όσο το ταξίδι βρίσκεται σε εξέλιξη ,όπως για παράδειγμα οι αγορές, η επαφή και γνωριμία με τους μόνιμους κατοίκους του τόπου προορισμού, καθώς και οι πιθανές επιπτώσεις που μπορεί να προκύψουν με τη μορφή εμπειριών κατά το ταξίδι’.

Ο Theobald (1994) ορίζει ότι ‘ο τουρισμός συνιστά ένα κοινωνικό φαινόμενο, που μπορεί ταυτόχρονα να θεωρηθεί ως μια διαδικασία-εμπειρία και να μην προσδιορίζεται μόνο ως προϊόν ή υπηρεσία καθώς παρέχει μια ευρεία ποικιλία εμπειριών στους ταξιδιώτες’.

Σύμφωνα με τον Ηγουμενάκη, ‘Με την έννοια τουρισμός αναφερόμαστε στην μετακίνηση ανθρώπων από τον τόπο μόνιμης διαμονής τους σε κάποιο άλλο τόπο, έχοντας ως στόχο την ικανοποίηση τουριστικών αναγκών ή επιθυμιών, που όμως δεν είναι πάντοτε ανάγκες ή επιθυμίες ξεκούρασης και αναψυχή, καθώς επίσης και στην καλύτερη δυνατή εξυπηρέτηση των ανάλογων παροχών’’. (Ηγουμενάκης, 1999)

Οι Ελβετοί καθηγητές Hunziker & Krapf, προσέγγισαν την έννοια του τουρισμός ως εξής ‘Ο τουρισμός συνιστά την πραγματοποίηση σύντομης χρονικής διάρκειας διακοπών, όπου μέσα από αυτήν την εμπειρία αποκομίζεται ένα σύνολο σχέσεων και φαινομένων από τους τουρίστες και δεν καθορίζεται από την εκτέλεση κάποιας δραστηριότητας από τους ίδιους, έτσι ώστε να μπορέσουν να ανταμειφθούν με ένα χρηματικό ποσό’’. (Λαγός , 2005) Εμμέσως πλην σαφώς δηλαδή με τον ορισμό αυτό απαντάται το κατά πόσο θεωρείται τουρισμός ένα καθαρά επαγγελματικό ταξίδι καθ’ αυτό.

Κατά τη Διεθνή Ακαδημία Τουρισμού (A.I.T), ‘ο τουρισμός είναι το σύνολο των ανθρώπινων μετακινήσεων και δραστηριοτήτων που προκύπτουν απ’ αυτές και προκαλούνται από την εξωτερίκευση και πραγματοποίηση του σε διάφορους βαθμούς και διάφορη ένταση, ανεξάρτητα και ανάλογα πάντα με την επιθυμία του κάθε ανθρώπου.’’ (Παππάς, 2008)

Για τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (W.T.O), ‘Ο τουρισμός είναι το κοινωνικό, πολιτισμικό και οικονομικό φαινόμενο, το οποίο συνδέεται με τη μετακίνηση των ατόμων σε κάποιες τοποθεσίες που βρίσκονται εκτός από τους συνηθισμένους τόπους διαμονής τους, με την απόλαυση να αποτελεί το σημαντικότερο κίνητρο.’’ (Department of Economic & Social Affairs, 2010)

Το Παγκόσμιο Συμβούλιο Ταξιδιού και Τουρισμού (WTTC), αναφέρει ότι ο τουρισμός είναι μια μεγάλη βιομηχανία και ένας σημαντικός οικονομικός παράγοντας μεταξύ άλλων στον κόσμο, ενώ σε μια πρόβλεψη του με βάση αρκετές έρευνες κάνει λόγο για περαιτέρω ενδυνάμωση και γιγάντωση του κατά τη διάρκεια του 21ου αιώνα. Παράλληλα, η επίδραση που ασκεί ο τουρισμός στην οικονομία, αναγνωρίζεται από τις κυβερνήσεις σε διεθνές πολιτικό και οικονομικό επίπεδο, οπότε δίνεται και η ανάλογη προσοχή από την πλευρά τους. (World Travel & Tourism Council, 2015)

Μέσω της παράθεσης των ορισμών αυτών με κέντρο τον τουρισμό έγινε η προσπάθεια να καλυφθούν όσο το δυνατόν πληρέστερα και με μεγάλη ακρίβεια οι διαφορετικές οπτικές που μπορεί να υφίστανται. Από μια οπτική που μπορεί να δίνει μια πιο λιτή και ρεαλιστική ερμηνεία του όρου ως και μια οπτική που “επενδύει” και στα κρυφά νοήματα και τις εμπειρίες που μπορεί να αποκομίσει ο εκάστοτε άνθρωπος μέσω της διαδικασίας του ταξιδιού και της αλληλεπίδρασης του με τον τόπο που επιλέγει να επισκεφθεί. Δεδομένο και σαφές είναι λοιπόν ότι ο τουρισμός δεν ορίζεται κατ’ ουσία μόνο από την μετακίνηση του τουρίστα από ένα τόπο σε έναν άλλο, αλλά συνθέτει και μια πορεία νοητού ταξιδιού που επηρεάζεται από ποικίλους παράγοντες.

2. Τουρισμός : ‘Γένεση’ και άνοδος του .

Οι άνθρωποι που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως οι πρώτοι τουρίστες ήταν οι έμποροι και οι άνθρωποι των επιστημών της αρχαιότητας, οι οποίοι και ταξίδευαν για να καλύψουν τις απαιτήσεις της εργασίας τους και σε πρώτη φάση ήταν και αυτοί που είδαν από κοντά τα επιτεύγματα της τότε εποχής. Σταδιακά παρατηρήθηκε η βελτίωση των θαλασσίων μεταφορών καθώς και η βελτίωση των δρόμων προς διευκόλυνση τόσο των επαγγελματιών όσο και των λίγων ταξιδιωτών, αυτή η διαδικασία ίσως θα μπορούσε να θεωρηθεί και προάγγελος των υποδομών για τις τουριστικές μετακινήσεις. (Τσάρτας,1996) Οι πρώτες μετακινήσεις με τουριστικούς σκοπούς αφορούσαν κυρίως κοντινές περιοχές και τα κίνητρα ήταν ως επί το πλείστον αθλητικά γεγονότα και θρησκευτικές τελετές όπως για παράδειγμα οι Δελφοί που είχαν μια θρησκευτική βαρύτητα τότε για τους ανθρώπους της εποχής. Βέβαια, υπήρχαν και περιπτώσεις που επιστήμονες ταξίδευαν σε χώρες όπως η Αίγυπτος είτε με στόχο να παρατηρήσουν τους ντόπιους κατοίκους είτε για να μελετήσουν και να καταγράψουν την αλληλεπίδραση μαζί τους και τις λεπτομέρειες της ζωής τους. (Βαρβαρέσης, 2008)

Ο χώρος της Αρχαίας Ελλάδας παρουσίαζε ποικιλομορφία στις περιοχές που έδιναν κίνητρα σε κάποιον να τις επισκεφθεί. Η Αρχαία Ολυμπία που κάλυπτε τον αθλητικό τουρισμό, οι Δελφοί με τη θρησκευτική βαρύτητα τους, η Επίδαυρος ήταν σημαντικός χώρος που αφορούσε τουρισμό των τεχνών (π.χ. θέατρο) και τέλος περιοχές που εξυπηρετούσαν ιατρικούς και ιαματικούς σκοπούς. (Βενετessανοπούλου,2006) Για παρόμοιους λόγους και με τα ίδια κίνητρα, υπήρξε άνοδος και ανάπτυξη του τουριστικού τομέα της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Εκεί δόθηκε βάρος κυρίως στη βελτίωση του οδικού δικτύου και γενικά των υποδομών, με συνέπεια οι μετακινήσεις να διευκολυνθούν σε αρκετά μεγάλο βαθμό και ταυτόχρονα δόθηκε η ευκαιρία να αναπτυχθούν σε διάφορα επίπεδα πόλεις που με άλλα δεδομένα κατά πάσα πιθανότητα δεν θα μπορούσαν. (Λαλούμης,2015)

Άξια αναφοράς είναι η μορφή των εκπαιδευτικών ταξιδιών, κατά τα οποία για εκπαιδευτικούς λόγους γιοί κατά κύριο λόγο πλούσιων οικογενειών ταξίδευαν στο εξωτερικό ώστε να λάβουν τις αντίστοιχες εμπειρίες. (Lichorish & Jenkins,2004) Όπως έχει ειπωθεί, κάθε χρονική περίοδος φαίνεται να είχε εστιάσει και σε κάτι διαφορετικό. Την περίοδο της Αναγέννησης, υπήρξε η εστίαση στον καλλιτεχνικό τουρισμό και στις τεχνολογικές ανακαλύψεις άρα κατά συνέπεια και η επιθυμία των ανθρώπων να παρακολουθήσουν από κοντά τα αποτελέσματα των ιδεών καλλιτεχνών όπως ο Μιχαήλ Άγγελος , έργα ιδιαίτερης παγκόσμιας πολιτιστικής αξίας. (Λαγός,2005) Στη διάρκεια του 17^{ου} αιώνα στη Γαλλία υλοποιήθηκε η σκέψη της δημιουργίας ταξιδιών με πολιτιστικό περιεχόμενο. Έτσι σχεδιάστηκαν δυο μορφές πολιτιστικού ταξιδιού. Η “μικρή περιήγηση” (petit tour) που κάλυπτε τη νότια Γαλλία και το Παρίσι και η “μεγάλη περιήγηση” (grand tour) που κάλυπτε επιπλέον και το νοτιανατολικό μέρος της χώρας και την περιοχή της Βουργουνδίας.(Βαρβαρέσος,2013) Στην πορεία των ετών και πιο συγκεκριμένα από τον 17^ο αιώνα ως και τον 19^ο , οι θαλάσσιες μεταφορές αναπτύχθηκαν σε τέτοιο βαθμό που επηρέασαν δραστικά τόσο τη ζωή των ανθρώπων όσο και τον τουριστικό τομέα. Η ανάπτυξη αυτή επηρέασε και άλλαξε σε μεγάλο βαθμό και την ίδια τη διαδικασία του ταξιδιού ακόμα και στην διάρκεια του. Αυτό σημαίνει ότι δόθηκε βάρος στην διαμονή-διατροφή και τη ψυχαγωγία αυτών που έπαιρναν μέρος στο ταξίδι. Στο μεγαλύτερο κομμάτι οι τουρίστες εκείνων των χρόνων προέρχονταν από την αστική τάξη και ήταν άνθρωποι με συγκεκριμένη οικονομική ευρωστία τόσο στο εσωτερικό όσο και στον εξωτερικό της χώρας. (Καραγιάννης & Έξαρχος,2006) Σε μια προσπάθεια να αλλάξει αυτό ο T. Cook, έκανε σκέψεις για

ταξίδια μεγάλου συνόλου ατόμων με χαμηλό κόστος ώστε να προσελκύσει και να δώσει την ευκαιρία και σε ανθρώπους της μεσαίας τάξης. Στο κλίμα αυτό το 1911 ίδρυσε το ‘Γραφείο Ταξιδιών’ και διοργάνωσε το πρώτο ταξίδι του με τερματισμό τον Βόρειο Πόλο. (Καραγιάννης & Έξαρχος,2006)

Στον 20^ο αιώνα τα πράγματα θα μπορούσαν να είναι πολύ καλύτερα για τον τουρισμό αν δεν υπήρχαν οι παγκόσμιοι πόλεμοι, όπου δυστυχώς έγιναν κάποια βήματα πίσω. Εν συνεχεία και μετά το 1950 αναπτύχθηκαν σε μεγάλο βαθμό οι εναέριες μετακινήσεις κατά κύριο λόγο και άνοιξε διάπλατα ο δρόμος για τα υπερατλαντικά ταξίδια. Η ανάπτυξη αυτή εξαρτήθηκε από και αλληλεπίδρασε με αρκετούς παράγοντες. Η ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης έφερε πολιτική και οικονομική σταθερότητα καθώς και η θέσπιση ‘κοινωνικού κράτους’ στην πλειοψηφία των κρατών της Ευρώπης. Συνεπώς, ως συνέχεια ακολούθησε η μεγέθυνση του Α.Ε.Π αυτών των κρατών συνδυαστικά με την αύξηση του πληθυσμού. Όπως προαναφέρθηκε η άνοδος των αερομεταφορών έδωσε την ευκαιρία σε περισσότερους ανθρώπους να ταξιδέψουν με μειωμένα κόστη. (Τσάρτας,1996) Ο σημαντικότερος παράγοντας θα μπορούσε να λεχθεί πως ήταν η ανάπτυξη του ‘μαζικού τουρισμού’ πράγμα που οδήγησε στην περαιτέρω ανάπτυξη κάποιων περιοχών που μέσω του τουρισμού άδραξαν την ευκαιρία που τους δόθηκε. (Σπιλάνης & Βαγιάννη,2009) Ειδικότερα, ο τουρισμός για την Ελλάδα έχει μια ιδιαίτερη σημασία και είναι μέρος του πολιτισμού, της ιστορίας της και δεν πρέπει να αγνοείται και η γεωγραφική θέση της χώρας που εξυπηρετούσε, και συνεχίζει να το κάνει, τον τουρισμό αλλά και τις εμπορικές σχέσεις μεταξύ των κρατών. (Brasoulis,1993) Ο τουρισμός εξελίχθηκε ως ένα οικονομικό βαρόμετρο για την Ελλάδα καθώς στηρίχθηκε προς την επίτευξη του στόχου αυτού στην αφθονία πολιτιστικών στοιχείων, φυσικών τοπίων και πόρων καθώς και στα μειωμένα κόστη έναντι των υπολοίπων κυρίως ευρωπαϊκών τουριστικών προορισμών. (Boniface & Cooper,1994) Δεδομένα η κατανομή της χώρας και η πλειονότητα των νησιών έναντι άλλων χωρών αποτέλεσαν στοιχεία που ξεχώρισαν τη χώρα και της έδωσαν την θέση της στην τουριστική βιομηχανία.

Σε οικονομικό επίπεδο, ναι μεν ο τουρισμός είναι ένας παράγοντας που καθιστά ανταγωνιστική την Ελλάδα αλλά δεν είναι και λίγες οι περιπτώσεις που ήταν στόχος κριτικής καθώς δεν μπόρεσε ουσιαστικά να αναπτύξει την βιομηχανία ή να εκμεταλλευτεί τη γη και τους καρπούς της. (Economist,2009) Σε στοιχεία ερευνών του Ε.Ο.Τ. αναφέρεται ότι το 7% του ΑΕΠ προέρχεται από την βιομηχανία του τουρισμού ,

άρα είναι εύκολα αντιληπτή η βαρύτητα και η επιρροή του. Σε σύγκριση με άλλους οικονομικούς παράγοντες τα κέρδη που παρουσιάζονται από τον τουρισμό είναι διπλάσια ως και τριπλάσια περισσότερα έναντι των άλλων. Εκτός αυτού, σε πολλά ελληνικά νησιά ο τουρισμός είναι βασικός πυλώνας της οικονομίας τους, ιδίως σε περιπτώσεις που δεν υπάρχουν οι υποδομές έτσι ώστε να στραφεί η προσοχή σε κάποιον άλλο τομέα. Στα γραφόμενα του Ζαχαράτου (1993) ως και τη σημερινή εποχή θίγεται μια αρνητική επίπτωση του τουρισμού σε οικονομικό επίπεδο, η οποία αφορά την παραοικονομία και τις εισαγωγές-εξαγωγές στη χώρα. Ιδίως στο επίπεδο της μη ελεγχόμενης ροής συναλλάγματος, η “ζημιά” είναι άγνωστη καθώς δεν μπορεί ουσιαστικά να υπολογιστεί, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται κενά στους αριθμούς που παρουσιάζονται μέσω της τουριστικής βιομηχανίας είτε προέρχονται από τις μεταφορές είτε προέρχονται από τα καταλύματα είτε και από το εμπόριο, όπου βέβαια στην περίπτωση των δυο πρώτων ο έλεγχος είναι πιο εύκολος.

3. Πρόσφυγες, μετανάστευση και τουρισμός.

Κατ’ ουσία, η διαδικασία του ταξιδιού μπορεί στην πρακτική διάσταση του να μην καθιστά σαφές το λόγο που ξεχωρίζει σε μια σύγκριση των τριών όρων. Η ουσιαστική διαφορά πάντως έγκειται στο κατά πόσο είναι ηθελημένη ή όχι η μετακίνηση σε κάποιον άλλο τόπο. (Euben,2003) Στο πλαίσιο του τουρισμού το άτομο μπορεί να επιλέξει το που και με τι διάρκεια θα ταξιδέψει ενώ ο μετανάστης αναγκάζεται να προβεί στην κίνηση παρόλο που σε ορισμένες περιπτώσεις ακόμα και σ’ αυτή την κατάσταση υπάρχει μια διάκριση από την πλευρά του μετανάστη ως προς την χώρα και τις ευκαιρίες που μπορεί να εξασφαλίσει σε αυτή. (Martin, 2014) Μια πιο δομημένη απόδοση τις διαφορές των τριών όρων είναι η εξής: “ο τουρισμός χαρακτηρίζεται από την κίνηση μικρότερης ή συγκεκριμένης διάρκειας ενώ η μετανάστευση δομείται από μόνιμες και μακρόχρονες κινήσεις με κίνητρο καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και εξασφάλιση εργασίας”. (Krakover & Karpus,2002) Στόχος του πρόσφυγα/μετανάστη όπως έχει προαναφερθεί εξάλλου είναι η μετακίνηση και η εγκατάσταση σε ένα κράτος που θα λειτουργεί προστατευτικά και θα αποτελέσει κομμάτι του κοινωνικού συνόλου του. Στήριγμα τους είναι η αίτηση για άσυλο που βασίζεται στο καθεστώς της αναγκαστικής κινητικότητας. (Mountz,2011) Το καθεστώς αυτό βέβαια έχει μετατραπεί σε απειλή για την Ευρωπαϊκή Ένωση, ιδίως τα τελευταία

χρόνια, καθώς συνολικά τα κράτη της δέχτηκαν το 2015 πάνω από 1,5 εκατομμύρια επίσημες αιτήσεις παροχής ασύλου, χωρίς να προσμετρούνται οι παράνομες μετακινήσεις. (Eurostat,2015) Γίνεται αντιληπτό δηλαδή το μέγεθος της ανθρωπιστικής κρίσης που έχει καθορίσει την τελευταία δεκαετία. (Echo,2015/Holmes & Castaneda,2016)

4. Κινητικότητα προσφύγων στο εσωτερικό του ευρωπαϊκού χώρου.

Σε συνέχεια του κειμένου και σε σύμπνοια με τα όσα έχουν λεχθεί ήδη, παρατίθεται συνοπτικά όσο αυτό είναι δυνατό μια ‘‘εικόνα’’ της μορφής και της προέλευσης των προσφυγικών ροών προς την Ευρώπη. Οι κύριοι δρόμοι των ροών αυτών αποτελούνταν από περιοχές των Βαλκανίων (π.χ. Ουγγαρία, Σερβία) και ο πιο ‘‘οικείος’’ από την Τουρκία και μέσω του Αιγαίου στα νησιά της Ελλάδας με στόχο εν συνεχεία το διασκορπισμό σε άλλα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (BBC,2016/Frontex,2016) Οι άνθρωποι αυτοί είναι μια μίξη λαών από κράτη όπως το Αφγανιστάν, το Ιράκ και κατά κόρον η Συρία. Λόγω του μεγέθους και της γιγάντωσης αυτής της κινητικότητας, πάρθηκαν έκτακτες αποφάσεις προσωρινά προς παράκαμψη της συμφωνίας Σέγκεν και μάλιστα χώρες μετά το 2015 έθεσαν εν ενεργεία αυστηρούς ελέγχους στα σύνορα τους. Ενώ άλλες άσκησαν βέτο στις χώρες από τις οποίες δέχονταν ανθρώπους ή όπως η Αυστρία που έθεσε αριθμητικά όρια στους ανθρώπους που ημερησίως εισέρχονταν. Στο αρχικό χρονικό διάστημα μάλιστα η προσοχή και ο έλεγχος ήταν ιδιαίτερα αυστηρά και χρησιμοποιήθηκε πληθώρα μέσων προς επίτευξη του μέτρου αυτού. (Kalnoky,2016) Από την άλλη η Αγγλία το 2015, παράλληλα με τις ενέργειες και τις προσπάθειες των άλλων χωρών, έλαβε θέση ότι δεν θα δεχόταν άλλες αιτήσεις ασύλου καθώς ήταν ορατός ο κίνδυνος κοινωνικού ρήγματος στη χώρα, πράγμα που δεν ήταν επιθυμητό σε κανένα σενάριο. (Hampshire,2015)

Δεν είναι τυχαίο ότι αυτή η παγκόσμια ανθρωπιστική κρίση μπαίνει στο κάδρο δίπλα σε μεγάλες φυσικές καταστροφές, τους παγκόσμιους πολέμους και την οικονομική κρίση που καθένα από αυτά έχει αφήσει άκρως διακριτά αποτελέσματα στην παγκόσμια ιστορία. (Kalnoky,2016) Συνολικά επέδρασαν καίρια στην τουριστική βιομηχανία και στα ‘‘τμήματα’’ της καθώς και στη μορφή που κάθε μετακίνηση, εξαναγκασμένη ή μη, λάμβανε χώρα. (Cohen,2012) Βέβαια, θα πρέπει να ειπωθεί ότι τα προσφυγικά ρεύματα δεν επέδρασαν μόνο στην Ευρώπη αλλά και στις άλλες ηπείρους,

παρά το γεγονός ότι μπορεί ορισμένες χώρες-ήπειροι να θεωρούνται ‘‘ευνοημένες’’ σ’ αυτή την περίπτωση όπως η Ιαπωνία για παράδειγμα. Αυτό λέγεται κυρίως για την γεωγραφική θέση κάποιων κρατών , η οποία τους παρέχει μια υποτυπώδη ‘‘προστασία’’ από τις άμεσες συνέπειες του φαινομένου.(Martinez,2015) Σε αντίθεση με χώρες όπως η Σουηδία που σήκωσαν ένα σημαντικό βάρος και επωμίστηκαν τα αποτελέσματα αυτού. (Caril,2016) Γενικά η προσφυγική κρίση συνέπεσε, ιδίως στην Ευρώπη, με μια περίοδο που υπήρχαν εμφανή προβλήματα σε τομείς πολιτικού και οικονομικού επιπέδου. Ίσως αυτοί οι παράγοντες ήταν συμμετοχοί στις ενέργειες πολλών ευρωπαϊκών κρατών που έλαβαν είτε αυστηρά είτε πιο ελαστικά μέτρα ώστε να προστατεύσουν τους πολίτες τους. (Financial Times, 2016) Επι των μέτρων αυτών έχουν γίνει πολλές συζητήσεις και άλλες τόσες συγκρούσεις για το περιεχόμενο τους. Σε τέτοιες περιπτώσεις όμως είναι ορατός ο ‘‘κίνδυνος’’ να διαρραγεί η έννοια και το βάρος του τουρισμού που κατ’ ουσία βασίζεται στην εμπειρία του ταξιδιού και στην αλληλεπίδραση με άλλες κοινωνίες. Μια έννοια ταυτισμένη με τη σχέση ‘‘οικοδεσπότη- επισκέπτη’’ με σαφές περιεχόμενο την έννοια της φιλοξενίας. (Bell,2009) Η θέση αυτή βέβαια δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ούτε για υπεράσπιση αλλά ούτε και για κατάκριση κάθε πλευράς, ιδίως όσον αφορά την επιφυλακτική στάση που κάποια ευρωπαϊκά κράτη υιοθέτησαν. Αρκετά αιματηρά και μη περιστατικά έχουν ταυτιστεί με πρόσφυγες μουσουλμανικών κρατών, άρα ίσως αυτό είναι ένα ελαφρυντικό της αμυντικής θέσης ανθρώπων στα κράτη υποδοχής. Ενδεικτικά, μπορούν να παρατεθούν οι τρομοκρατικές επιθέσεις σε ευρωπαϊκές πρωτεύουσες (π.χ. Λονδίνο), η άνοδος στα ποσοστά εγκληματικότητας αλλά και η ενδυνάμωση ακραίων πολιτικών χώρων, είτε δεξιάς είτε αριστερής ιδεολογίας.

Τόσο λόγω όσων έχουν προαναφερθεί όσο και της υπάρχουσας κατάστασης, οι συγκρούσεις στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης και οι διαταραγμένες σχέσεις μεταξύ των κρατών επιδείνωσαν τις διεργασίες εξομάλυνσης της προσφυγικής κρίσης και έστρεψαν την προσοχή στην έλλειψη κοινού μετώπου αντιμετώπισης αλλά και στην ανακολουθία προς την συνθήκη Σέγκεν (έτος υπογραφής 1995) που έχει ως βάση την προαγωγή της ελεύθερης μετακίνησης είτε για τουριστικούς σκοπούς είτε για τους ανθρώπους που ζητούν άσυλο σε μια χώρα. (Heisbourg,2015) Η ανακολουθία της Σέγκεν επομένως δημιουργεί εμμέσως πλην σαφώς δυσχέρειες τόσο όσον αφορά τις μετακινήσεις των προσφύγων εντός ευρωπαϊκού χώρου όσο και τη δυνατότητα παροχής και αιτήματος ασύλου. (Ostran,2015) Συμπερασματικά σε συνδυασμό με την μη

επιτυχημένη πραγμάτωση του Δουβλίνου II δόθηκαν αφορμές οι οποίες οδήγησαν στον συνωστισμό των προσφύγων/μεταναστών σε συγκεκριμένες χώρες και κατά συνέπεια εμποδίστηκε η μετέπειτα διανομή τους είτε στα κράτη επιλογής τους είτε σε κράτη τα οποία θα μπορούσαν να τους δεχθούν και να τους παρέχουν τα αναγκαία αγαθά και υπηρεσίες. Μάλιστα, το συγκεκριμένο ζήτημα αλληλεπιδρώντας με τα άλλα προβλήματα που υπήρχαν και υπάρχουν στις χώρες αυτές, έγινε αντικείμενο εκμετάλλευσης με ιδιοτελείς σκοπούς. (Holmes & Castaneda, 2017)

5. Τουρισμός στα νησιά του Βορείου Αιγαίου.

Είναι σαφές πως τόσο γενικά τα νησιά του Αιγαίου Πελάγους όσο και ειδικά αυτά του Β. Αιγαίου στον τουριστικό τομέα παρουσιάζουν μια ιδιαίτερη ποικιλομορφία και πολυπλοκότητα, κάτι που τα καθιστά μοναδικά και τους επιτρέπει να ξεχωρίσουν παγκοσμίως όπως αποδεικνύεται από τους αριθμούς επισκεψιμότητας τους. Σίγουρα βέβαια δε θα πρέπει να δημιουργούνται λάθος εντυπώσεις που οδηγούν σε συμπεράσματα που τονίζουν μόνο τη θετική υπόσταση τους αλλά να αποδίδεται μια αντικειμενική αποτύπωση των πραγμάτων. Το συγκεκριμένο υποκεφάλαιο στόχο έχει να λειτουργήσει ως μια εισαγωγική προσέγγιση στον τουρισμό των νησιών του Β. Αιγαίου, ένα θέμα που αποτελεί βασικό κομμάτι της διπλωματικής. Η δεκαετία του '50 κρίνεται ως η περίοδος εμφάνισης των πρώτων ξενοδοχειακών μονάδων και σταδιακά μέχρι και την δεκαετία του '80 γίνονταν προσπάθειες να κινηθούν σε πιο επαγγελματικά πλαίσια. Άξιο αναφοράς επί του θέματος είναι πως όλες αυτές οι προσπάθειες καθορίζονταν κατά ένα μέρος και από τα όρια που τέθηκαν ώστε να μην υπάρξουν εμπλοκές τόσο στον ιδιαίτερο χαρακτήρα του εκάστοτε νησιού όσο και στο φυσικό τοπίο του. (Γκόλτσιου , 2015) Επί των ορίων αυτών παρατηρούνται οι γραμμές που διακρίνουν τον τρόπο και τον ρυθμό τουριστικής ανάπτυξης που ακολούθησαν ξεχωριστά τα νησιά. Για παράδειγμα νησιά των Κυκλάδων αναπτύχθηκαν πιο γρήγορα, η Σάμος ακολούθησε έναν πιο σταθερό ρυθμό ενώ νησιά όπως η Χίος αναπτύσσονται αργά αλλά πιο σταθερά. Καίριος παράγοντας είναι και η γεωμορφολογία τους καθώς μεγάλα νησιά όπως η Ρόδος και η Σαντορίνη είναι προφανές ότι αποτελούν πρόσφορο έδαφος για την δημιουργία μεγάλων και πολυτελών ξενοδοχειακών μονάδων. Ενώ νησιά μικρότερου μεγέθους και έκτασης στρέφονται στην δημιουργία πιο μαζεμένων

υποδομών και παροχών που μπορούν να υποστηριχθούν αναδεικνύοντας και τις θετικές πλευρές τους, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την Ίο. (Γκόλτσιου, 2015)

Στο πνεύμα αυτό και σε σύνδεση με τα προαναφερθέντα η περιφέρεια Β. Αιγαίου και πιο συγκεκριμένα κάθε νησί αυτής, έχουν ρίξει αρκετό βάρος στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού που μπορούν να στηριχθούν, εκμεταλλευόμενοι τους αρχαιολογικούς χώρους, το φυσικό περιβάλλον και την παράδοση τους. Σε μια χώρα που η θάλασσα έχει πρωταγωνιστικό ρόλο τα νησιά του Β. Αιγαίου έχουν βραβευτεί με γαλάζια σημαία σε 18 παραλίες τους και πιο συγκεκριμένα στη Χίο, στη Σάμο και στη Λέσβο. Καθένα απ' αυτά τα νησιά έχει σημαντική συμμετοχή στο σύνολο του ιαματικού, προσκυνηματικού αλλά και συνεδριακού τουρισμού με εκπρόσωπο τη Σάμο που μπορεί να στηρίξει μικρής έκτασης συνέδρια και events. Οι ιαματικές πηγές Πολιχνίτου στη Λέσβο και ιαματικές πηγές Αγιασμάτων στη Χίο είναι οι πιο χαρακτηριστικές της περιφέρειας. Όσον αφορά τον προσκυνηματικό τουρισμό τα φώτα πέφτουν στο Μητροπολιτικό του Αγίου Αθανασίου και σίγουρα στον Άγιο Ραφαήλ της Μυτιλήνης. (INSETE, 2015) Όπως είναι αναμενόμενο στα νησιά της Ελλάδας συνολικά το δίπτυχο θάλασσα-ήλιος κυριαρχεί και σε συνδυασμό με την πληθώρα των διαφορετικών χαρακτηριστικών τα καθιστούν πόλο έλξης τουριστών παγκοσμίως. Πέρα βέβαια απ' το δίπτυχο εντοπίζονται και άλλες μορφές-ασχολίες εναλλακτικού τουρισμού που αξίζει να αναφερθούν. Την τελευταία πενταετία έχει αναπτυχθεί αρκετά ο οινοτουρισμός και μάλιστα γι' αυτό το λόγο έχει πέσει αρκετό βάρος στα αμπέλια και στη δημιουργία μονοπωλιακών γεύσεων. Σαφέστατος στόχος να προσφέρουν στον τουρίστα την εμπειρία όλων των σταδίων παραγωγής καθώς και να εξασφαλίσουν το χαρακτηριστικό Π.Ο.Π. στα προϊόντα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο αθλητικός τουρισμός μέσω των αθλητικών δραστηριοτήτων που έχουν θεσπίσει την τελευταία δεκαετία με αγώνες δρόμου και πεζοπορία εκτός των άλλων. Σε παρόμοιο μήκος κύματος κινείται και ο θαλάσσιος τουρισμός που αφορά κυρίως θαλάσσια σπορ ή περιηγήσεις με κάποιο σκάφος σε μικρά νησάκια ή παραλίες αλλιώς μη προσβάσιμες. Κοινή συνισταμένη αυτών είναι πως χαρακτηρίζονται από την εποχικότητα, πράγμα που σημαίνει ότι καλύπτουν ένα μέρος μονάχα του χρόνου. Μάλιστα σε μελέτη του ΣΕΤΕ το 2016 τα οικονομικά έσοδα της περιφέρειας Β. Αιγαίου άγγιξαν το 48% όσον αφορά τον τουρισμό, με ανάλογα μέγεθος να συμπληρώνεται από τον εμπορικό τομέα και όπως σημειώθηκε αρκετοί από τους ανθρώπους ως και η πλειονότητα έχουν έστω και μερική εμπλοκή με τα τεκταινόμενα του τουρισμού. (INSETE, 2016)

Ευδιάκριτη είναι δηλαδή όπως φαίνεται η επιρροή του τουρισμού στην οικονομία των νησιών ειδικά και στην Ελλάδα ως επακόλουθο γενικά. Τόσο οι δυνατότητες τους όσο και οι διεθνείς εξελίξεις στις μεταφορές παγκοσμίως έχουν διακρίνει αυτά τα μέρη ως εξαιρετους και ελκυστικούς προορισμούς. Σίγουρα υπάρχουν παράγοντες που μπορούν να πλήξουν την ομαλή εξέλιξη των τουριστικών πραγμάτων όμως είναι απαίτηση η έγκαιρη και αποτελεσματική αντιμετώπιση τους. Βέβαια αυτό είναι ένα ζήτημα το οποίο θα αναλυθεί και θα παρουσιαστεί διεξοδικά στην συνέχεια. Ένα κράμα δηλαδή του τρόπου προώθησης ενός τόπου και των εξελίξεων παγκοσμίως που ιδίως ακολουθώντας τα πεπραγμένα και τα αποτελέσματα τους την τελευταία δεκαετία φαίνεται να αντικρούονται και επί της ουσίας να πλήττεται η εικόνα του τόπου. Ο πιο κοινά αποδεκτός τρόπος αντιμετώπισης βέβαια φαντάζει να είναι η άμβλυνση των κύριων δυσχερειών και διαφορών και σταδιακά η εξάλειψη τους.

Κεφάλαιο 3^ο

Νησιά Β.Αιγαίου και Μελέτη περίπτωσης του νησιού της Χίου.

1. Αποτύπωση της προσφυγικής παρουσίας στα νησιά του Βορείου Αιγαίου και αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτής.

Εξ ορισμού , για τον ελλαδικό χώρο οι μετακινήσεις προσφύγων από τα εδάφη της Τουρκίας προς τα νησιά του Αιγαίου είναι ιδιαίτερα επιβαρυντικές όπως έχει τονισθεί και σε πρότερες παραγράφους στο παρόν κείμενο. Βέβαια, οι κινήσεις αυτές δεν εμφανίστηκαν απροειδοποίητα αλλά σταδιακά σε διάρκεια 2-3 χρόνων παρατηρήθηκε αύξηση των αριθμών στο σύνολο τους. Με βάση στοιχεία που έδωσε το Υπουργείο Υποδομών, Ναυτιλίας και Τουρισμού (2015) για το έτος 2013 γίνεται λόγος για μετακίνηση 40.000 προσφύγων , την επόμενη χρονιά ο αριθμός έφτασε στον διπλασιασμό ενώ μέχρι και τον χειμώνα του 2015 τα νούμερα που αποτυπώθηκαν πλησίαζαν μέχρι και τους 250.000 ανθρώπους. Αυτό είναι ένα δείγμα που μπορεί εύκολα να αποδώσει την γιγάντωση της παράνομης μετανάστευσης που σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες που θίγονται στη συνέχεια, συνέθεσαν και συνθέτουν μια ‘‘αρρωστημένη’’ κατάσταση σε ένα ιδιαίτερα σημαντικό κομμάτι της Ελλάδας και επιτυγχάνουν ένα καίριο ‘‘χτύπημα’’ στον τουριστικό τομέα της χώρας. Κάτι το οποίο θίγει τόσο συνολικά τη χώρα όσο και τα νησιά ένα-ένα ξεχωριστά. Αξιοσημείωτο και με σαφή λογική βάση και απόδειξη είναι το ότι τα μεγαλύτερα ποσοστά στις εισροές των παράνομων μεταναστών σημειώνονταν τους μήνες του καλοκαιριού και στο τελευταίο μέρος της άνοιξης , όπου το ζεστό κλίμα και οι ευνοϊκές συνθήκες του καιρού αποτελούσαν σύμμαχο προς την επίτευξη τους στόχους τους. Ένα λάθος το οποίο βέβαια δεν μεταβάλλει τους αριθμούς αλλά ίσως δεν καθιστά απολύτως σαφή την εικόνα κυρίως στα νησιά του Αιγαίου είναι το ότι ναι μεν παρατίθενται οι συνολικοί αριθμοί των εισροών αλλά στην πλειοψηφία των περιπτώσεων δεν τίθεται ως δεδομένο και το σύνολο των ντόπιων κατοίκων. (Υπουργείο Υποδομών, Ναυτιλίας και Τουρισμού, 2015) Εάν αυτό συνέβαινε , σε αρκετές περιπτώσεις θα παρουσίαζαν μια πιο ουσιαστική εικόνα και το βάρος αυτής καθώς για παράδειγμα η Λέσβος και η Σάμος δεν μπορούν να αντιπαρατεθούν ιδίως από την στιγμή που ο πληθυσμός τους διαφέρει τόσο πολύ , άρα και η επιβάρυνση θα έχει διαφορετικό τρόπο διασποράς. Για να γίνει ευκολότερα αντιληπτή αυτή η αναφορά αρκεί να δει κάποιος τον πληθυσμό του

κάθε νησιού, με την Λέσβο να εμφανίζει 85.330 κατοίκους και τη Σάμο 32.974. Οι αριθμοί αυτοί βασίζονται στην απογραφή του πληθυσμού που έγινε το 2011, οπότε ανάλογοι σχετικά είναι την παρούσα στιγμή όσον αφορά τον μόνιμο πληθυσμό τους, με κάποιες πιθανές αποκλίσεις.(Υπουργείο Ψηφιακής Πολιτικής και Τηλεπικοινωνιών,2017)

Είναι δεδομένο και λογικό βέβαια, ότι υπάρχει διαφορά μεταξύ θεωρίας και πράξης και σίγουρα τα νησιά του Βορείου Αιγαίου έχουν αντιμετωπίσει τόσο τη μια όσο και την άλλη. Στην περίπτωση της θεωρητικής προσέγγισης, ίσως είναι πιο εύκολα τα συμπεράσματα και οι τρόποι αντιμετώπισης που τίγονται , στο σημείο αυτό έγκειται και η ουσιαστική διαφορά τους. Καθώς απέχει κατά πολύ το να ζήσει κάποιος όσα είτε διαβάζει είτε αποτυπώνει σε ένα κείμενο. Ιδίως στην κατάσταση των παράνομων μετακινήσεων μέσω των θαλασσιών οδών παρουσιάζονται κίνδυνοι τόσο για τους μετανάστες όσο και για τους διασώστες τους και σίγουρα τονίζεται όσο περισσότερο γίνεται η ανυπαρξία του ελληνικού κράτους τόσο στη φύλαξη και στην εποπτεία των θαλασσιών ορίων της χώρας όσο και η έλλειψη ανθρωπίνου δυναμικού και των αναγκαίων μέσων που κρίνονται απαραίτητα. Σε πρότερες παραγράφους έχει αναλυθεί η φύση και η ‘‘μορφή’’ των δομών φιλοξενίας οπότε μια επιπλέον ανάλυση δεν θα προσέφερε κάτι σημαντικό. Το μόνο που συμπληρωματικά θα μπορούσε να τεθεί είναι ότι οι δομές αυτές βοήθησαν την αποκατάσταση της εικόνας ορισμένων περιοχών στα νησιά κυρίως όπως φιλοξενήθηκαν οι πρόσφυγες που είχαν στήσει παραπήγματα και σκηνές σε πλατείες και πάρκα κάτι που όπως είναι αντιληπτό επέδρασε αρνητικά τόσο για τον τουρισμό τους όσο και για τους μόνιμους κατοίκους. (Υπουργείο Ψηφιακής Πολιτικής, Τηλεπικοινωνιών και Ενημέρωσης, 2017) Τα μέτρα και οι ενέργειες αυτές χρηματοδοτήθηκαν όπως είναι γνωστό πέραν του ελληνικού κράτους από επιτροπές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και διεθνείς οργανώσεις , όπως ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ). Σε συνεργασία με τους ευρωπαϊκούς αυτούς φορείς, το Υπουργείο Υγείας ίσως πήρε μια πρωτοβουλία άμεσα που είχε διττή και ιδιαίτερα σημαντική σημασία και για τις δυο πλευρές (μόνιμος πληθυσμός-πρόσφυγες) κάθε περιοχής. Η πρωτοβουλία αυτή είχε να κάνει με τον εμβολιασμό και τις εξετάσεις των προσφύγων σε κάθε δομή και η άμεση ενεργοποίηση των ιατρικών μηχανισμών σε περιπτώσεις που παρατηρήθηκε έξαρση με αρρώστιες στο σύνολο των ανθρώπων αυτών από την πρώτη στιγμή της εμφάνισης τους. Μάλιστα, σε ορισμένες περιπτώσεις που κρίθηκε αναγκαίο έγιναν προσλήψεις γιατρών προς κατάρτιση των κέντρων που εμφάνιζαν ανάλογες ανάγκες.

(Γραμματεία Σχεδιασμού Μεταναστευτικής Πολιτικής, 2017) Σε ορισμένα κέντρα φιλοξενίας στα νησιά οι προσλήψεις για κατάρτιση αφορούσαν και την κάλυψη κενών για εκπαιδευτικούς σκοπούς καθώς είναι γνωστό το ότι το ελληνικό κράτος σε σύμπνοια με ορισμένες Μη Κερδοσκοπικές Οργανώσεις είχε στόχευση την τυπική και σταδιακή εκπαίδευση των παιδιών που φιλοξενούνταν σε αυτά, ώστε κατά το ενδεχόμενο αν μείνουν στη χώρα να γίνει πιο εύκολη η αφομοίωση τους στην κοινωνία που θα ενταχθούν και θα γίνουν κομμάτι της.

2. Εισαγωγή στις επιπτώσεις του μεταναστευτικού φαινομένου στα νησιά του Βορείου Αιγαίου.

Σε κάθε αλλαγή μιας κατάστασης είναι αναμενόμενο και πιθανό να παρουσιάσουν δυσχέρειες και προβλήματα τόσο σε γενικό πλαίσιο όσο και στους επιμέρους τομείς που την συνθέτουν. Στην παρούσα περίπτωση οι τομείς αυτοί σχετίζονταν με την οικονομία, την κοινωνική ζωή και την ροή των πραγμάτων στα νησιά του Βορείου Αιγαίου. Είναι σαφές ότι ο τρόπος καίριας αντιμετώπισης των δυσχερειών αυτών έπρεπε να είναι ορθά δομημένος και να διέπεται από την αναγκαία οργάνωση που αποτελεί την συγκεκριμένη βάση ενεργειών. Σε πρώτη προσέγγιση, προς εξυπηρέτηση λύσης ή τουλάχιστον αντιμετώπισης των προβλημάτων, γίνεται λόγος για συνεργατικές ενέργειες πολλών και διαφόρων υπηρεσιών, επίσημων και ανεπίσημων. Κάποιες εξ αυτών ήταν και είναι οι αρμόδιες υπηρεσίες των Δήμων και των Περιφερειών, εθελοντικές οργανώσεις και φυσικά το Λιμενικό, το οποίο επωμίστηκε μεγάλο βάρος και πληθώρα ευθυνών. Η συνεργασία αυτή ενεργοποιεί, αυτόματα τώρα πια, συγκεκριμένους μηχανισμούς αντιμετώπισης ανάλογα με την ανάγκη και το πόσο άμεση πρέπει να είναι η πρακτική ενέργεια. Ανάλογα και αυξανόμενα είναι βέβαια και τα κόστη όλων αυτών των διεργασιών είτε σε υλική είτε σε άυλη υπόσταση. Αρχικά λοιπόν, το Λιμενικό καλείται να αντιμετωπίσει σε πρώτη φάση την εύρεση και την ασφάλεια των προσφύγων πολύ συχνά σε επικίνδυνες καταστάσεις ενώ εν συνεχεία αυτοί οι άνθρωποι θα πρέπει κάπου να στεγαστούν οπότε μετά ο έλεγχος και η ευθύνη περνά στις υπηρεσίες των δήμων και περιφερειών. Ευθύνη των οργάνων αυτών είναι ακόμα η ταυτοποίηση των ανθρώπων με βάση τα έγγραφα που έχουν και οι καταγραφή όσων είτε δεν έχουν τα χαρτιά τους είτε είναι αρνητικοί

προς την συνεργασία για την αναγνώριση τους. Συνεπώς, στο κομμάτι αυτό προκύπτουν κενά και ανάγκες που καλύπτονται μέσω προσλήψεων και ενδυνάμωση του ανθρωπίνου δυναμικού που καταρτίζει αυτές τις υπηρεσίες. Γίνεται αντιληπτό ότι η δημόσια διοίκηση, ιδίως στα συγκεκριμένα νησιά, επωμίζεται βάρος το οποίο σε αρκετές περιπτώσεις είναι δύσκολα να διαχειριστεί οπότε αυτόματα μεταβάλλεται και διασπείρει τις ανάλογες επιπτώσεις που εμφανίζονται σε ποικίλους τομείς. Από τον εξοπλισμό και την ανάπτυξη των κέντρων φιλοξενίας ως και την καθαριότητα και την προστασία του περιβάλλοντος, το οποίο εμφανώς επιβαρύνεται μέσω τέτοιων καταστάσεων. (Υπουργείο Ναυτιλίας και Τουρισμού, 2015) Η προστασία του περιβάλλοντος θίγεται κυρίως λόγω του όγκου απορριμμάτων που συσσωρεύονται στις ακτές, στις παραθαλάσσιες περιοχές και τα κομμάτια που οι πρόσφυγες κατασκήνωναν και μετέπειτα φιλοξενούνται. Το φυσικό και υδάτινο περιβάλλον έρχονται αντιμέτωπα με τμήματα σκαφών και λέμβων που είτε έχουν ναυαγήσει είτε στην προσπάθεια να ξεφύγουν οι παράνομοι μετανάστες τα εγκατέλειψαν και ακυβέρνητα μεταβλήθηκαν σε απόβλητα. (Λώλος, 2017)

Η τουριστική βιομηχανία και ο τουρισμός γενικά είναι το στήριγμα και η βασική πηγή της οικονομίας των ελληνικών νησιών τόσο ως περιφέρειες και δήμοι όσο και των κατοίκων τους μεμονωμένα. Ο τουρισμός και τα εποχιακά επαγγέλματα κατά το παρελθόν υπερκάλυπταν τις οικονομικές ανάγκες και την οικονομική υπόσταση των νησιωτών, κυρίως όσον αφορά την εργασία κατά τους μήνες του καλοκαιριού. (Ροδοπούλου, 2018) Πρακτικά λοιπόν ο τουρισμός στα νησιά του Βορείου Αιγαίου από τα μέσα του 2015 δέχτηκε καίρια χτυπήματα τα οποία, σε αντίθεση με τις κοινές περιπτώσεις, έγιναν άμεσα αντιληπτά όπως και τα αποτελέσματά τους. Τα εμφανή αυτά αποτελέσματα είχαν να κάνουν σε πρώτη προσέγγιση με μαζικές ακυρώσεις τόσο από ταξιδιωτικά γραφεία όσο και από μεμονωμένες κρατήσεις που υπήρχαν. Συνολικά γίνεται λόγος για τα έτη 2015 ως και 2016 όπου παρουσιάστηκαν παραπάνω από 200.000 ακυρώσεις και επιστροφές χρημάτων. Κάτι που σαφώς επηρεάζει την εικόνα όσο και τη ροή χρημάτων στα εν λόγω νησιά, τα οποία καλούνται να ισοσταθμίσουν τα απαιτούμενα έξοδα με ανύπαρκτα έσοδα. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί η Μυτιλήνη τον Αύγουστο του 2015 όπου συσσωρεύτηκαν ακυρώσεις τεσσάρων κρουαζιερόπλοιων κάτι που μεταφράζεται σε τουλάχιστον 5.000 τουρίστες, ο καθένας εκ των οποίων ότι θα κατανάλωνε κατά το ελάχιστο με βάση τον μέσο όρο 20-40 ευρώ ανά ημέρα είτε σε διατροφή είτε σε αγορές. (Υπουργείο Ναυτιλίας, Οικονομίας και

Τουρισμού, 2017) Η πτωτική πορεία του τουρισμού και της εικόνας των ελληνικών νησιών αποδεικνύεται ή τουλάχιστον δίνεται μια ηχηρή τοποθέτηση μέσω της έρευνας που πραγματοποιήθηκε από την SETE Intelligence (2016) που αφορούσε την οπτική κρατών όπως η Γερμανία και η Αγγλία προς την Ελλάδα. Στην πράξη τα συμπεράσματα της έρευνας ανέδειξαν τη μεταβολή του τρόπου αντιμετώπισης και την αλλαγή της εικόνας από την πλευρά των τουριστών που προέρχονται από τις προαναφερθέντες χώρες που αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνας. (INSETE, 2016) Συμπληρωματικά έρχεται η έρευνα του E.T.E.M. (Εργαστήριο Τουριστικών Ερευνών και Μελετών) του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Αντικείμενο και συνάμα απόδειξη της συγκεκριμένης έρευνας ήταν οι επιπτώσεις στην διαμονή, τα ξενοδοχεία και το σύνολο των επισκεπτών όπου έκανε λόγο για πτώση κατά 23% όλων αυτών επί του συνόλου προηγούμενων ετών. Συμπερασματικά όσα έχουν προαναφερθεί καλύπτονται επαρκώς κατ' ουσία από τα λόγια Κουσουνή (2017), ο οποίος τονίζει ότι “το σημαντικότερο πρόβλημα είναι η επαναφορά της εικόνας που είχαν οι τουρίστες στο μυαλό τους μια διεργασία που χρειάζεται ένα εύλογο χρονικό διάστημα διαρκείας.”

3. Μελέτη περίπτωσης: νησί της Χίου.

3.1 Εισαγωγικά στοιχεία του νησιού

Το νησί της Χίου θεωρείται το πέμπτο μεγαλύτερο της Ελλάδας και ανήκει στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, η οποία συμπεριλαμβάνει τις Οινούσσες, τα Ψαρά και τα Αντίψαρα. Σύμφωνα με την απογραφή του 2011, το νησί εμφανίζει 51.320 μόνιμο πληθυσμό, με τις όποιες πιθανές αποκλίσεις. Γεωγραφικά όπως μπορεί να παρατηρήσει κανείς βρίσκεται δίπλα στα τουρκικά παράλια, με ότι αυτό συνεπάγεται ενώ το νησί σε μεγάλη έκταση του χαρακτηρίζεται ως ορεινό, πράγμα που όπως θα ειπωθεί και στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκε για την οχύρωση και την άμυνα του νησιού. Θεωρείται πατρίδα του Ομήρου ενώ κατέχει εξέχουσα θέση στον τομέα της παγκόσμιας ναυτιλίας. (chios.gr, 2018) Η Χίος σε κάθε έκρυθμη κατάσταση βρισκόταν στο κέντρο των εξελίξεων είτε ως έδαφος στα χέρια άλλων είτε υπό κατάληψη. Τα χρόνια του Βυζαντίου χρησιμοποιήθηκε για σκοπούς παρατηρητηρίου και εκείνη την περίοδο για τον λόγο αυτό χτίστηκαν πολλά από τα κάστρα του νησιού (π.χ. κάστρο του Βολισσού).

Συνεπώς, ο τρόπος κατασκευής καθώς και οι τοποθεσίες που δομήθηκαν, επηρεάστηκαν από αντίστοιχα ενετικά και βυζαντινά. Το 1346 κατακτήθηκε από τους Γενουάτες στους οποίους βέβαια αποδίδεται η οργάνωση του εμπορίου και της εκμετάλλευσης της μαστίχας, λόγω της εμπειρίας τους στη ναυτιλία και το εμπόριο. Το 1566 το νησί περνά στον έλεγχο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αλλά εν αντιθέσει με άλλα τμήματα της Ελλάδας, οι συνθήκες δεν ήταν τόσο πιεστικές λόγω της εμπορικής υπόστασης και του προϊόντος της μαστίχας που είχε ανοίξει δρόμους με μεγάλες πόλεις εκείνης της εποχής. Το 1822 έγινε επανάσταση στο νησί με στόχευση την ανεξαρτησία του αλλά κατέληξε σε σφαγή κάτι που αποτύπωσε ο Ντελακρουά στον διάσημο πίνακα του “Η σφαγή της Χίου” (Scène des massacres de Scio) που εκτίθεται στο μουσείο του Λούβρου. Η ελευθερία του νησιού έρχεται το 1912 μετά το τέλος των Βαλκανικών Πολέμων, όπου ενώθηκε με την υπόλοιπη Ελλάδα. Μάλιστα, κατά την περίοδο της Κατοχής το νησί είχε λειτουργήσει ως διαμεσολαβητής μεταξύ Μέσης Ανατολής και Ελλάδας. (Chios-τουριστικός οδηγός, 2018)

3.2 Τουρισμός Χίου και εναλλακτικές μορφές του

Ως ένα από τα μεγαλύτερα νησιά της Ελλάδας και με την λογική που ακολουθούν τα περισσότερα εξ αυτών, θα περίμενε κανείς να βασίζεται και η Χίος τον τουρισμό της στο τρίπτυχο θάλασσα, ήλιος και άμμος (Sea, Sun, Sand /3S). Κάτι τέτοιο όμως δεν συμβαίνει και έτσι ο τουρίστας μπορεί να επιλέξει μεταξύ διαφόρων πολιτιστικών, ψυχαγωγικών και άλλων ειδών ενασχολήσεων. Ένα νησί που ανά τα χρόνια έχει σύμμαχο το υδάτινο περιβάλλον λογικό είναι να έχει αρκετές επιλογές βασισμένες σ’ αυτό. Ανάλογα με την εμπειρία του καθενός, δίνεται η δυνατότητα στον τουρίστα να προσεγγίσει το κομμάτι της κατάδυσης στις πιθανές διαστάσεις και επίπεδα του. Εν συνεχεία, όταν οι καιρικές συνθήκες το επιτρέπουν βέβαια, ο τουρίστας έχει την επιλογή του αλιευτικού τουρισμού, ο οποίος δίνει δυο εναλλακτικές. Η πρώτη έχει να κάνει με την παρατήρηση από την πλευρά του τουρίστα ενώ η δεύτερη αφορά την πιο ενεργή συμμετοχή του στην όλη διαδικασία. Μιας και γίνεται λόγος για την “συμμαχία” με το υδάτινο στοιχείο, υπάρχουν επιλογές δραστηριοτήτων που συνδυάζονται με τον άνεμο και συνθέτουν ένα πρόγραμμα ψυχαγωγίας που ιδίως τα τελευταία χρόνια ενεργοποιείται όλο και πιο έντονα. Σ’ ένα νησί, με τόσες ορεινές εκτάσεις θα ήταν παράλογο να μην ασκείται ο αγροτουρισμός, παρά το ότι δεν

χαρακτηρίζεται ως κάτι πρωτότυπο. Σε πρώτο πλάνο η μαστίχα ως ένα διεθνώς αναγνωρισμένο προϊόν και εν συνεχεία οι επισκέψεις σε αγροκτήματα και σε χώρους εργασίας παρεμφερούς αντικειμένου και ενασχόλησης.

Λόγω της φυσικής διάστασης και των τμημάτων του νησιού είναι εύκολη η οργάνωση περιπάτων και περιπατητικών διαδρομών, κάτι που δίνει μια άμεση δυνατότητα επαφής του επισκέπτη με την φύση της Χίου. Γνωστές περιπατητικές διαδρομές του νησιού θεωρούνται το φαράγγι Καμπιών και από το κάστρο του Βολισσού στην Παναγία Νερόμυλων με κατάληξη την επιστροφή στο κάστρο και πάλι. Για τους ίδιους λόγους από το 2016 και έπειτα έχει αναπτυχθεί ο τουρισμός με τη χρήση ποδηλάτου (ομαλού ή ανώμαλου δρόμου) , όπου ακολουθούνται οι περισσότερες διαδρομές που συναντώνται και στους περιπάτους καθώς και με την χρήση mountain bike προσεγγίζονται πιο ανώμαλα κομμάτια του νησιού. Μάλιστα αυτή η μορφή τουρισμού έχει εξελιχθεί και έχει δημιουργηθεί ένα γνωστό event ποδηλασίας, το “Brevet Χίου” που εμπερικλείει διαδρομές αρκετών χιλιομέτρων με αρκετούς συμμετέχοντες. Σταδιακά όπως φαίνεται όλο και περισσότερα extreme sports δημιουργούνται, ιδίως περιπτώσεις αυτών όπως η αναρρίχηση που το ίδιο το περιβάλλον του νησιού μπορεί να λειτουργήσει ως βάση τους. Τέλος, άξιο αναφοράς και ένα εκ των χαρακτηριστικών πραγμάτων του νησιού είναι το έθιμο του ρουκετοπόλεμου το Μέγα Σάββατο κάθε Πάσχα, μάλιστα υπήρξε διακοπή του εθίμου το 2016 αλλά “ενεργοποιήθηκε” ξανά το 2017 με συγκεκριμένους όρους τόσο για την έκταση όσο και για την διάρκεια του. Το συγκεκριμένο έθιμο αναδεικνύει την μοναδικότητα του νησιού όσο και του δρώμενου παγκοσμίως κάτι που μόνο καλό έχει να δώσει στην εικόνα που χτίζεται γι’ αυτό. (Chios.gr, 2017 & Vladislavljivic, 2016)

3.3 Πρώτη επαφή της Χίου με το προσφυγικό

Γνωστό είναι ότι τα ελληνικά νησιά ήταν και είναι πόλος έλξης τουριστών και διεθνείς προορισμοί που συμπεριλαμβάνονται απ’ όλα τα ταξιδιωτικά γραφεία παγκοσμίως. Ένα νησί σαν τη Χίο που έχει την ευχέρεια και το πλεονέκτημα τόσο ενός αξιοπρεπούς λιμανιού όσο και ενός αεροδρομίου που κάθε έτος οι αφίξεις άγγιζαν τα 2 εκατομμύρια, σίγουρα δε θα μπορούσε να συζητά τα άσχημα σενάρια ακόμα και τα τελευταία χρόνια με την οικονομική κρίση. Σταδιακά το νησί έφτασε να μετρά περισσότερες από 700 επιχειρήσεις σχετικές με την τουριστική βιομηχανία και πιο

συγκεκριμένα αυτό είχε ως αποτέλεσμα να διατίθενται 80.000 ως και 100.000 κλίνες. Η δόμηση και η ανάπτυξη των ξενοδοχειακών αυτών μονάδων και των ενοικιαζόμενων δωματίων έλαβαν χρονικό διάστημα διαρκείας ένα βάθος δεκαετίας και με το σημαντικότερο να είναι η διακύμανση τόσο στα αστέρια των ξενοδοχείων (η κατηγορία τους δηλαδή) όσο και στην τιμή στην οποία προσφέρονται. Η περίοδος της κύριας ευημερίας φαίνεται να σταματά το 2015 ένα χρονικό διάστημα που συνέπεσαν εκτός από την εμφάνιση του μεταναστευτικού φαινομένου, πολιτική ανακολουθία καθώς και το πρώτο και δυνατό χτύπημα στην επιχειρηματικότητα με τις αυξήσεις στους φόρους που έπρεπε να καταβάλλονται. Λόγω της γεωγραφικής θέσης του νησιού η κίνηση από και προς την Τουρκία ήταν σύνηθες φαινόμενο. Το έτος αυτό όμως ξεκίνησε η κίνηση λέμβων που μετέφερε τους πρόσφυγες από τα τουρκικά παράλια προς την Χίο, τόσο στην πόλη όσο και σε άλλα κομμάτια του νησιού.

Το πρώτο κύμα προσφύγων ναι μεν δημιούργησε κάποιες δυσκολίες όμως δεν εμπόδισε τη διατήρηση μιας εύλογης ισορροπίας με την τουριστική υπόσταση του νησιού. Μάλιστα οι κάτοικοι του νησιού εξαρχής πίστευαν ότι οι δυσκολίες αυτές ήταν προσωρινές και η όλη κατάσταση θα διορθωνόταν μετά από ένα χρονικό διάστημα ώστε να επανέλθει η ροή και η “κανονικότητα” με την οποία λειτουργούσαν. Βασιζόμενοι στην πεποίθηση αυτή, οι άνθρωποι αγκάλιασαν τους πρόσφυγες και τους παρείχαν τόσο μεμονωμένα όσο και μαζικά τρόφιμα και είδη πρώτης ανάγκης καθώς και ορισμένες οικογένειες με μικρά παιδιά φιλοξενήθηκαν σε άδεια δωμάτια ξενοδοχειακών μονάδων. Συνεπώς επέλεξαν μια συγκρατημένη αντιμετώπιση παρά τον όποιο φόβο μπορεί αν υπήρχε υποσυνείδητα. Η όλη κατάσταση φαίνεται να χαλαρεί έπειτα από ένα άρθρο της MailOnline, όπου φαινομενικά καταγγέλλει μια μετριοπαθή αντιμετώπιση και έλλειψη μηχανισμών προστασίας για τους πρόσφυγες. Κάτι που βέβαια ουσιαστικά βαραίνει το ελληνικό κράτος και όχι την ηγεσία του νησιού ή πιο γενικά την περιφέρεια. (MailOnline, 2015) Γίνεται αντιληπτό ότι τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης επιδείνωσαν τόσο την εικόνα του νησιού όσο και συνετέλεσαν μέσω των γραφομένων τους σε πολλές ακυρώσεις ταξιδιών σε αυτό. Σε αντίδραση τους οι ιδιώτες και οι επιχειρηματίες του τουριστικού κλάδου με “όπλο” τα social media προσπάθησαν να αντιστρέψουν την κατάσταση και να πείσουν όσους ήταν επιφυλακτικοί και προέβαιναν σε ακυρώσεις ότι δεν συντρέχει κίνδυνος για την παραθέρηση τους.

Η πίστη για διόρθωση της κατάστασης όμως δεν ευδοκίμησε και μάλλον θα πρέπει να σημειωθεί ότι χειροτέρεψε απ' όσα ενδεχομένως ανέμεναν. Χαρακτηριστικό είναι ότι στο λιμάνι και στο κάστρο της Νερατζιάς οι πρόσφυγες για να στεγαστούν είχαν δημιουργήσει έναν καταυλισμό από σκηνές και παραπήγματα καθώς ήταν λίγοι αυτοί που είχαν χρήματα ώστε να προσεγγίσουν ένα κανονικό σπίτι έστω και μικρό ή κάποια ενοικιαζόμενα δωμάτια. (Malm, 2015) Εικόνες όπως άνθρωποι να πλένουν τα ρούχα τους στα σιντριβάνια και να τα απλώνουν στα δένδρα για να στεγνώσουν ή ακόμα και να κάνουν μπάνιο οι ίδιοι δεν βοηθούν στην καλυτέρευση της κατάστασης και συνθέτουν μια άκρως αρνητική εικόνα στους τουρίστες που επισκέπτονται το νησί ή σκοπεύουν να το επισκεφθούν. (SETE, 2016) Φωτογραφίζεται δηλαδή η αντίθεση δυο κόσμων όπου οι μεν διασκεδάζουν στην παραθέριση τους δίχως έγνοιες ενώ οι δε βιώνουν την κοινωνική ανισότητα και τον πλήρη ευτελισμό στην τραγελαφική κατάληξη της ζωής τους. Συγκεκριμένα οι άνθρωποι έβλεπαν μια παντελή έλλειψη του κράτους ως και αδιαφορία για την κατάσταση ενώ το ενδεχόμενο της αλλαγής δεδομένων αντιμετωπιζόταν με δυσπιστία μεταφρασμένη σε φόβο για τα κίνητρα των προσφύγων.

Η καθολική απουσία του ελληνικού κράτους σε συνδυασμό με την όλο και αναπτυσσόμενη οικονομική κρίση οδήγησε τα ξενοδοχεία του νησιού σε αναγκαστικές επιλογές που αφορούσαν κατά κύριο λόγο μαζικές ακυρώσεις καθώς και το κλείσιμο τους αφού μόνο έξοδα θα είχαν να αντιμετωπίσουν λειτουργώντας τα. Με το κράτος απών και με μηδενική βοήθεια στα νησιά αυτά η εισροή των μεταναστών ξέφυγε, ιδίως από την στιγμή που δεν υπήρχε έλεγχος της κατάστασης και των συνόρων της χώρας έστω και επιφανειακά. Σε συνδυασμό μ' αυτά εντάθηκαν και τα άρθρα στα εγχώρια και διεθνή Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, τα οποία αποτέλεσαν ένα επιπλέον πλήγμα στην τουριστική βιομηχανία της Χίου ειδικά και των άλλων νησιών του Β. Αιγαίου γενικά. Παρότι γίνεται λόγος μόνο για τα πλήγματα στον τουριστικό τομέα είναι λογικό και επόμενο ότι δημιουργούνται επιπτώσεις στο σύνολο της οικονομίας και την 'ανακύκλωση' χρημάτων που είναι απαραίτητη για την εύρυθμη λειτουργία μιας κοινωνίας. Όταν έφτασε η κατάσταση σε τέτοιο επίπεδο, η ηγεσία των νησιών επέλεξε να αφιερώσει τα πλάνα και την προσοχή της στις επόμενες τουριστικές περιόδους.

Από τη θέση της απουσίας του κράτους το σκηνικό άλλαξε στα μέσα του 2015 όπου σε σύμπνοια με φορείς της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποφάσισε τη δημιουργία δομών φιλοξενίας για 30.000 μετανάστες. Η Χίος καθώς και άλλα νησιά του Β. Αιγαίου όπως

και η Σάμος επελέγησαν ως κέντρα φιλοξενίας επιδεινώνοντας την όλη κατάσταση. (Sekularac, 2015) Οι όποιες αντιδράσεις υπήρξαν από την πλευρά των νησιωτών και τα συνέπεια του ελληνικού κράτους θα μπορούσε να ειπωθεί ότι βρήκαν εμπόδιο στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία απευθείας έκανε λόγο για αποβολή από τη Συνθήκη Σέγκεν. (Info Schegen, 2016) Μια άκρως αρνητική πτυχή και εξέλιξη της εν λόγω υπόθεσης ήταν ο τρόπος και η αντίδραση των μόνιμων κατοίκων της Χίου προς τη δημιουργία της δομής. Ο φόβος, που μέχρι και ένα σημείο ήταν λογικό να υπάρχει, μεταβλήθηκε σε κεκαλυμμένο ρατσισμό ακόμα και αν δεν ήταν αυτή η στόχευση. Σε αυτό το κλίμα κινήθηκαν και οι επικρίσεις που προέκυψαν από τις διάφορες πλευρές, με αποτέλεσμα και πάλι την αμαύρωση της εικόνας του νησιού και των κατοίκων του. (Keep Talking, 2016)

Σε μια προσπάθεια να απαλυνθεί λίγο η κατάσταση και οι επιπτώσεις που υπολογίζονταν ότι θα υπάρξουν, προτάθηκε το κέντρο φιλοξενίας να δημιουργηθεί και οι πρόσφυγες να στεγαστούν σε μικρότερα τμήματα του νησιού (π.χ. Ψέριμος) όπου δεν θα επηρεαζόταν ο τουρισμός του. Αυτό προτάθηκε καθώς η αρχική τοποθεσία που είχε επιλεγεί βρισκόταν εντός κατοικημένης περιοχής με σαφές τουριστικό ενδιαφέρον, όμως εν τέλει η κατάληξη ήταν αρνητική. Στο αρμόδιο τμήμα του Υπουργείου Μετανάστευσης, τέθηκε επακριβώς μια συγκεκριμένη αιτιολόγηση της πρότασης. Η θέση αυτή ήταν η καταλληλότερη ώστε να υπάρξει μια υποτυπώδης αξιοποίηση των μικρότερων αυτών τμημάτων μέσω της δημιουργίας των υποδομών στέγασης και φιλοξενίας των μεταναστών. Έτσι ώστε θα επιτυγχάνονταν ο στόχος τόσο του κατευνασμού των εντάσεων όσο και της εξασφάλισης των αναγκαίων στους ανθρώπους που ξεκάθαρα τα στερούνταν. (Υπουργείο Τουρισμού, 2016) Όλος αυτός ο κύκλος όμως είχε πάλι το σύνηθες αποτέλεσμα όπου επικρίσεις ιδίως απ' τα μέσα του εξωτερικού ήταν πολλές και ενίσχυαν το φόβο για παράταση των επιπτώσεων στην τουριστική βιομηχανία και στα επίπεδα οικονομίας της περιφέρειας. (Fourlia, 2016)

Σύμφωνα με στοιχεία της FVW μεταξύ των τουριστικών περιόδων 2015 και 2016 παρουσιάστηκαν αρνητικοί αριθμοί που μεταφράζονταν σε 700 ως 800 εκατομμύρια ζημιά στην οικονομία. Μάλιστα, η απώλεια αυτή των δυο ετών σημαίνει πτώση 10% των αφίξεων χωρίς να υπολογίζονται οι δευτερογενείς επιπτώσεις αυτού. (FVW, 2018) Το τελευταίο αν μη τι άλλο ήταν κάτι που η ελληνική πλευρά ανέμενε και έκανε λόγο για πιο “επιφανειακό τουρισμό” σε βάθος τουλάχιστον πενταετίας. (Κουσουνής, 2018) Κύρια και σαφής ευθύνη αυτής της κατάληξης αποδίδεται στο

συνδυασμό οικονομικής και προσφυγικής κρίσης καθώς και στις εναλλαγές στο πολιτικό επίπεδο των άμεσα εμπλεκόμενων κρατών.

3.4 Χαρακτήρας τουριστικής φύσης της Χίου για το έτος 2017 (στοιχεία και πίνακες)

Η ενότητα αυτή επιλέχθηκε να πλαισιώσει την μελέτη περίπτωσης για το νησί της Χίου, ώστε να τεθεί η πρακτική διάσταση όσων σχολιάζονται και επιπλέον να αποτυπωθούν όσο δυνατόν είναι βέβαια τα όρια και οι δυνατότητες του νησιού. Κατά βάση οι πίνακες και τα στοιχεία πηγάζουν από έρευνα του INSETΕ και μια πρότερη ανάλυση της κ. Μ. Μπορόζη. Το έτος 2017 δεν επιλέχθηκε τυχαία καθώς αποτελεί τον κόμβο και τη σύνδεση δυο χρονικών διαστημάτων κατά τα οποία έγινε αντιληπτή η μεταβολή της τουριστικής βιομηχανίας αλληλεπιδρώντας με το μεταναστευτικό φαινόμενο.

Χώρες Προέλευσης	Επισκέψεις (σε χιλ.)	Εισπράξεις (σε εκ. €)	Διανυκτερεύσεις (σε χιλ.)	Δαπάνη/Επίσκεψη (€)	Δαπάνη/Διανυκτέρευση (€)	Μέση Διάρκεια Παραμονής (σε ημέρες)
Τουρκία	139,2	35,8	456,6	257,3	78,4	3,3
Ην. Βασίλειο	66,6	42,6	789,3	639,4	53,9	11,9
ΗΠΑ	33,0	27,9	643,9	846,5	43,3	19,5
Γερμανία	16,2	9,4	161,4	579,2	58,2	10,0
Λοιπές	109,4	51,2	1.166,1	-	-	-
Σύνολο	364,3	166,8	3.217,2	457,9	51,9	8,8
% επί του συνόλου	1,2%	1,2%	1,5%	-	-	-

Πηγή: INSETΕ, 2018

Με μια πρώτη ματιά, ιδίως στα δεδομένα που παρουσιάζονται για την Τουρκία δεν θα μπορούσε να πει κανείς ότι ορισμένες κατηγορίες δεν είναι κάτι παραπάνω από αναμενόμενες. Έτσι λοιπόν, η Τουρκία ‘ηγείται’ στις κατηγορίες της μικρότερης σε διάρκεια παραμονής αλλά και σε αυτή του μεγαλύτερου αριθμού επισκέψεων. Τα στοιχεία αυτά έχουν απόλυτη σύνδεση με την πραγματικότητα και απόλυτη λογική. Αν σκεφτεί κανείς τη γεωγραφική θέση και αλληλεπίδραση Τουρκίας και Χίου, ίσως τα δεδομένα του πίνακα να έχουν δευτερεύουσα σημασία. Όσον αφορά τα χρήματα που

μένουν στο νησί από τις τουριστικές ροές, άξιο αναφοράς είναι η πρωτιά των Αμερικανών, σε σύνδεση πάντα με τη διάρκεια των διακοπών που αφιερώνουν στην παραμονή τους. Σίγουρα το οικονομικό κομμάτι εξαρτάται από ποικίλους παράγοντες τόσο από την πλευρά του τουρίστα όσο και από την πλευρά του τόπου που τον υποδέχεται. Εν τέλει, γίνεται αντιληπτό ότι η Τουρκία σε πρώτο πλάνο και εν συνεχεία αρκετές χώρες της Ευρώπης (Αγγλία, Γερμανία) έχουν άμεση αλληλεπίδραση με το νησί και σε περαιτέρω ανάλυση θα μπορούσε να τονισθεί η ουσιαστική συμβολή τους στον τουριστικό κλάδο , αν και η αλήθεια είναι ότι προσεγγίζεται μια πιο αμφίδρομη σχέση.

Στον προηγούμενο πίνακα αποτυπώθηκε το μέγεθος και η απόδοση του τουριστικού συνόλου. Συνεπώς λογικό είναι να δοθεί ένα δείγμα των δυνατοτήτων φιλοξενίας και στέγασης του ξενοδοχειακού κλάδου της Χίου, καθώς και η διάκριση τους ανά κατηγορία, ανά χώρους και ανάλογα τις παροχές. Επιγραμματικά, θα μπορούσε να υπογραμμιστεί ότι η ‘‘μερίδα του λέοντος’’ επί του συνόλου των ξενοδοχείων ανήκει σ’ αυτά των 3 αστέρων, δείχνοντας έτσι τη διάθεση των επιχειρηματιών να προσφέρουν ευκολότερη πρόσβαση στον εκάστοτε τουρίστα, κυρίως στον οικονομικό τομέα.

	5*	4*	3*	2*	1*	Σύνολο
Μονάδες	2	14	33	9	6	64
Δωμάτια	76	690	535	268	86	1.655
Κλίνες	119	1.184	983	484	150	2.920

Πηγή: INSETE, 2018

	4K	3K	2K	1K	Σύνολο
Μονάδες	2	33	64	3	102
Δωμάτια	13	212	403	28	656
Κλίνες	36	530	952	55	1.573

Πηγή: INSETE, 2018

Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και η διάθεση των ενοικιαζόμενων δωματίων, όπου και σε αυτή την περίπτωση όπως φαίνεται στον πίνακα που προηγείται είναι έκδηλη η διάθεση των επιχειρηματιών της Χίου να καταστήσουν προσβάσιμο τον τουρισμό ανεξαρτήτως οικονομικών δυνατοτήτων.

Στο σημείο αυτό θα μπορούσε να γίνει μια παρένθεση έτσι ώστε να εξηγηθεί η αναφορά που έγινε στην εισαγωγή της ενότητας και αφορά τον λόγο που επιλέχθηκε το έτος 2017 για αντικείμενο της. Έτσι λοιπόν, παρατηρήθηκε μια αυξομείωση των τουριστικών ροών μεταξύ των χρονικών διαστημάτων 2014-2015 και 2016. Αυτό έχει άρρηκτη σύνδεση και σχέση με το προσφυγικό φαινόμενο και τις πρώτες εισροές μεταναστών που αλληλεπίδρασαν υπέρ ή έναντι της τουριστικής βιομηχανίας. Συμπερασματικά, στην πράξη αποδεικνύεται ότι το 2017 χώρισε δυο περιόδους τους νησιού, όταν από τα σκαμπανεβάσματα του 2015 η κατάσταση άλλαξε πρακτικά μετά τα μέσα του 2017 όπου ισορρόπησαν οι τουριστικές ροές και η επιρροή των προσφύγων στα τεκταινόμενα της Χίου.

Τέλος, ο πίνακας που επιλέχθηκε να ολοκληρώσει αυτή την ενότητα έχει να κάνει με το σύνολο των ατόμων που μετακινήθηκαν στο νησί της Χίου και σε κομμάτια της περιφέρειας της δια θαλάσσης για το χρονικό διάστημα που γίνεται λόγος. Το σύνολο αυτό πέρα από το ότι αφορά μόνο τις μετακινήσεις με πλοίο, επιπροσθέτως δεν αποσαφηνίζει το αν εμπεριέχει τις τουριστικές ροές από το εσωτερικό της χώρας και το εξωτερικό ή καλύπτει μόνο το τουριστικό κοινό συγκεκριμένης προέλευσης.

Λιμάνι	Σύνολο διακινηθέντων επιβατών
Χίου	385.261
Μεστά Χίου	7.090
Οινούσσες	38.096
Ψαρά	14.705

Πηγή: INSETE, 2018

3.5 Σχέση πρόσφυγων και ντόπιου πληθυσμού

Εμφανέστατα μέσω παραθέσεων των πρότερων παραγράφων έχει αποτυπωθεί σε μεγάλο μέρος η αλληλεπίδραση όλων αυτών των ενεργειών που σχετίζονται με την πρόοδο αλλά και την κάθοδο των τρεχόντων εξελίξεων σε βάθος τώρα πια δεκαετίας. Ο μοναδικός αναγνωρισμένος φορέας που ήταν αρωγός απ' τα πρώτα χρόνια έξαρσης του

μεταναστευτικού είναι η Ύπατη Αρμοστεία του Ο.Η.Ε. , η οποία μάλιστα σε πολλές περιπτώσεις πίεσε καταστάσεις είτε με στόχο την παροχή βοήθειας είτε με στόχευση την αποσυμφόρηση του συνωστισμού στα νησιά. Μέσω της συνεργασίας αυτής τον Οκτώβριο του 2017, μέσω από τις ανάλογες έρευνες απομακρύνθηκαν περί τους 6.000 πρόσφυγες που είχαν αιτηθεί άσυλο, παρά την κατάληξη της ενέργειας αυτής, κάποιος θα μπορούσε να πει ότι σε σχέση με τους υπερδιπλάσιους που βρίσκονται στις δομές φιλοξενίας των νησιών του Βορείου Αιγαίου ήταν απλά μια πρώτη προσέγγιση που απαιτούσε την ανάλογη συνέχεια. Αυτό βέβαια δεν συνέβη και λόγω αυτού οι αρχές και η τοπική κοινωνία θα βρεθεί απέναντι στις μετέπειτα ενέργειες και πιο συγκεκριμένα για παράδειγμα θα αποκλειστεί απόλυτα η παροχή στέγης και φιλοξενίας σε ενοικιαζόμενα διαμερίσματα ή ξενοδοχεία στα κέντρα των νησιών που φαίνεται να επιχείρησε η ελληνική κυβέρνηση στις αρχές του επόμενου έτους. Σε σύμπνοια και με άλλες επίσημες ή και εθελοντικές προσπάθειες και με σκοπό την προστασία των προσφύγων, πρόσφεραν παραπάνω από 250.000 είδη πρώτης ανάγκης, τα οποία ήταν είτε είδη υγιεινής είτε κουβέρτες, χειμωνιάτικα είδη και υπνόσακους. (UNHCR, 2017)

Στο δια ταύτα τώρα η Χίος, τα κέντρα φιλοξενίας, οι πρόσφυγες και ο ντόπιος πληθυσμός ιδίως στο χρονικό διάστημα 2015-2018 αποτέλεσαν ένα σύνολο ανθρώπων και προσπαθειών αυτών προς την εύρεση λύσεων με τι “λιγότερες απώλειες” για την εκάστοτε πλευρά. Στην περίπτωση της Χίου ως κεντρική δομή φιλοξενίας επιλέχθηκε το παροπλισμένο εργοστάσιο αλουμινίου της ΒΙΑΛ, το οποίο βρίσκεται σε απόσταση επτά χιλιομέτρων από την πόλη της Χίου. Ακόμα και στο κέντρο αυτό παρουσιάζεται ποικιλία στον τρόπο ενέργειας των προσφύγων που φιλοξενούνται. Για παράδειγμα, υπάρχουν άνθρωποι οι οποίοι παραμένουν στη δομή είτε από φόβο είτε γιατί συντρέχουν άλλοι λόγοι. Από την άλλη πλευρά υπάρχουν και οι πρόσφυγες που έκαναν μια προσπάθεια να μάθουν βασικά ελληνικά και να κοινωνικοποιηθούν αποκτώντας σχέσεις με την τοπική κοινωνία. Υπάρχει βέβαια και η άλλη διάσταση στη συζήτηση ενός θέματος και αυτή αφορά την οπτική του ντόπιου πληθυσμού. Αρχικά όπως είχε προαναφερθεί οι μόνιμοι κάτοικοι είχαν αγκαλιάσει τους μετανάστες και μάλιστα τους παρείχαν ότι θεωρούσαν ότι είναι αναγκαίο. Μετά από κάποια χρόνια όμως που η κατάσταση δεν είχε αλλάξει όπως είχαν δοθεί οι υποσχέσεις, πολλοί εξ αυτών άλλαξαν τη θετική σκέψη τους και λιγότεροι εξ αυτών προέβησαν στην ύψωση πανό διαμαρτυρίας έξω από την δομή ή και στην διοργάνωση διαδηλώσεων έναντι των προσφύγων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της τελευταίας αναφοράς αποτελούν τα λόγια

μιας μερίδας ανθρώπων που είτε επαγγελματικά είτε μέσω της κοινωνίας είχαν άμεση επαφή με τους μετανάστες. Ο κ. Π. Κουτσουράδης αγρότης στο επάγγελμα έκανε λόγο για οικονομική ζημία καθώς περνούν μετανάστες μέσα από τις καλλιέργειες και τις καταστρέφουν. Επιπλέον η κ. Μ. Βασίλη μητέρα δυο κοριτσιών, σημείωσε ότι είναι πολλές οι περιπτώσεις που μετανάστες έχει παρατηρηθεί να εισέρχονται εντός του περιβάλλοντα χώρου πολλών ιδιωτικών κατοικιών. Για να είναι απολύτως ακριβής η αποτύπωση των δεδομένων, η εναλλαγή της οπτικής των ανθρώπων αυτών τοποθετείται συγκεκριμένα στο χρονικό σημείο που έγινε αντιληπτή η θέση του ελληνικού κράτους και της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως προς την διαχείριση των ροών. (Παπαδημητρίου, 2018) Αντιλήφθηκαν δηλαδή ότι το νησί της Χίου και τα υπόλοιπα του Βορείου Αιγαίου, θα λειτουργούσαν ως τείχη συγκράτησης και προστασίας της υπόλοιπης Ελλάδας και εν συνεχεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Εμμέσως πλην σαφώς γεννάται η πεποίθηση ότι όσο το ελληνικό κράτος και οι φορείς της Ευρωπαϊκής Ένωσης ασχολούνται και στρέφουν τα φώτα στο φαινόμενου του μεταναστευτικού εγγυώνται και την ασφάλεια του τόσο για τους ντόπιους όσο και για τους μετανάστες. Από το σημείο και μετά που η προσοχή απομακρύνεται το σκηνικό αλλάζει άρδην και οι χαοτικές διαφορές έρχονται στο προσκήνιο. Στην κατεύθυνση αυτή τοποθετήθηκε ο Υπουργός Μετανάστευσης Νότης Μυταράκης, όπου πέραν του ότι επισήμανε πως οι κάτοικοι των νησιών του Βορείου Αιγαίου σήκωναν βάρος που είναι μη διαχειρίσιμο προανήγγειλε επιπρόσθετη εξέταση των προσφύγων και σταδιακή μεταφορά τους εκτός των νησιών. (Καραγιώργας, 2020)

Κεφάλαιο 4^ο

Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, με βάση τα όσα έχουν παρατεθεί κατά τη συγγραφή της παρούσας εργασίας είναι εύκολα αντιληπτό πως το ζήτημα του τουρισμού έχει μεγάλο εύρος και πολλές προεκτάσεις είτε κοινωνικά, είτε πολιτικά, είτε πολιτισμικά και κυρίως οικονομικά. Όπως έχει προαναφερθεί ο τουρισμός τις τελευταίες δεκαετίες έχει γιγαντωθεί και θα μπορούσε να θεωρηθεί από τις μεγαλύτερες βιομηχανίες του κόσμου αν όχι η μεγαλύτερη. Στο πέρασμα αυτών των δεκαετιών η πορεία του ήταν ανοδική παρά τις δυσχέρειες που εμφανίζονταν παράλληλα με χαρακτηριστικότερες την διεθνή οικονομική κρίση, τις διάφορες συγκρούσεις μεταξύ των κρατών και τη γενικότερη πολιτική αστάθεια που κυριαρχούσε σε πολλά κράτη μέσα στη δεκαετία του '90 και αρχές του 2000. Σαφώς επειδή το θέμα "τουρισμός" είναι αρκετά αχανές κρίθηκε προτιμότερο να επιλεγεί κάτι πιο συγκεκριμένο και στην περίπτωση αυτή ήταν η επίδραση του προσφυγικού φαινομένου στον τουρισμό εστιάζοντας στην Αραβική Άνοιξη και σε πρακτικό επίπεδο εστιάζοντας στα νησιά του Β. Αιγαίου και στο νησί της Χίου. Επί του θέματος αυτού, τέθηκαν τα σταθερά δεδομένα γύρω από την Αραβική Άνοιξη, τον χαρακτήρα της, τις επιπτώσεις για τους άμεσα εμπλεκόμενους, τις ζωές που καθόρισε και την πορεία των πραγμάτων παγκοσμίως μέσω αυτής και των επακόλουθων της. Στην κοινή γνώμη έχει ταυτιστεί με την συριακή κρίση που εμφανίστηκε εντόνως την περασμένη πενταετία και τις ροές συριών προς τις γείτονες και μη χώρες. Αυτή η άποψη βέβαια αποδεικνύεται λανθασμένη καθώς αποτελεί απλά ένα κομμάτι της και όχι τη βάση της. Δυστυχώς τα κράτη παγκοσμίως δεν είχαν προβλέψει την έκταση και την έκβαση ενός τέτοιου φαινομένου, οπότε τα πρώτα χρόνια εμφάνισης έγιναν προσπάθειες για καταρτισμό προγραμμάτων υποστήριξης των ξεριζωμένων ανθρώπων. Αποτελεσματικότερη με τα μέχρι τώρα δεδομένα είναι η ενέργεια των σκανδιναβικών κρατών αλλά και του Καναδά, όπου όπως έχει ήδη αναλυθεί ακολούθησαν το μοντέλο των "υπηρεσιών διακανονισμού". Το μοντέλο αυτό έχει να κάνει με την κοινωνική ένταξη των προσφύγων, την γλωσσική κατάρτιση και την σταδιακή απορρόφηση στην αγορά εργασίας της εκάστοτε χώρας υποδοχής. Δίνεται βάρος στην ένταξη του ανθρώπου θεωρώντας τον μέλος της κοινωνίας. Βέβαια,

πρόκειται για ένα σύνολο παραγόντων που προσαρμόζονται στον κάθε άνθρωπο ώστε να μπορεί να προσφέρει και να εξυπηρετηθεί από το ευρύ κοινωνικό σύνολο και τους θεσμούς. Αποτελεί μια ιδιαιτέρως σοβαρή υπόθεση αμοιβαία και για τις δυο πλευρές και οι ενέργειες προσαρμόζονται στις όποιες διαφοροποιήσεις τυχόν προκύπτουν, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την αύξηση των ροών μεταναστών όπου εκεί εξετάζεται το πόσοι εξ αυτών μπορούν να υποστηριχθούν και να αφομοιωθούν από τις χώρες προς τις οποίες κινούνται, αιτούνται άσυλο και τους τείνουν χείρα βοήθειας. Σκοπός εξάλλου είναι η επιτυχής ενσωμάτωση των ανθρώπων και η εξασφάλιση της κοινωνικής συνοχής.

Εν συνεχεία, κύριο κομμάτι της διπλωματικής αποτελεί η επίδραση που είχαν και έχουν οι προσφυγικές-μεταναστευτικές ροές στην Ελλάδα και στον τουρισμό της και πιο συγκεκριμένα στη Χίο και στα νησιά του Β. Αιγαίου. Από τη στιγμή που η Ευρώπη δεν ήταν προετοιμασμένη να αντιμετωπίσει και να διαχειριστεί το πρόβλημα, αναμενόμενο ήταν και η Ελλάδα μέσω των τοπικών φορέων και θεσμών να εκδηλώσει αδυναμία ελέγχου και εμφανή δείγματα ελλιπούς οργάνωσης. Ο χώρος του Β. Αιγαίου βρέθηκε αντιμέτωπος με τις εισροές προσφύγων δια θαλάσσης από τα παράλια της Τουρκίας. Μεταξύ Ευρώπης και Τουρκίας έγιναν προσπάθειες για αποκλιμάκωση του προβλήματος όμως προέκυψε μια σημαντική δυσλειτουργία, η οποία οδήγησε στον εγκλωβισμό μεγάλου πληθυσμού προσφύγων στην Ελλάδα με τα δεδομένα να έχουν αρνητικό πρόσημο καθώς οι εθελοντές και το ανθρώπινο δυναμικό ήταν ανεπαρκές και οι υπάρχουσες υποδομές δεν μπορούσαν να υποστηρίξουν τον όγκο. Οι συνέπειες ήταν πρωτόγνωρες με τις ανάλογες προεκτάσεις στην τοπική και δημόσια διοίκηση να ασκούν διαρκή πίεση. Η κύρια εστίαση εδώ γίνεται γύρω απ τον τουρισμό, ο οποίος αποτελούσε και εξακολουθεί να αποτελεί τον σημαντικότερο εκφραστή της οικονομικής οντότητας των νησιών. Από τις προφανείς επιπτώσεις που αφορούν την ακύρωση ή τον περιορισμό κρατήσεων των τουριστών ως και το σημείο που επλήγει η φήμη τουριστικών προορισμών όπως η Χίος από τη στιγμή που διαρκώς προβάλλονταν ως μέρη που φιλοξενούσαν μεγάλα σύνολα μεταναστών, οι οποίοι και στεγάζονταν σε σκηνές και πρόχειρα καταλύματα. Εμμέσως πλην σαφώς σ' αυτό το μήκος κύματος κινούνται οι μαρτυρίες τόσο του ντόπιου πληθυσμού όσο και των επαγγελματιών του τουρισμού. Ενώ οι τελευταίοι επισημαίνουν τα μειωμένα έσοδα και ταυτίζονται με την κοινή παραδοχή πως όσο πιο μακριά βρίσκεται ένας χώρος φιλοξενίας προσφύγων (hotspot) τόσο πιο εύκολο είναι να μειωθούν ή τουλάχιστον να ελεγχθούν οι

τουριστικές επιπτώσεις. Συγκεκριμένα στην περίπτωση της Χίου, είχε γίνει μια προσπάθεια να τονισθεί μέσω διεθνούς προβολής η ανθρωπιστική δράση των ντόπιων προς τους πρόσφυγες ώστε να βελτιωθεί η εικόνα του νησιού, όμως δυστυχώς δεν υπήρξαν απτά αποτελέσματα από αυτή την ενέργεια. Άξιο αναφοράς και ίσως μπορεί να θεωρηθεί μια θετική επίπτωση είναι η τάση και η στροφή που έγινε στα νησιά προς τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, μέσω των οποίων αναδεικνύονται τα φυσικά και μη χαρακτηριστικά τους. Μια κίνηση ώστε να αποτελέσουν μια οικονομική διέξοδο ή όσο γίνεται να εξισορροπήσουν τις απώλειες. Τόνωση και εστίαση υπέρ του εκάστοτε νησιού και σταδιακά επέκταση της τουριστικής περιόδου ούτως ώστε να ευεργετηθούν από την μεταβολή της εποχικότητας που παρατηρείται και τα χαρακτηρίζει στην πλειοψηφία των περιπτώσεων. Πάγιο αίτημα τους τα τελευταία χρόνια φυσικά είναι η οικονομική ενίσχυση μέσω επιδοτήσεων από το κράτος ώστε να μπορέσουν να διατηρηθούν σε ανταγωνιστικά επίπεδα ή ακόμα και ενίσχυση των προσφερόμενων πόρων μέσω των προγραμμάτων ΕΣΠΑ.

Συνοψίζοντας, η έρευνα επί των θεμάτων που τέθηκαν δεν μπορεί να καλύψει επαρκώς όλο το φάσμα του τουρισμού και των συνεπειών που προκύπτουν συνδυαστικά με το προσφυγικό καθώς συγκροτείται από διαρκώς μεταβαλλόμενα δεδομένα και συνθήκες άρα η παρούσα εργασία θα μπορούσε να αποτελέσει αφορμή για μελλοντική έρευνα. Μετά από κάποια χρόνια δηλαδή ούτως ώστε να καταγραφούν οι όποιες αλλαγές καθώς και ως βάση σύγκρισης με έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί και έχουν ως αντικείμενο τη μελέτη περίπτωσης κάποιου άλλου νησιού της περιφέρειας Βορείου Αιγαίου.

Βιβλιογραφία**Ελληνική**

- ❖ Ανδριώτης , Κ., (2008). *Αειφορία και Εναλλακτικός Τουρισμός*. Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλης
- ❖ Αφουξενίδης , Α., Σαρρής , Ν. & Τσακηρίδη , Ο., (2012). *Ένταξη των Μεταναστών - Αντιλήψεις, Πολιτικές, Πρακτικές*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών .
- ❖ Βαρβαρέσος, Σ., (2008). *Τουρισμός-Οικονομικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Προπομπός
- ❖ Γαβριήλ , Ε., Σκανδάλη , Μ. & Τεμπονέρα , Ε., (2016). *Ειδικές Μορφές Τουρισμού: Οι Περιπτώσεις του Εκπαιδευτικού, Πολιτιστικού και Θρησκευτικού Τουρισμού*. Αθήνα: Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας Jean Monnet-Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών .
- ❖ Γεωργαράκης, Ν. (2008). *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα. Θέματα στρατηγικής και οργάνωσης*. Επίκεντρο.
- ❖ Γεωργοπούλου , Θ., (2016). *Ελληνικός αποικισμός..* Αθήνα: Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης .
- ❖ Γιαννάκου, Σ., (2019) Πτυχιακή Εργασία : Ο αντίκτυπος του προσφυγικού ρεύματος στον τουρισμό της Χίου. Πανεπιστήμιο Αιγαίου – Σχολή Επιστημών της Διοίκησης, Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων.
- ❖ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2015). Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών - Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δράσης για τη μετανάστευση. Βρυξέλλες : Ευρωπαϊκή Επιτροπή
- ❖ Ευρωπαϊκή Επιτροπή , (2017). *Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Μεταναστευτική Κρίση*. Ευρωπαϊκή Επιτροπή .

- ❖ Ηγουμενάκης , Ν., (1999). *Τουριστικό Marketing*. Αθήνα : Εκδόσεις Interbooks .
- ❖ Ηγουμενάκης , Ν. Γ. & Κραβαρίτης, Κ. Ν., (2004). *Τουρισμός-Βασικές Έννοιες*. Αθήνα : Εκδόσεις Interbooks.
- ❖ Ίκκος, Α. (2016). *Η απασχόληση στον τουρισμό και στην υπόλοιπη οικονομία 2009-2016*. Αθήνα: ΙΝΣΕΤΕ.
- ❖ Ίκκος, Α., & Σεραφείμ, Κ. (2017). *Η συμβολή του τουρισμού στην ελληνική οικονομία*. Αθήνα: ΙΝΣΕΤΕ.
- ❖ ΙΝΣΕΤΕ(2014). Έρευνα, Ανάλυση και Χαρτογράφηση τουριστικού περιβάλλοντος Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου. Αθήνα. (πηγή πινάκων) [πρόσβαση 11 Νοεμβρίου 2020]
- ❖ Ινστιτούτο Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΙΝΣΕΤΕ), (2015). *Μελέτη εξειδίκευσης των τουριστικών προϊόντων και υπηρεσιών ανά κατηγορία προορισμού-Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου*. Αθήνα: Ινστιτούτο Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΙΝΣΕΤΕ). (πηγή πινάκων) [πρόσβαση 23 Μαρτίου 2021]
- ❖ ΙΝΣΕΤΕ, (2016). *Αποτελέσματα διαδικτυακής έρευνας*. (www.insete.gr/2016-Ereuna-Prosfigiko-Metanasteftiko.pdf) (πηγή πινάκων) [πρόσβαση 11 Νοεμβρίου 2020]
- ❖ ΙΝΣΕΤΕ, (2018). *Στατιστικά Στοιχεία Περιφερειών*. (www.insete.gr) (πηγή πινάκων) [πρόσβαση 11 Νοεμβρίου 2020]
- ❖ Κουτούλας , Δ., (2014). *Εισαγωγή στον Τουρισμό και την Τουριστική Οικονομία*. Πάτρα : Πανεπιστήμιο Πατρών-Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων .
- ❖ Λαλούμης, Δ. (2015). *Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων*. Αθήνα: Εκδόσεις Κάλλιπος.
- ❖ Λουϊζίδη, Α.Ε. (2015). *Διδακτορική Διατριβή: Η επίδραση των απειλών διεθνούς ασφάλειας στον τουρισμό*. Ρόδος : Πανεπιστήμιο Αιγαίου
- ❖ Μαρβάκης, Α. (2001). *Μετανάστες στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- ❖ Μοίρα, Π., (2009). *Θρησκευτικός Τουρισμός*. Αθήνα: Εκδόσεις "Interbooks".
- ❖ Μουσούρου, Λ. (1991). *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα: Gutenberg.

- ❖ Μουσούρου, Α. (2003). Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ευρώπη. Αθήνα: Gutenberg.
- ❖ Μπάγκαβος Χ., Παπαδοπούλου Δ., (2002). Μεταναστευτικές τάσεις και ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική. ΙΝΕ, Αθήνα.
- ❖ Μπάουμαν , Ζ., (2008). *Ρευστοί Καιροί. Η Ζωή στην Εποχή της Αβεβαιότητας*. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο .
- ❖ Μπορόζη , Μ.,(2018). Διπλωματική Εργασία : Οι επιπτώσεις της προσφυγικής κρίσης στον τουρισμό της Χίου. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο – Σχολή Κοινωνικών Επιστημών , Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων.
- ❖ Μυλωνόπουλος, Δ., & Μοίρα, Π. (2011). Ευρωπαϊκή Ένωση και Τουρισμός. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- ❖ Παπαδοπούλου , Ι., (2017). *Διπλωματική Εργασία: Η προσφυγική κρίση στην Ευρώπη και η διαχείρισή της από τις Ελληνικές Κυβερνήσεις κατά το 2015-2016*. Θεσσαλονίκη : Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης-Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών-ΠΜΣ Τμήματος Δημοσιογραφίας και Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας .
- ❖ Παπάνου , Π.-Α., (2016). *Το Προσφυγικό Ζήτημα-Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας-Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών - Π.Μ.Σ. Ευρωπαϊκές Πολιτικές της Νεολαίας Εκπαίδευσης και Πολιτισμού
- ❖ Παπαταξιάρχης , Ε. Η., (2016). Η "ευρωπαϊκή προσφυγική κρίση" και ο νέος πατριωτισμός της "αλληλεγγύης". *Σύγχρονα Θέματα, Τεύχος. 132-133*, pp. 7-28.
- ❖ Σαμπατάκου, Ε.Α. (2006). Κοινωνική και Οικονομική Ενσωμάτωση των μεταναστών και μεταναστριών στην Ελλάδα. Αθήνα: Πυθαγόρας.
- ❖ Σωπασή, Ε. (2015). Επιχειρηματικότητα και Τουριστική Πολιτιστική Ανάπτυξη - Εκπαιδευτικό Υλικό για τα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης. Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης.
- ❖ Τριανταφυλλίδου, Α., & Γρώπα, Ρ. (2009). Η μετανάστευση στην Ενωμένη Ευρώπη. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική

- ❖ Τριανταφυλλίδου, Α. (2015). Μετατρέποντας την προσφυγική κρίση σε ευκαιρία, τρέχουσες προκλήσεις για την Ελλάδα. San Domenico di Fiesole : European University Institute.
- ❖ Τσακίρη, Κ. (2017). Το ελληνικό τουριστικό προϊόν και ο τουρισμός ως η βαριά βιομηχανία της ελληνικής οικονομίας. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- ❖ Τσάρτας , Π., (2010). *Ελληνική τουριστική ανάπτυξη*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική .
- ❖ Τσίμπος , Κ., (2017). *Εισαγωγή στην Πληθυσμιακή Γεωγραφία*. Αθήνα : Εκδόσεις Σταμούλη
- ❖ Ύπατη Αρμοστεία του Ο.Η.Ε. UNHCR UN Refugee Agency. (www.unhcr.gr) [πρόσβαση 28 Δεκέμβρη 2020]
- ❖ Υπουργείο Εσωτερικών. (2017). (www.ypes.gr) [πρόσβαση 11 Νοεμβρίου 2020]
- ❖ Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής , (2018). Δουβλίνο III. [πρόσβαση 28 Δεκέμβρη 2020]
- ❖ Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής , (2018). Ζητώντας Άσυλο-Ποια είναι η διαδικασία. [πρόσβαση 23 Μαρτίου 2021]
- ❖ Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, (2018). (www.minocp.gov.gr) [πρόσβαση 11 Νοεμβρίου 2020]
- ❖ Υπουργείο Οικονομίας, Υποδομών, Ναυτιλίας & Τουρισμού. (2015). Συνοπτική Έκθεση: "Επιπτώσεις από τις Ροές Προσφύγων στα Νησιά του Αιγαίου". Αθήνα: Ελληνική Δημοκρατία. [πρόσβαση 23 Μαρτίου 2021]
- ❖ Υπουργείο Ψηφιακής Πολιτικής Τηλεπικοινωνιών και Ενημέρωσης-Ειδική Γραμματεία Επικοινωνιακού Σχεδιασμού Μεταναστευτικής και Προσφυγικής Πολιτικής , (2017). *Προσφυγική Κρίση 2015-2016*. Αθήνα: Υπουργείο Ψηφιακής Πολιτικής Τηλεπικοινωνιών και Ενημέρωσης . [πρόσβαση 23 Μαρτίου 2021]
- ❖ Υπουργείο Ψηφιακής Πολιτικής Τηλεπικοινωνιών και Ενημέρωσης , (2017). *Προσφυγική Κρίση-Fact sheet*. Αθήνα: Υπουργείο Ψηφιακής Πολιτικής Τηλεπικοινωνιών και Ενημέρωσης . [πρόσβαση 23 Μαρτίου 2021]

Ξενόγλωσση

- ❖ Almkhatar, S., Keller, J., Watkins, D. (2015). Closing the Back Door to Europe. New York Times.
- ❖ Anagnostopoulos, D. C., Triantafyllou, K., Xylouris, G., Bakatsellos, J., & Giannakopoulos, G. (2015). Migration mental health issues in Europe: The case of Greece. Athens: National and Kapodistrian University of Athens
- ❖ Bandarin, F., Hosagrahar, J., Sailer Albernaz, F. (2011). Why development needs culture. Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development.
- ❖ Bailey, D., Bellandi, M., Caloffi, A., De Propriis, L. (2010). Trajectories of change for mature manufacturing regions in Europe: The role of places-renewing leadership. Policy Studies.
- ❖ Bell, M. (2009). Innovation Statistics and Innovation System Models: Policy Tools and Policy making in Developing Countries.
- ❖ Boix, R., Lazzeretti, L., Capone, F., De Propriis, L., Sánchez, D. (2012). The geography of creative industries in Europe. Comparing France, Great Britain, Italy and Spain/ Creative industries and innovation in Europe: Concepts, measures and comparative case studies, Routledge.
- ❖ Cohen, E., Cohen, S. (2012). Current Sociological Theories and Issues in Tourism. Annals of Tourism Research.
- ❖ Department of Economic and Social Affairs. (2010). International Recommendation for Tourism Statistics. New York: United Nations Publications.
- ❖ Echo (Humanitarian Aid and Civil Protection, European Commission). (2015). ECHO Factsheet: Syria Crisis.
- ❖ Edwards, A. (2015). UNHCR viewpoint: Refugee' or 'migrant' - Which is right?.
- ❖ Eeckels, B., Filis, G., Leon, C. (2012). Tourism income and economic growth in Greece empirical evidence from their cyclical components. Tourism Economics.
- ❖ European Commission. (2015). EU Steps Up Humanitarian Assistance to Syria Crisis. Brussels: European Commission.
- ❖ European Commission, General for Economic and Financial Affairs Publications. (2011). Government Subsidies and Fiscal Balances in South Mediterranean Countries.

- ❖ Eurostat. (2015). Asylum Statistics.
- ❖ Financial Times. (2015). EU Migration. Financial Times International Edition.
- ❖ Finch, T. (2015). Love and Management - Reflections on the 2015 Refugee Crisis. Juncture.
- ❖ Fourlia, D. M. (2016). Kountoura: Decline in Prebooking rates for 4 islands - 20%-25% decline for Kos. Dimokratiki Newspaper. Rhodes, Greece.
- ❖ Frontex, (2016). Migratory Routes Map.
- ❖ Guterres, A. (2014). Statement at launch of the Regional Refugee and Resilience Plan for Syrian refugees. Berlin: United Nations High Commissioner for Refugees.
- ❖ Hampshire, J. (2015). Europe's Refugee Crisis. Political Insight.
- ❖ Heisbourg, Fr. (2015). The Strategic Implications of the Syrian Refugee Crisis. Survival.
- ❖ Holmes, S. M., Castañeda, H. (2016). Representing the European refugee crisis in Germany and beyond. American Ethnologist.
- ❖ Kerwin, D. (2012). The Faltering US Refugee Protection System: Legal and Policy Responses to Refugees, Asylum-Seekers, and Others in Need of Protection. Refugee Survey Quarterly.
- ❖ Kerwin, D. (2014). Creating a More Responsive and Seamless Refugee Protection System: The Scope, Promise and Limitations of US Temporary Protection Programs. Journal on Migration and Human Security.
- ❖ Krakover, S., Yuval, K. (2002). Potential Immigrants - The Interface Between Tourism and Immigration in Israel/ Tourism and Migration - New Relationships between Production and Consumption. Press: Kluwer Academic Publishers.
- ❖ Martin, S. (2014). International Migration, Evolving Trends from the Early 20th Century to the Present. Press: Cambridge University, UK.
- ❖ Martinez, M. (2015). Syrian Refugees - Which countries welcome them, which ones' don't.
- ❖ Miller, A., Orchard, C. (2014). Forced Migration Policy Briefing 10: Protection in Europe for Refugees from Syria. Oxford: Refugee Studies Centre, Oxford Department of International Development.
- ❖ Osterhammel, J. (2009). Die Verwandlung der Welt. Eine Geschichte des 19. Jahrhunderts. Press: Beck C.H., Munich.

- ❖ Operational Portal Refugee Situations, (2018). Sea arrivals by month.
- ❖ Pascariu, G.C., Frunză, R. (2012). Corporate social responsibility and sustainable development of tourism destinations – an analysis from the perspective of the developing regions in the European context. CES Working Papers.
- ❖ Rinshcede, G., (1992). Forms of religious tourism. Annals of Tourism Research.
- ❖ Robinson, A. (2011). An A-Z of theory Arjun Appadurai.
- ❖ Sassen, S. (1996). Migranten, Siedler, Flüchtlinge. Von der Massenauswanderung zur Festung Europa. Press: Fischer, Frankfurt.
- ❖ Sekeris , P. & Vasilakis , C., (2016). The Mediterranean Refugees Crisis and Extreme Right Parties: Evidence from Greece. University of Portsmouth
- ❖ Smith-Spark, L. (2015). European migrant crisis: A country by country glance.
- ❖ Stavrinoudis T., Ivanov S. (2018) Impacts of the refugee crisis on the hotel industry: Evidence from four Greek islands. Varna University of Management, Bulgaria / University of the Aegean, Greece. [πρόσβαση 19 Νοεμβρίου 2020]
- ❖ The Economist. (1997). Arab Autocracy forever?. (www.economist.com) [πρόσβαση 28 Δεκέμβρη 2020]
- ❖ Tsartas P., Kyriakaki A., Stavrinoudis T., Despotaki G., Doumi M., Sarantakou E. & Tsilimpokos K. (2019). Refugees and tourism: a case study from the islands of Chios and Lesbos. Hellenic Open University, Patra / University of the Aegean, Greece. [πρόσβαση 19 Νοεμβρίου 2020]
- ❖ UNDP (United Nations Development Programme). (2014). A Resilience-Base Development Response to the Syria Crisis. Amman: United Nations Population Division, Regional Bureau for Arab States.
- ❖ UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees). (2011). UNHCR Resettlement Handbook. Geneva.
- ❖ Vukovic , B., (1996). Tourism and Religion. Oxford : Pergamon .
- ❖ World Economic Forum , (2018). The Future of Humanitarian Response 2017.
- ❖ World Tourism Organization,(1997). National and Regional Tourims Planning: Methodologies and Case Studies. 3rd Edition London : International Thomson Business Press . [πρόσβαση 28 Δεκέμβρη 2020]